

China, de EU en Nederland – Een Chinees Perspectief

Vincent Chang en Frank Pieke¹

This publication is part of a series of LeidenAsiaCentre Press.

LeidenAsiaCentre is an independent research centre affiliated with Leiden University. The centre focuses on academic research with high impact on society. All research projects are conducted in close cooperation with a wide variety of academic and non-academic partners.

More information on the LeidenAsiaCentre at: www.leidenasiacentre.nl

For contact or orders: www.leidenasiacentre.nl

M. de Vrieshof 3, 2311 BZ Leiden, The Netherlands

---

¹ Idee en opzet voor deze studie kwamen in overleg tussen beide auteurs tot stand. Het literatuur- en veldonderzoek voor de studie werd uitgevoerd door de eerste auteur, die tevens de eerste versies van dit rapport schreef. Daarna hebben de auteurs enkele delen nader uitgewerkt en het rapport gezamenlijk voltooid.

Inhoud

Samenvatting	2
Aanbevelingen	5
1 Inleiding.....	7
2 Algemene Context	10
2.1 Wiens perspectief?	10
2.2 China en de wereld.....	16
3 Chinese Visies op de EU en EU-China betrekkingen	23
3.1 Visies op de EU	23
3.2 Visies op EU-China betrekkingen.....	29
3.3 Toekomstperspectieven	38
4 Chinese visies op Nederland en Nederland-China betrekkingen	42
4.1 Algemeen beeld	42
4.2 Samenwerkingsterreinen	45
5 Conclusie	51
5.1 Chinese percepties	51
5.2 Betekenis voor de EU	53
5.3 Beleidsimplicaties voor Nederland	59
Auteurs	65
Verantwoording.....	66
Participerende instellingen	66
Interviews.....	68
Bijeenkomsten	69
Geraadpleegde literatuur	69
Overige bronnen	79

Samenvatting

Dit rapport beschrijft de bevindingen van een onderzoek naar beleidsvisies en percepties van Chinese functionarissen en waarnemers betreffende de EU, EU-China samenwerking en Nederlands-Chinese betrekkingen. Het onderzoek is gebaseerd op een analyse van recente Chinese bronnen en een reeks interviews gedurende de periode van september 2016 tot mei 2017. De studie maakt deel uit van het project 'China en Nederland' van het LeidenAsiaCentre.

Hoewel er veel wordt geschreven en gezegd over de opkomst van China, vormt het Chinese perspectief zelden een wezenlijk onderdeel van de analyse. Het openbare debat over China's opkomst en Chinese ambities kenmerkt zich dan ook door informatieachterstand. Dit terwijl recente gebeurtenissen in de wereld juist vragen om een dieper inzicht in de beleidsvisies en gezichtspunten van de belangrijkste opkomende speler op het internationale toneel. Dit onderzoek beoogt aan deze steeds urgentere vraag tegemoet te komen.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat het Chinese beeld van de EU nooit eerder zo somber was als nu. De vluchtelingen crisis, de terroristische aanvallen in verschillende Europese steden en vooral de trend van groeiende Eurosceptis, belichaamd in de 'Brexit', hebben fundamentele problemen van de EU aan het licht gebracht. De algemene verwachting in China is dat de EU er niet in zal slagen zich op korte termijn te hervormen tot eensgezinde, slagvaardige mondiale speler. Het huidige leiderschap van de EU wordt onvoldoende in staat geacht de groeiende interne kloof tussen unie en burger te dichten.

Een tweede belangrijke bevinding is dat de EU haar internationale geloofwaardigheid en globale invloed als 'normatieve' macht in Chinese ogen heeft verloren. Had China altijd al moeite met de dwingende projectie door de EU van eigen waarden in de wereld, nu is niet alleen de morele, maar ook de economische rechtvaardiging daarvan in Chinese optiek komen te vervallen. Volgens Chinese waarnemers is deze realiteit nog onvoldoende doorgedrongen in Europa, zodat de EU tevens lijdt aan een kloof tussen een nog steeds geïnfleerd zelfbeeld en haar in werkelijkheid tanende invloed in de wereld.

Tegelijkertijd wijst dit onderzoek echter ook uit dat de EU, ondanks de recente crises, voor China niet aan strategisch belang heeft ingeboet. Daarbij gaat het vooral om het *relatieve* belang dat de EU en de EU-China relatie vertegenwoordigen in Chinese visies op de multipolaire wereldorde. Dit strategische belang zal toenemen in geval van een toenadering tussen de VS en Rusland of een verslechtering van China's betrekkingen met de VS en met Amerikaanse bondgenoten in Azië. Ten aanzien van verschillende mondiale thema's, variërend van handel tot klimaatverandering en veiligheid, heeft China een alsnog toenemend belang bij een duurzaam partnerschap met de EU.

Ondanks recente tegenslagen in de onderlinge relaties blijft China's bereidheid tot samenwerking met de EU daarom groot. Om politieke en economische redenen verschuift het zwaartepunt van het Chinese beleid echter steeds verder van Brussel naar de lidstaten of groepen van lidstaten. Deze subregionale benadering vertaalt zich in een gedifferentieerde Chinese agenda voor Centraal-Oost, Zuid, Noord en West-Europa. Behalve uitdagingen voor de EU ziet Beijing ook juist kansen voor samenwerking in de uiteenlopende politiek-

economische realiteiten van deze Europese subregio's.

Nederland staat onder Chinese functionarissen bekend als belangrijke en invloedrijke lidstaat in het oorspronkelijke hart van de EU met een sterke, open economie. Beijing koestert de van oudsher goede onderlinge banden en ziet in Nederland een potentiële medestander in het internationale debat over de toekomst van de vrijhandel en duurzame globalisering. Na 'Brexit' hoopt China dat Nederland zich in Brussel sterk zal blijven maken voor de bescherming van de inclusieve, globale vrijhandel en zich zal opwerpen als partner voor China, ook in het kader van het 'Belt & Road' initiatief.

De Chinese percepties die in dit onderzoek aan het licht kwamen hebben belangrijke implicaties voor Europa en Nederland. Allereerst laten zij zien dat het tijd is voor een realiteitscheck. De strategische intenties van deze opkomende wereldmacht maken immers in toenemende mate onderdeel uit van de realiteit voor de rest van de wereld. Een goed besef daarvan en een herijking van het eigen zelfbeeld zijn voor de EU temeer van belang nu Rusland haar waarden en samenhang bewust en steeds openlijker ondermijnt en blijvende steun vanuit Washington onder president Trump minder zeker lijkt.

Dit betekent niet dat de vormgeving van Europees of Nederlands China-beleid zou moeten worden ingegeven of zelfs medebepaald door Chinese belangen of percepties. Wel hangt de effectiviteit van dat beleid af van de mate waarin intelligent wordt ingespeeld op Chinese doelstellingen, beleidsvisies en de vormende denkbeelden daarachter, waarvan derhalve allereerst kalm en objectief kennis moet worden genomen.

Zo maken Chinese visies aangaande China's nationale kernbelangen, waaronder dat van de algemene stabiliteit van het Chinese politieke systeem, onmiskenbaar duidelijk dat het inzetten op fundamentele democratisering in China een illusie is die tot gevaarlijke verkeerde keuzes kan leiden. Door de CCP niet als geloofwaardige partner te zien, maar slechts als obstakel voor gewenste verandering, wordt slechts aangestuurd op conflict c.q. confrontatie. Het is juist op dit punt dat een Europese benadering anders zou kunnen zijn dan de Amerikaanse, waarin China fundamenteel als rivaal wordt gezien. Mede tegen deze achtergrond zouden Brussel en Den Haag zich moeten afvragen wat er valt te bereiken (en tegen welke prijs) met het centraal stellen van de projectie van eigen *kernwaarden* in hun China-beleid, waar China het juist tot zijn ultieme *kernbelangen* rekent om onwelkome externe politieke invloeden buiten de deur te houden.

In het licht van de onderzoeksresultaten pleiten zowel geopolitieke als economische overwegingen voor een verdere uitbouw van het EU-China partnerschap. Als bewoners van dezelfde landmassa ligt het in de rede dat onderlinge verbindingen op den duur steeds verder worden verdiept. Het Chinese 'Belt & Road' initiatief biedt in dat verband een in essentie logische en welkome potentiële basis om de onderlinge samenwerking te verankeren. Ook de in onderhandeling zijnde bilaterale investeringsovereenkomst, als opmaat voor een toekomstig vrijhandelsakkoord tussen de EU en China, kan een duurzame invulling helpen geven aan een duurzaam, constructief partnerschap.

Wel zijn er vele lastige hordes te nemen. Waar China zich opwerpt als pleitbezorger van de mondiale vrijhandel en globalisering, denkt het primair aan vergroting van buitenlandse afzetgebieden ten behoeve van de eigen export, verlichting van industriële overcapaciteit, en

het verzekeren van toegang tot grondstoffen, energiebronnen en investeringen. Voor de EU is het veilig stellen van reciprociteit van groot belang, niet alleen wat betreft markttoegang in China, maar ook in termen van maatschappelijk verantwoorde standaarden voor inkomende investeringen. Ondanks het gedeelde politiek-economische belang bij verdieping van de bestaande banden, bestaan er wezenlijke verschillen tussen China's op netwerken gebaseerde, en de EU's op regels gebaseerde benadering van interregionale samenwerking.

Om die kloof te dichten zullen beide zijden bereidheid moeten tonen om concessies te doen. Daarnaast zal de EU de nodige flexibiliteit en daadkracht aan de dag moeten leggen om te verzekeren dat de door China gepropageerde 'win-win' samenwerking ook voor Europa daadwerkelijk resulteert in een positieve optelsom. Al met al staat of valt een succesvolle politiek-economische China-strategie bij een slagvaardige EU, die in staat is haar handelspartners, inclusief China, effectief aan te spreken op hun verplichtingen en verantwoordelijkheden. Daarvoor is nodig dat de EU interne verschillen beheerst en uiteindelijk weet te overbruggen.

Aldus onderstrepen de resultaten van dit onderzoek de complexe dualiteit die de EU-China relatie kenmerkt. Aan de ene kant zijn beide actoren vanwege de grote onderlinge verwevenheid, gedeelde belangen en hedendaagse geopolitieke realiteiten tot samenwerking veroordeeld. Aan de andere kant lopen onderlinge waarden en cultuurtradities principieel uiteen en brengt juist de samenwerking met China de interne verdeeldheden en zwaktes van de EU aan het oppervlak. Europese leiders doen er goed aan deze belangrijke bilaterale relatie in het achterhoofd te houden bij hun beraadslagingen over méér, minder dan wel een gedifferentieerd Europa van meerdere snelheden. Intussen begrijpt China dat de EU niet naar Chinese maat gemeten kan worden in die zin dat zij niet naar een volledige politieke eenheid naar Chinees model streeft. Het is aan de EU om China in woord en vooral daad te blijven overtuigen dat betrekkingen met de EU als geheel desondanks efficiënter zijn en zullen blijven dan met de individuele lidstaten – zelfs de grootste.

Voor Nederland geldt in veel opzichten hetzelfde als voor de EU in haar totaliteit. Als hoogwaardig en innovatief handels- en dienstenland valt er voor Nederland meer te winnen dan te verliezen bij een vruchtbaar partnerschap met China. Om die reden heeft Nederland er belang bij zich in Brussel in te spannen ten behoeve van verdieping van het partnerschap met China. Tegelijkertijd dient rekening te worden gehouden met het scenario dat Nederland in de toekomst in voorkomende gevallen daarnaast ook een eigen koers moet varen. Hoe dan ook doet Nederland er goed aan een beleid te volgen gericht op duurzame samenwerking met China dat zowel binnen als buiten EU-verband realistisch en effectief uit te voeren is.

Sinds de recente staatsbezoeken over en weer van president Xi Jinping en koning Willem-Alexander bevinden de bilaterale betrekkingen zich op een historisch hoogtepunt. Nederland kan dit positieve momentum en verhoogde aspiratieniveau aangrijpen om het 'open en pragmatische partnerschap' met China op een hoger plan te tillen en tegelijkertijd een constructieve rol te spelen in het uitbouwen van de EU-China relatie. Maar zulke inspanningen hebben alleen het beoogde effect als Nederland door China daadwerkelijk als partner wordt gezien, en vice versa. Net als voor de EU, betekent dat voor Nederland dat het bepaalde verwachtingen, uitgangspunten en beleid jegens China structureel zal moeten bijstellen. Dit rapport beoogt specifieke aanbevelingen daartoe te doen.

Aanbevelingen

De resultaten van dit onderzoek hebben verscheidene implicaties voor het huidige Nederlandse China-beleid. De belangrijkste aanbevelingen die uit dit onderzoek zijn hieronder kort samengevat. Gelet op de doelstellingen en aanpak van deze studie zijn kennisname en analyse van de onderzoeksbevindingen – in de vorm van Chinese percepties – feitelijk nog belangrijker dan de aanbevelingen die wij daaraan hebben verbonden. In dit kader zij verwezen naar de overige delen van dit rapport, in het bijzonder hoofdstukken 3 tot en met 5.

Uitgangspunten

De Nederlandse politiek zou China meer als partner moeten zien en tegemoet moeten treden. China's internationale ambities zijn kenbaar, consistent en tot op heden niet excessief. Hoewel de nationale ontwikkeling en internationale opkomst van het land aanleiding zullen blijven geven tot meningsverschillen, belangenconflicten en spanningen, biedt noch het historische noch het huidige Chinese buitenlandbeleid grond voor zorgen over een onverantwoorde toekomstige koers. Op voor Nederland en Europa relevante internationale terreinen, waaronder handel en klimaat, lijkt sprake van toenemende gelijkgezindheid. Dit moet zich vertalen in aangepaste, realistische beleidsuitgangspunten en politieke wil tot samenwerking.

China-beleid

Het Nederlandse China-beleid van 'investeren in zaken en waarden' is aan structurele herziening toe. De recente mondiale en bilaterale ontwikkelingen wettigen een bredere en veelzijdigere strategische investering in samenwerking en uitwisseling in alle onderlinge betrekkingen. Samenwerking op het gebied van kennis, cultuur en onderwijs behoort daarin een centrale plaats te krijgen, en onderling effectiever op elkaar moeten worden afgestemd. Ook verdient de plaats van de EU in het Nederlandse China-beleid een heldere strategische afbakening. Verscheidene Nederlandse belangen ten aanzien van China worden beter gediend door inspanningen in Brussel dan in Beijing.

Handel

Nederland moet zich beraden over de vraag op welke wijze het na 'Brexit' (al dan niet samen met andere lidstaten) het liberaal-economische stemgeluid binnen de EU effectief kan blijven vertolken tegen de achtergrond van anti-globaliseringstendensen. Binnen de EU dient Nederland draagvlak en meerderheden te bouwen teneinde consensus te bereiken voor gezamenlijk beleid dat China effectief aanspoort zijn markten verder te openen voor Europese goederen en investeringen. Tegelijkertijd kan Nederland zich richting China strategisch profileren als medestander van evenwichtige, inclusieve, mondiale vrijhandel én als open handels- en investeringsbestemming binnen de EU.

Nieuwe Zijderoutes

Voortbouwend op de voorsnog succesvolle samenwerking in het kader van de AIIB, zou Nederland het Chinese 'Belt & Road' initiatief principieel moeten verwelkomen als mogelijk instrument om samenwerking te verankeren en de Europese economie te versterken. Samen

met Duitsland en andere Westerse lidstaten zou Nederland de basis kunnen leggen voor een duurzame inrichting van dit Euraziatische project binnen de EU door het formuleren van een multilaterale respons die recht doet aan Europese belangen en wensen. Daarin kan bijvoorbeeld aandacht worden besteed aan waarborgen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen en het betrekken van het midden- en kleinbedrijf.

Mensenrechten

Nederlandse inspanningen ter verbetering van mensenrechten in China zouden zich primair moeten richten op het bevorderen van consensus in Brussel en een effectievere EU-diplomatie op dit gebied. Het publiekelijk aankaarten *buiten* EU-verband van mensenrechtenschendingen is contraproductief en zou achterwege moeten blijven. De bilaterale dialoog met China dient bovenal gericht te zijn op het creëren van reële, effectieve stimulansen die China feitelijk motiveren tot structurele verbeteringen en hervormingen binnen de Chinese nationale en regionale politieke contexten. Financiering door de Nederlandse overheid van specifieke projecten dient structurele interactie met relevante Chinese actoren, inclusief overheden op verschillende niveaus, te stimuleren.

Dialoog

Naast dialogen op EU-niveau zou Nederland op specifieke samenwerkingsterreinen semi-formele of informele dialogen met China kunnen opzetten om de ontwikkeling van de bilaterale relatie op permanent basis en proactieve wijze te voeden en te ondersteunen. Naar het voorbeeld van de Scandinavische landen kunnen in samenwerking met het diplomatieke postennet periodiek rondetafelgesprekken worden gehouden tussen Nederlandse en Chinese denktanks, kennisinstellingen en NGO's. Een geïnstitutionaliseerde dialoog op dit niveau kan een continue bijdrage leveren aan *bottom-up* toenadering en verkleining van de informatieachterstand waardoor het openbare debat over China wordt gekenmerkt.

1 Inleiding

Net als in andere delen van de wereld bestaan er in Europa gemengde gevoelens over de opkomst van China. Tegenover bewondering voor omvang en snelheid van de economische ontwikkeling van het land en China's groeiende aandeel in de wereldeconomie, staat wantrouwen ten opzichte van Chinese strategische intenties in het buitenland en Beijings bereidheid zich te voegen naar internationale normen en standaarden waarop de huidige wereldorde is gebouwd.

Deze ambivalente houding klinkt door in het China-beleid van de Europese Unie (EU). Afgelopen zomer presenteerden de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid een voorstel dat de basis moet vormen van een nieuwe China-strategie van de EU.¹ Kern van het voorstel is om de bilaterale relatie met China te intensiveren en uit te bouwen tot een mondiaal partnerschap, zij het onder de voorwaarde dat Europese waarden centraal staan en China zich committeert aan internationale normen. Het Nederlandse China-beleid is op vergelijkbare uitgangspunten gestoeld.

De ontwikkeling van effectief beleid en concrete samenwerkingsstrategieën veronderstelt een minimaal begrip van wederzijdse belangen, wensen en intenties. Hoewel er in Europa en Nederland veel wordt gedacht, geschreven en gezegd over de opkomst van China, vormt het Chinese perspectief daarbij echter zelden een wezenlijk onderdeel van de analyse. Het openbare debat in Europa over China's opkomst en Chinese ambities wordt gekenmerkt door aanzienlijke informatieachterstand. Dit terwijl de transformatie van de naoorlogse wereldorde die zich momenteel lijkt te voltrekken, juist om een dieper inzicht vraagt in de gezichtspunten en beleidsstrategieën van een der belangrijkste nieuwe hoofdrolspelers op het internationale podium. Tegen de achtergrond van recente ontwikkelingen en verschuivingen wordt die behoefte alleen maar groter.

Doel van het onderzoek

Deze studie is een onderdeel van het project 'China en Nederland' van het LeidenAsiaCentre met eerdere rapporten over het beeld van Nederland in de Chinese media, Chinese bedrijven in Nederland en het belang van China en Chinese studenten voor Nederlandse universiteiten.² De huidige studie presenteert hedendaagse visies van Chinese beleidsmakers, diplomaten en regiospecialisten op de EU, EU-China samenwerking en Nederlands-Chinese betrekkingen. In dit onderzoek staan dus niet de betrekkingen tussen China en de EU als zodanig centraal, maar vooral de algemene Chinese *percepties* op die betrekkingen vanuit de bredere Chinese kijk op de wereld en op China's eigen plaats daarin. Hoe kijkt China aan tegen de EU als institutie, als mondiale speler en als partner? In welk licht bezien Chinese bestuurders de ontwikkeling van de onderlinge betrekkingen? En wat hoopt Beijing uit de bilaterale relatie met Nederland te halen?

---

¹ Europese Commissie (2016).

² Voor de andere rapporten, zie: <http://www.leidenasiacentre.nl/publicaties>.

Deze verwachtingen en percepties zijn om twee redenen van belang voor de EU en voor Nederland. Ten eerste, los nog van hun inhoudelijke merites, simpelweg wegens de nog steeds groeiende rol van China op het wereldtoneel. Inzicht in Chinese percepties stelt ons in staat beter te reageren en anticiperen op (bestaande en toekomstige) ontwikkelingen die China steeds sterker mede bepaalt. Ten tweede omdat deze percepties deels zijn gestoeld op onvolledige of onjuiste waarnemingen van ‘Chinese’ feiten. Een gedegen analyse zou dit moeten ondervangen en dooraanvulling, nuancering of correctie van Europese percepties, een basis moeten vormen voor effectiever beleid.

Kortom, een adequaat begrip van Chinese denkbeelden zal de dialoog tussen de EU en China ten goede kunnen komen, zowel op institutioneel niveau als op het niveau van de individuele lidstaten. Daarbij gaat het bijvoorbeeld een betere duiding van recente Chinese initiatieven zoals het ‘Belt & Road’ initiatief, dat in zeer korte tijd een centrale plaats heeft ingenomen in Beijings buitenlandbeleid, en vervolgens een effectief, gemeenschappelijk antwoord. Voor de Nederlands-Chinese relatie geldt dit evengoed.

Ook in multilateraal verband zijn de EU en Nederland erbij gebaat de Chinese beweegredenen beter te begrijpen, juist in een tijdperk van veranderend leiderschap. Waar Europese hoofdsteden hun houding jegens China tot voor kort niet zelden afstemden op vigerende visies in Washington, zou dat in de toekomst minder vanzelfsprekend kunnen worden. De gelijkkluidende oproep vanuit Brussel en Beijing onlangs aan de VS om het Klimaatverdrag van Parijs te respecteren zou een voorbode kunnen zijn van de aldus verschuivende scheidlijnen. Ook in het licht van de complexe relatie met Rusland, waar de vaste rugdekking vanuit Atlantische hoek op losse schroeven kan komen te staan, schaadt het de EU niet te weten hoe Moskou’s voornaamste partner tegen het Euraziatische continent aankijkt.

Geheel los van het (geo)politieke krachtenveld, tot slot, is het algemene publiek binnen de EU en de lidstaten uiteraard eveneens gebaat bij een beter begrip van Chinese denkbeelden over de wereld van vandaag en morgen, en van de plek die China, Europa en de EU daarin innemen. Een ander belangrijk doel van dit onderzoek is dan ook het informeren van het publieke debat in Nederland.

Plaats en opzet van het onderzoek

Er bestaan al verschillende nuttige studies betreffende Chinese percepties omtrent de EU en EU-China relaties.³ Het merendeel van deze studies dateert echter alweer van enkele jaren geleden en houdt derhalve geen rekening met belangrijke recente gebeurtenissen en verschuivingen. Voorts beperken vele studies zich strikt tot de EU-China relatie zelf, zonder de bredere context van Chinese visies op de veranderende wereldorde en de rol van China’s evoluerende buitenlandse diplomatie daarin te betrekken. De huidige overzichtsstudie beoogt aan de hand van recent literatuur- en veldonderzoek het bestaande beeld te actualiseren én in een bredere context te plaatsen.

Deze studie rust op een brede analyse van recente literatuur gecombineerd met meerdere

---

³ Zie bijvoorbeeld Men (2006), Holland (2007), Shambaugh et al. (2008), Song (2011), Chen (2012), Dong et al. (2013), Zhou et al. (2013b) en Z. Wang (2015).

interviews. Het literatuuronderzoek richtte zich vooral op (grotendeels Chinese) recente beleidsdocumenten, officiële verklaringen, nieuwsberichten, commentaren in relevante media en academische publicaties. De bevindingen die daaruit voortkwamen werden vervolgens getest, geactualiseerd en aangevuld aan de hand van interviews met zo'n 30 beleidsmakers, diplomaten, academici en waarnemers in China en Europa. Het onderzoek vond plaats van september 2016 tot april 2017.

Het betreft hier dus een globaal onderzoek van Chinese percepties op EU-China betrekkingen, zonder diepgaande analyses van specifieke thema's die daarin op enig moment de agenda domineerden. Ook blijven Europese gezichtspunten op de wederzijdse relaties verhoudingsgewijs onderbelicht gelet op het doel van deze studie en de uitgebreide bestaande literatuur op dit punt. In dit rapport wordt een nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen enerzijds de resultaten van het onderzoek ten aanzien van Chinese percepties, en anderzijds de conclusies die daaraan naar het oordeel van de onderzoekers kunnen worden verbonden vanuit een Europees perspectief. Op dit onderscheid gaan wij later in het rapport nog in.

De verdere inrichting van dit rapport is als volgt. Hoofdstuk 2 schetst eerst de bredere contouren van de onderzochte thematiek door globaal in kaart te brengen wie de relevante actoren zijn in het Chinese diplomatieke veld, en op welke algemene uitgangspunten Chinese beleidsvisies zijn gestoeld. In het centrale Hoofdstuk 3 worden Chinese beleidsperspectieven op de EU en op China-EU samenwerking beschreven. Vervolgens geeft Hoofdstuk 4 de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek weer ten aanzien van Nederland en de bilaterale Nederland-China betrekkingen. Pas in Hoofdstuk 5 komen onze eigen beschouwingen omtrent de onderzoeksresultaten aan bod, en besluiten wij het rapport met enkele conclusies en aanbevelingen.

Aan het slot van het rapport zijn overzichten opgenomen van de in dit onderzoek participerende instellingen, inclusief een geanonimiseerde lijst van respondenten, en de voornaamste geraadpleegde literatuur. Conform eerdere, vergelijkbare onderzoeken, vonden de interviews plaats op voorwaarde van anonimiteit om deelname en openheid van de gesprekken te bevorderen.

Dankbetuiging

De dank van de auteurs gaat uit naar allen die hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend. In de eerste plaats zijn dat verschillende medewerkers van de Nederlandse ambassade in China, die niet alleen inhoudelijke inzichten en nuttige achtergronden met ons hebben gedeeld, maar zich ook – met succes – hebben ingespannen om gesprekken met Chinese functionarissen en collega's van andere diplomatieke missies te faciliteren. Ook alle overige gesprekspartners en commentatoren zijn wij dank verschuldigd. Uiteraard zijn uitsluitend de auteurs verantwoordelijk voor de onderzoeksbevindingen, interpretaties en conclusies van dit rapport.

2 Algemene Context

2.1 Wiens perspectief?

In het licht van de bovengenoemde doelstellingen is dit onderzoek primair geïnteresseerd in de visies en percepties onder Chinese functionarissen op het centrale niveau die de buitenlandse agenda (mede) bepalen en het buitenlandbeleid vormgeven. De eerste vraag is wie dat zijn. Vanwege de veelheid van de betrokken instanties en functionarissen, de continue evoluerende discrepanties tussen nominale en feitelijke invloed van de betreffende actoren, en in het algemeen de ondoorzichtigheid van het Chinese politieke systeem, is het onmogelijk een nauwkeurig en bestendig antwoord hierop te geven.⁴ In het kader van het huidige onderzoek volstaat het volgende globale overzicht.

Beleidsvormers

De hoogste regeringspositie in het domein van China's externe betrekkingen is die van staatsraad (国务委员) voor buitenlandaangelegenheden, een rank net onder die van vice-premier en boven die van minister. Momenteel wordt deze functie bekleed door de beroepsdiplomaat Yang Jiechi (杨洁篪), die vóór zijn aantreden als staatsraad in 2013 onder meer als ambassadeur in de VS en als minister van buitenlandse zaken optrad. Samen met de huidige minister van buitenlandse zaken, Wang Yi (王毅), voormalig voorzitter van het regeringsbureau voor Taiwanese zaken en ambassadeur te Japan, is hij formeel verantwoordelijk voor de uitvoering van China's buitenlandbeleid.

Dat betekent niet dat deze senior diplomaten China's buitenlandbeleid bepalen. Zoals steeds in het Chinese bestuursmodel, geldt ook voor de buitenlandse diplomatie dat de uiteindelijke zeggenschap niet bij de staatsinstituties ligt, maar bij het Centraal Comité van de Chinese Communistische Partij (CCP), meer in het bijzonder bij de 25 leden van het Politburo (中央政治局), geleid door de Secretaris-Generaal van de partij, president Xi Jinping. Sinds diens aantreden aan het eind van 2012 wees Xi meerdere malen op het belang van centrale leiding op het hoogste niveau binnen de partij voor het welslagen van nationale strategieën en buitenlands beleid, een oproep die openlijk bijval kreeg van staatsraad Yang Jiechi.⁵

Het belangrijkste orgaan van het Centraal Comité van de CCP dat zich bezig houdt met beleid is het Beleidsonderzoeksbureau (中共中央政策研究室). Het werkgebied van dit bureau beslaat het gehele domein van nationaal beleid, met inbegrip van de internationale betrekkingen. Sinds 2002 wordt het bureau voorgezeten door Wang Huning (王沪宁), expert op het gebied van internationale politiek en voormalig professor van de gerenommeerde Fudan universiteit. Wangs instituut wordt gezien als het brein achter de 'Chinese Droom'-campagne en eerdere vergelijkbare doctrines. Samen met Li Zhanshu (栗战书), een naaste vertrouweling van Xi Jinping die leiding geeft aan het algemeen bureau van het Centraal Comité van de CCP, behoort Wang tot de vaste entourage van de Chinese president tijdens

---

⁴ Zie over deze problematiek onder meer: Jacobson & Knox (2010) en Rozman (2013).

⁵ Voor een belangrijke toespraak van Xi, zie: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml. Voor Yang's zienswijze, zie: http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-08/16/c_132635189_2.htm (geraadpleegd op 3 januari 2017).

diens buitenlandse dienstreizen en staatsbezoeken.⁶ Beide zijn lid van het Politburo en genieten een beduidend hogere politieke rang dan staatsraad Yang Jiechi.⁷

Een ander partijinstituut dat hier vermelding verdient is de Internationale afdeling van het Centraal Comité van de CCP (中共中央对外联络部). De kerntaak van deze afdeling, voorgezeten door de diplomaat Song Tao (宋涛), is het onderhouden van internationale betrekkingen met buitenlandse politieke partijen. Oorspronkelijk betrof dit uitsluitend contacten met buitenlandse communistische partijen, maar tegenwoordig onderhoudt de afdeling naar eigen zeggen betrekkingen met meer dan 400 politieke partijen en politieke organisaties wereldwijd.⁸ Naast deze liaisonfunctie is dit instituut verantwoordelijk voor onderzoek naar internationale (partij)relaties. In het kader daarvan stuurt de afdeling acht onderzoeksbureaus aan, die zich elk richten op een eigen regio.⁹

Onderlinge coördinatie en beleidsoverleg tussen partij, staatsorganen en strijdmachten op het gebied van nationale veiligheid en buitenlandse zaken vindt plaats in de onder het Politburo ressorterende Centrale Stuurgroep voor Buitenlandse Zaken (中共中央外事工作领导小组).¹⁰ Deze zeer belangrijke stuurgroep wordt sinds 2013 voorgezeten door president Xi Jinping zelf, die veel meer dan zijn directe voorgangers zijn stempel drukt op de vormgeving van China's buitenlandbeleid. Staatsraad Yang Jiechi fungeert als secretaris-generaal van de groep en leidt tevens het (uitvoerende) algemeen bureau ervan.¹¹ Song Tao is dagelijks adjunct-hoofd van laatstgenoemd bureau.¹² Minister van buitenlandse zaken Wang Yi is eveneens lid van de stuurgroep.

Een andere belangrijke stuurgroep op centraal niveau is die voor de ontwikkeling van het 'Belt & Road' initiatief ('一带一路'建设工作领导小组). Dit initiatief, dat sinds zijn aankondiging eind 2013 door president Xi Jinping een centrale plaats heeft ingenomen in China's buitenlandbeleid, beoogt de economieën langs de oude Zijderoute te ontwikkelen en te integreren in een modern netwerk van transport- en communicatieverbindingen. Voorzitter van de in 2015 opgerichte stuurgroep is eerste vice-premier Zhang Gaoli (张高丽), die onder meer verantwoordelijk is voor financiële zaken en economische hervorming. Zhang is lid van het 7-koppige staand comité van het Politburo, het ultieme machtscentrum in China. Naast

---

⁶ Beide adviseurs vergezelden President Xi Jinping tijdens diens staatsbezoek aan Nederland in maart 2014. Zie: https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20140324/historisch_bezoek_president_van (geraadpleegd op 3 januari 2017).

⁷ Zie over Wang Huning en Li Zhanshu, die weinig op de voorgrond treden, onder meer: Jeremy Page, 'The wonk with the ear of Chinese president Xi Jinping', *The Wall Street Journal*, 4 juni 2013, en Edward Wong, 'Xi Jinping's inner circle offers cold shoulder to Western officials', *New York Times*, 25 september 2015.

⁸ Zie: <http://www.idcpc.org.cn/english/inrelations/objectdomain/index.html> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

⁹ Het betreft de volgende acht regio's: (1) Zuidoost-Azië; (2) Noordoost-Azië; (3) West-Azië en Noord-Afrika; (4) Sub-Sahara Afrika; (5) Zuid- en Midden-Amerika; (6) Oost-Europa; (7) Noord-Amerika en het Verenigd Koninkrijk; en (8) (continentaal) West-Europa. Zie: <http://www.idcpc.org.cn/gymb/jgsz> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

¹⁰ Een andere naam van dit orgaan is Central National Security Leading Group (中央国家安全工作领导小组).

¹¹ 'Guowu weiyuan Yang Jiechi ren Zhongyang waishi lingdao xiaozu bangongshi zhuren', *Guanchazhe*, 26 augustus 2013, zie: http://www.guancha.cn/politics/2013_08_26_168286.shtml (geraadpleegd op 3 januari 2017).

¹² Chen Baocheng, 'Song Tao ren Zhongyang waishi bangongshi changwu fu zhuren', *Caixin*, 8 december 2014, zie: <http://china.caixin.com/2014-12-08/100760544.html> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

twee andere leden van het Politburo, inclusief de reeds genoemde Wang Huning, behoort ook Yang Jiechi tot de vice-voorzitters van de groep.¹³

Anders dan zijn evenknie in Westerse landen, speelt het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken (外交部) dus een relatief ondergeschikte rol in de vormgeving van buitenlandbeleid. Het ministerie is eerder een technisch uitvoeringsorgaan, dat in zijn discretionaire bevoegdheden niet alleen wordt beperkt door de suprematie van de partij, maar ook door de sterk overlappende taken met die van andere actoren met bevoegdheden op het gebied van China's buitenlandse aangelegenheden, zoals het buitenlandbureau van het Chinese Volksbevrijdingsleger, de buitenlandcomités van het Nationaal Volkscongres en de Politieke Consultatieve Volksvergadering, de Nationale Ontwikkelings- en Hervormingscommissie, het Ministerie van Handel, het Ministerie van Financiën, de Centrale Bank, de grote staatsbedrijven met overzeese belangen, en de decentrale overheden.¹⁴

Als primair extern aanspreekpunt draagt het Ministerie van Buitenlandse Zaken dus weliswaar een grote verantwoordelijkheid, maar beschikt het over geringe feitelijke bevoegdheden. Van oudsher is de politieke betrouwbaarheid van Chinese diplomaten dan ook belangrijker dan hun beroepsexpertise of competentie. Ruim 60 jaar geleden bracht de toenmalige minister van buitenlandse Zaken, Zhou Enlai, dit tot uitdrukking in een 16-lettergrepig adagium, dat vandaag de dag nog altijd dient als motto van de belangrijkste toevoerschool van het departement, de China Foreign Affairs University (外交学院), en waarvan vooral de volgorde instructief is: 'volhardend in loyaliteit, het beleid machtig, competent in het vak, en respect voor discipline' ('站稳立场、掌握政策、熟悉业务、严守纪律') –.¹⁵ De voortdurende nadruk op politieke loyaliteit en discretie tijdens de rekrutering, opleiding en evaluatie van Chinese diplomaten heeft vanzelfsprekend zijn weerslag op werkwijze en attitude, en gaat paradoxaal genoeg soms ten koste van hun internationale gezindheid. In combinatie met hun zwakke positie binnen het pluralistische, ook voor hen ondoorzichtige bestuursstelsel, verklaart dit waarom hun departement door buitenlandse collega's meer wordt gezien als buffer tegen externe invloeden dan als toegangspoort tot het Chinese overheidsapparaat.¹⁶

Tegen deze achtergrond treden Chinese beleidsmakers zelden naar buiten, en hun persoonlijke visies omtrent thema's als de relatie tussen China en de EU zijn niet bekend. Wel worden de gezamenlijk door hen geformuleerde officiële visies publiekelijk kenbaar gemaakt in de vorm van beleidsdocumenten, officiële verklaringen en speeches. Op de website van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken zijn dit soort documenten in groten getale terug te vinden, evenals verslagen van de dagelijkse persconferenties die het

---

¹³ Jing Yue, "'Yi dai, yi lu" jianshe gongzuo lingdao xiaozu "yi zheng si fu" mingdan pilu', *People's Daily* website, 17 april 2015, zie: <http://politics.people.com.cn/n/2015/0417/c1001-26862464.html> (geraadpleegd op 17 maart 2017).

¹⁴ Over de afnemende invloed van het Ministerie van Buitenlandse Zaken sinds 1990, zie: Zhao & Gao (2015).

¹⁵ 'Waijiao xueyuan zongwei shuji: Zhou zongli 16 zi waijiao yaoqiu cheng xiaoxun', *People's Daily Online*, 29 juli 2014. Zie: <http://edu.people.com.cn/n/2014/0729/c1006-25365254.html> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

¹⁶ Meerdere Europese diplomaten spraken over het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken als 'ontoegankelijk' en als 'buffer'. Interviews 3, 8 en 12.

ministerie organiseert en van uitspraken van de woordvoerders van het ministerie.¹⁷ President liet Xi Jinping in 2014 enkele van zijn toespraken publiceren in het boek *The Governance of China*, en voorafgaand aan een staatsbezoek pleegt de Chinese president zijn doelstellingen kenbaar te maken door middel van een ingezonden brief aan belangrijke media van het betrokken land.¹⁸ Dergelijke uitingen geven vanwege hun openbare karakter vanzelfsprekend slechts beperkt inzage in de diepere drijfveren en strategische doelen van het Chinese leiderschap. Hoewel zij vaak waardevolle informatie bevatten en nuttige inzichten bieden in de nagestreefde beleidsdoelen, wordt soms pas achteraf goed duidelijk wat de juiste interpretatie ervan was. Mede om die reden richt deze studie zich tevens op een tweede groep referenten, te weten die van beleidsbeïnvloeders en waarnemers.

Denktanks, onderzoekscentra en commentatoren

De laatste jaren valt er een forse toename te bespeuren van het aantal denktanks en (beleids-)onderzoekscentra in China. De jaarlijkse Global Go To Think Tank Index Report van de Universiteit van Pennsylvania zette het aantal Chinese denktanks voor het jaar 2015 op 435, waarmee China op de tweede plaats komt na de VS.¹⁹ Volgens de Shanghai Academie van Sociale Wetenschappen (SASS) zijn er momenteel zo'n kleine 300 denktanks actief in China.²⁰ Andere Chinese bronnen tellen ook onderzoeksgroepen van universiteiten mee, en komen uit op een totaal van zo'n 2,000 denktanks en expertisecentra. Deze kunnen, naar afnemende invloed, worden onderverdeeld in de volgende vier groepen: (1) instellingen verbonden aan partij, staat of leger; (2) instellingen behorend tot de Chinese Academie van Sociale Wetenschappen (CASS); (3) academische onderzoekscentra; en (4) private expertisecentra.²¹

Volgens de Universiteit van Pennsylvania en de Shanghai Academie van Sociale Wetenschappen zijn de volgende Chinese semiofficiële denktanks het meest invloedrijk op het gebied van internationale betrekkingen:

1. Chinese Academy of Social Sciences (CASS) (中国社会科学院), verbonden aan de State Council (国务院);
2. China Institute of International Studies (CIIS) (中国国际问题研究院), verbonden aan het

---

¹⁷ Zie: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng (geraadpleegd op 3 januari 2017).

¹⁸ Aan de vooravond van het staatsbezoek aan Nederland in maart 2014 plaatste NRC Handelsblad een dergelijke ingezonden brief; 'Hoge verwachtingen van mijn staatsbezoek', *NRC Handelsblad*, 23 maart 2014, zie <https://www.nrc.nl/nieuws/2014/03/23/ik-heb-hoge-verwachtingen-van-mijn-bezoek-aan-europa-a1426317> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

¹⁹ McGann, James G., '2015 Global Go To Think Tank Index Report' (2016). *TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports*. Paper 10. Zie: http://repository.upenn.edu/think_tanks/10 (geraadpleegd op 5 januari 2017).

²⁰ Shanghai shehui kexueyuan (zhiku yanjiu zhongxin), *2015 nian Zhongguo zhiku baogao: yingxiangli paiming yu zhengce jianyi*, januari 2016, <http://www.sass.stc.sh.cn/eWebEditor/UploadFile/00n/ull/20160128161350250.pdf> (geraadpleegd op 5 januari 2017).

²¹ Li Yang, 'Chinese independent think tanks win support', *China Daily*, 25 juli 2014, zie: http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2014-07/25/content_17924098.htm; Zhou Qijun, 'Gov't gives think tanks food for thought with supporting policies', *Caixin* online, 17 July 2015; <http://english.caixin.com/2015-07-17/100830006.html> (geraadpleegd op 5 januari 2017).

Ministerie van Buitenlandse Zaken;

3. China Institutes of Contemporary International Relations (CICIR) (中国现代国际关系研究院), verbonden aan het Ministerie voor Staatsveiligheid (国安部);
4. Shanghai Institutes for International Studies (SIIS) (上海国际问题研究院), verbonden aan de municipaliteit Shanghai en informeel aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Het onderzoek binnen deze denktanks is georganiseerd naar regio's en naar belangrijke kernthema's. In het algemeen ligt daarbij de nadruk op *global governance* en (China's relaties met) de grootmachten en buurlanden. Alle vier hebben beschikken echter ook over onderzoekscentra die zich specialiseren in Europa (欧洲研究所 of 欧洲研究中心). Vaak zijn die het historische product van fusies van aparte onderzoekscentra voor Oost- en West-Europa, waarbij de Oost-Europa studies traditioneel onderdeel waren van Sovjet-studies.²² Onderzoek naar de Europese Unie en naar EU-China betrekkingen vindt plaats binnen de huidige onderzoekscentra voor Europese studies; daarvoor bestaan binnen deze instituties dus geen aparte onderzoekscentra.

De internationale studies bij Chinese universiteiten hebben eveneens hun wortels in het tijdperk van de Koude Oorlog. In de jaren '60 van de vorige eeuw wees de Chinese regering drie vooraanstaande universiteiten aan in Beijing en Shanghai om dit domein te ontwikkelen: Renmin University (Beijing) richtte zich op de 'socialistische wereld', Fudan University (Shanghai) op de 'kapitalistische wereld', en Peking University op de 'derde wereld'.²³ Hoewel deze onderlinge taakverdeling al lang is vervallen, zijn de drie universiteiten nog steeds leidend op het gebied van internationale studies in China, zij het grofweg in omgekeerde volgorde van prominentie. Andere toonaangevende universiteiten op dit gebied zijn de China Foreign Affairs University (verbonden aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken), Tsinghua University en Shanghai International Studies University (SISU).

Al deze universiteiten hebben gespecialiseerde onderzoekscentra op het gebied van Europa-studies en/of Sino-Europese betrekkingen. Alleen SISU heeft een onderzoekscentrum dat zich specifiek richt op EU-studies. Naast deze regio-onderzoekscentra bestaat er in China ook een groeiend aantal centra voor landenonderzoek, waaronder bijvoorbeeld het German Studies Center van Peking University, het British Studies Center van SISU, en het French Studies Center en het Dutch Studies Center van Fudan University. Behalve de domeinen van internationale betrekkingen en strategische studies zijn ook de internationale economische disciplines het volgen waard, enerzijds vanwege de vervlochtenheid van IB-studies (inclusief EU-studies) met economische thema's, anderzijds omdat dit domein zich in China over het algemeen beter leent voor kritische beschouwingen dan dat van de sociale wetenschappen. De Europese studiecentra van Fudan University worden bijvoorbeeld geleid door economen en vallen formeel onder de faculteit voor economie.

Van volledig onafhankelijk onderzoek in Westerse zin is in China geen sprake. Dat geldt niet alleen voor de semiofficiële denktanks, maar ook voor de academische onderzoeksgroepen, zij het dat bij deze laatste categorie de vrijheid toeneemt naarmate de betreffende groep of

---

²² Over de historie van deze instituties, zie o.a. Shambaugh (1987).

²³ Dai (2008), p. 106.

onderzoeker verder van het politieke centrum af staat. Vooraanstaande onderzoekers onderhouden echter vaak hechte banden met beleidsmakers, en vervullen een soort dubbelrol. Aan de ene kant adviseren zij centrale beleidsmakers over internationale betrekkingen, zowel door schriftelijke adviezen en periodieke rapportages als door persoonlijk consultaties en deelname aan studiesessies; aan de andere kant worden zij geacht het Chinese beleid aan de buitenwacht uit te leggen en daarmee in feiten te verantwoorden. Onder meer de decaan van de School of International Studies van Peking University, Wang Jisi (王缉思), maar bijvoorbeeld ook de Europa-specialist van CASS, Zhou Hong (周弘), worden met regelmaat door het centrale leiderschap uitgenodigd voor consultatie en overleg.²⁴

Dankzij deze duale capaciteit hebben Chinese onderzoeker-adviseurs toegang tot actuele informatie omtrent China's internationale beleidsvorming. Dat geldt in nog grotere mate voor de leiders van de semiofficiële denktanks, die gedeeltelijke inzage hebben in interne documenten, zoals notulen van belangrijke besprekingen en rapportages van ambassades.²⁵ Het feit dat zij geen formele rol hebben in het beleidsvormingsproces hen bij uitstek geschikt als vraagbaak omtrent Beijings internationale ambities. Anderzijds moet het belang hiervan niet worden overschat gelet op de sterk uiteenlopende opinies en visies, niet alleen tussen de verschillende politieke facties en theoretische stromingen, maar ook tussen individuele instituties en leiders onderling.²⁶ Deze pluraliteit wordt verder versterkt door de impact van de publieke opinie in China, die enerzijds het product is van systematische cultivatie en manipulatie door de overheid, maar anderzijds sterk levende sentimenten weerspiegelt die Beijing mede dankzij de invloed van nieuwe media niet naar believen naast zich neer kan leggen.²⁷ Spontane, nationalistische (bijvoorbeeld anti-Japanse) protesten, die met enige regelmaat plaatsvinden, kunnen in dit licht te worden begrepen.

Chinese journalisten hebben een vergelijkbare rol met die van de onderzoeker-adviseur. Aan de ene kant hebben de buitenlandbureaus van de Chinese staatsmedia de taak het thuispubliek, inclusief beleidsmakers, van internationaal nieuws te voorzien, maar aan de andere kant worden zij geacht het 'Chinese geluid' aan het internationale publiek over te brengen en daarmee de Chinese 'soft power' te versterken.²⁸ Chinese correspondenten in Europa, naar schatting momenteel zo'n 100-120, zijn vrijwel allen werkzaam voor officiële media.²⁹ Ongeveer de helft werkt voor het staatspersbureau *Xinhua* (新华), dat in Brussel zijn Europese regiokantoor heeft en in Nederland één permanente correspondent onderhoudt. Behalve de berichtgeving van *Xinhua*, bieden ook de commentaren in (Engelstalige) media zoals *China Daily* en *Global Times* inzicht in Chinese ideeën over de huidige en toekomstige wereldorde en China's plaats daarin.³⁰ Het beeld van Europa en Nederland in de Chinese media was recentelijk onderwerp van een ander onderzoek van het LeidenAsiaCentre

---

²⁴ Jacobson & Knox (2010), pp. 34–6.

²⁵ Glaser (2013), p. 94.

²⁶ Jacobson & Knox (2010), pp. 40.

²⁷ Pieke (2016), p. 189; Callahan (2015), pp. 44–6, 64.

²⁸ Van Pinxteren & Pieke (2017), p. 30.

²⁹ Van Pinxteren & Pieke (2017), p. 29.

³⁰ Zie: <http://www.xinhuanet.com/english>; <http://www.chinadaily.com.cn> en <http://www.globaltimes.cn>.

waarvan eerder onderzoeksrapporten werden gepubliceerd.³¹

2.2 China en de wereld

Alvorens de Chinese percepties omtrent de EU en EU-China relaties nader onder de loep te nemen, is het enig begrip van de bredere context nodig. Chinese visies op de EU ontstaan immers niet in een vacuüm, maar vormen onderdeel van bredere perspectieven op de alomveranderende wereldorde en China's eigen, evoluerende plaats daarin. Hoewel het vanwege de eerder besproken pluraliteit onmogelijk is een eenduidig en vaststaand Chinees wereldbeeld te formuleren, bieden de volgende kanttekeningen enig houvast bij het aftasten van de contouren van een Sinocentrische kijk op de mondiale ontwikkeling in de 21^e eeuw.

Wereldspeler

China beschouwt zichzelf nog als ontwikkelingsland, maar tegelijkertijd als regionale grootmacht en wereldmacht in opkomst. Was dit tijdens het presidentschap van Hu Jintao geleidelijk aan al merkbaar, sinds Xi Jinping's aantreden in 2012 is het nationale Chinese zelfbewustzijn onmiskenbaar sterker en meer uitgesproken geworden. In de eigen regio eist Beijing steeds vaker een leidersrol op, zoals bijvoorbeeld bij de oprichting van de Aziatische Infrastructuur Investeringsbank, plannen om de oude Zijderoutes te doen herleven, en het Chinese pleidooi voor een nieuwe veiligheidsarchitectuur 'voor en door' Aziaten. Op het wereldtoneel profileert China zich niet meer alleen als aanjager van mondiale economische groei, maar daarnaast ook als wegbereider van G20-samenwerking, pleitbezorger van internationale vrijhandel, en leider in de strijd tegen klimaatverandering. De bilaterale relatie met de VS duidt Beijing graag als nieuw type 'grootmacht-betrekkingen' (新兴大国关系), zij het die tussen een gevestigde en een opkomende grootmacht.

Als het aan China ligt zal zijn opkomst niet tot oorlog leiden. Ondanks de mogelijke schijn van het tegendeel, behoort het vermijden van conflicten tijdens zijn voortgaande opkomst behoort tot de topprioriteit in China's internationale beleidsstrategieën.³² Een vreedzame en stabiele omgeving wordt als noodzakelijke voorwaarde gezien voor de tijdige verwezenlijking van de 'Chinese droom', door Xi ook omschreven als de 'grote herleving van de Chinese natie'.³³ Aan deze aspiratie is tevens een tijdsfad verbonden, gemarkeerd door twee toekomstige centenaires. In 2021, wanneer de CCP haar 100^e verjaardag viert, moet een 'redelijk welvarende samenleving' tot stand zijn gebracht. Tegen 2049, bij het 100-jarig jubileum van de Volksrepubliek, moet China een 'sterk, democratisch, beschaafd, harmonieus en modern socialistisch land' zijn geworden, ofwel vrij vertaald: een economische, politieke en militaire supermacht met Chinese karakteristieken.

---

³¹ Een rapport van de bevindingen van dit onderzoek verscheen in maart 2017 op de website van het LeidenAsiaCentre; zie: <http://www.leidenasiacentre.nl/news/rapporten-china-en-nederland>. Zie ook: Van Pinxteren & Pieke (2017), pp. 21–75.

³² Hoewel Beijings intenties niet verheven zijn boven twijfels, wordt door IB-specialisten algemeen onderkend dat China's opkomst, ondanks de spanningen in de regio en het grote aantal buurlanden met wie de vrede moet worden bewaard, historisch gezien opmerkelijk vreedzaam verloopt. Zie bijvoorbeeld Brzezinski (2000), pp. 19–20; Buzan (2010), p. 16.

³³ Zie bijvoorbeeld: 'The central conference on work relating to foreign affairs was held in Beijing', website van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken, 29 november 2014, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1215680.shtml (geraadpleegd op 10 maart 2017).

China vindt dat het, in gelijke tred met zijn opkomst en toenemend gewicht, een zwaardere stem toekomt in regionale en mondiale zaken. Ook acht China het vanzelfsprekend dat het steeds sterker opkomt voor zijn eigen kernbelangen. Beijings beleidsprioriteit om conflicten te vermijden eindigt waar het meent dat zijn kernbelangen van buitenaf in het gedrang worden gebracht, zoals bijvoorbeeld door ‘kleurenrevoluties’, onafhankelijkheidsuitingen van Taiwan of Tibet, bedreigingen van de grenzen of soevereiniteit, en militaire en economische indamming. China weet dat het als opkomende macht c.q. veranderaar van de status quo gemakkelijk de verdenking over zich af roept van het hebben van agressieve intenties. In lijn met de geopolitieke theorie, menen Chinese waarnemers dat alleen de gevestigde supermacht baat heeft bij een ‘successieoorlog’ en het creëren van de parameters daarvoor met behulp van regionale bondgenoten. Tegen die achtergrond ziet China de actieve Amerikaanse aanwezigheid in de regio als pogingen om China economisch en militair in te dammen.³⁴ In het verlengde hiervan beschouwt het zijn eigen handelen o.a. in de Zuid-Chinese Zee als defensief.³⁵

Wereldvisie

China’s opkomst vereist een vreedzame en stabiele internationale omgeving en derhalve acceptatie door de gevestigde orde. China acht zijn belangen dan ook niet gediend bij een omverwerping van de bestaande internationale orde, de creatie van een parallel systeem, of het ‘exporteren’ van het Chinese sociale systeem.³⁶ China erkent, althans voor de overzienbare termijn, de hegemoniale leidersrol van de VS in de wereld, en zegt noch de ambitie, noch de capaciteiten te hebben die rol over te nemen. Wel verlangt het dat de legitieme belangen van andere landen, waaronder uiteraard China zelf, worden gerespecteerd. Om deze reden verklaart China zich ferm voorstander van behoud van de huidige op de VN geënte wereldorde en hecht het sterk aan het moderne Westfaalse model van soevereiniteit, non-interventie en *consensus-based* interstatelijke samenwerking. Supranationale *rules-based* governance wordt als potentieel bedreigend gezien waar het de deur openzet voor externe inmenging in de eigen aangelegenheden.³⁷

Het voorgaande betekent niet dat China zich tevreden stelt met het bestaande (zij het evoluerende) internationale systeem. In bepaalde opzichten stelt China zich duidelijk revisionistisch op, met als voornaamste doel het aanpassen van de bestaande internationale zeggenschapsverhoudingen aan de veranderende realiteiten als gevolg van de opkomst van nieuwe spelers. Een voorbeeld van hervorming *binnen bestaande multilaterale instellingen* is de recente herziening van de machtsverhoudingen binnen het IMF, waarbij BRICS-landen inclusief China meer zeggenschap kregen. Een andere manier is de creatie van *nieuwe*

---

³⁴ Zie bijvoorbeeld Yan (2001), p. 36.

³⁵ Dit rapport is niet de geëigende plaats voor een verhandeling over Chinese visies op de recente gebeurtenissen in de Zuid-Chinese Zee. Zie daarover onder meer Fu Ying & Wu Shicun, ‘South China Sea: how we got to this stage’, *The National Interest*, 9 mei 2016, <http://nationalinterest.org/feature/south-china-sea-how-we-got-stage-16118> en ‘Understanding China’s position on the South China Sea disputes’, Institute for Security and Development Policy, *Background*, juni 2016, <http://isdip.eu/publication/understanding-chinas-position-south-china-sea-disputes> (geraadpleegd op 31 maart 2017).

³⁶ Zie bijvoorbeeld Yang Wang (2014); Yi Wang (2016a). Zie ook D. Wang (2015), pp. 78–9.

³⁷ Pan (2010), p. 230; Etzioni (2011), p. 172; Chen (2016), p. 782.

multilaterale instellingen binnen het bestaande governance systeem, zoals de (BRICS) New Development Bank in Shanghai en de AIIB in Beijing, die bedoeld zijn het bestaande systeem aan te vullen en conform bestaande internationale normen te opereren. Ook de institutionalisering van de G20 is illustratief voor pogingen het bestaande multilaterale platform te versterken en aldus het huidige internationale systeem ‘te democratiseren’.³⁸ Op een vergelijkbare wijze probeert Beijing via nieuwe subregionale, plurilaterale initiatieven zoals het ‘Belt & Road’ initiatief zijn internationale invloed te versterken.

Daarbij heeft China een *multipolaire* mondiale orde voor ogen waarin de hegemoniale macht van de VS wordt gemitigeerd door een herinrichting van het *multilaterale* systeem met een grotere rol daarin voor de opkomende ‘polen’, waaronder in de eerste plaats China zelf. Om het huidige speelveld gelijk te trekken en deze internationale ‘democratisering’ mogelijk te maken is volgens Chinese leiders een ‘nieuw type’ internationale betrekkingen nodig, dat voortbouwt op de grondbeginselen en aspiraties van het VN Handvest, maar een grotere nadruk legt op inclusiviteit, wederkerigheid (‘win-win samenwerking’) en conflictbeslechting door wederzijdse dialoog en consultatie.³⁹ Dit in directe tegenstelling tot de exclusiviteit, ‘zero-sum’ mentaliteit en militaire conflictbenadering die Beijing aan de door de VS gehanteerde machtsuitoefening toeschrijft. Een voorbeeld van die exclusiviteit is het door de VS (tot voor kort) gepropageerde Trans-Pacific Partnership (TPP), dat Chinese deelname strategisch uitsloot en daarmee voor China een stap terug was ten opzichte van het open, mondiale handelssysteem van de WTO.⁴⁰ Binnen die zienswijze was het Obama die het bestaande internationale systeem op de tocht zette, en niet China. Trumps beslissing om uit de TPP werd in China dan ook verwelkomd voor zover dit het einde markeerde van een poging China te isoleren met een ‘non-inclusief’ regionaal pact ‘in strijd is met basale economische wetten’.⁴¹

De ‘Chinese’ mondialisering kent echter grenzen. Weliswaar omarmt China (althans instrumenteel) de internationale markteconomie en de mondiale vrijhandel, maar tegelijkertijd verzet het zich krachtig tegen de dominante invloed en projectie van westerse liberale waarden in de politieke sfeer, die niet alleen als bedreiging worden gezien voor het eigen politieke model de legitimiteit van de partij, maar daarnaast ook als wezenlijk ondeugdelijk. Zo plaatst de vooraanstaande Chinese politicoloog Yan Xuetong vraagtekens bij wat hij beschrijft als de ‘Amerikaanse waarden van gelijkheid, vrijheid en democratie’ die momenteel ten grondslag liggen aan internationale normen: van gelijkheid is in de praktijk vrijwel nooit sprake, ongebreidelde vrijheid botst per definitie met die van een ander, en democratie kan weliswaar nuttig zijn als instrument, maar niet als moreel einddoel. Het

---

³⁸ Zie over de Chinese strategie van geleidelijke ‘aanvulling’ van multilaterale instellingen o.a.: Z. Wang (2015). Over China’s ‘reformistisch revisionisme’, zie: Buzan (2010). Zie ook Chen (2016), pp. 780–2.

³⁹ Yi Wang (2015, 2016a, 2016b).

⁴⁰ Mei Xinyu, ‘China and TPP are not made for each other’, *China Daily*, 16 March 2017, http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2017-03/16/content_28581351.htm (geraadpleegd op 31 March 2017).

⁴¹ *Ibidem*. Zie ook Liu Chang, ‘Commentary: Trump’s trade policy shift sheer short-sighted move’, *Xinhuanet*, 25 January 2017, http://news.xinhuanet.com/english/2017-01/25/c_136011495.htm; Amitendu Palit, ‘US withdrawal from TPP creates new challenges’, *China Daily*, http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2017-02/07/content_28125624.htm (geraadpleegd op 31 maart 2017).

nastreven van dergelijke oneigenlijke, absolute waarden die onvoldoende uitgaan van menselijke *interactie* leidt volgens Yan in de praktijk tot dubbele standaarden en dus tot willekeur. Teruggrijpend op traditionele Confucianistische deugden als ‘medemenselijkheid’ (仁), ‘rechtschapenheid’ (义) en ‘ritueel’ (礼), pleit Yan voor ‘eerlijkheid’ (公平), ‘rechtvaardigheid’ (正义) en ‘beschaafdheid’ (文明) als mogelijke basiswaarden waarop universele normen zouden kunnen worden gebaseerd.⁴²

Chinese intellectuelen debatteren al jaren over de grondslagen van een mogelijke *Chinese* theorie van internationale betrekkingen, waarvan het bestaan essentieel wordt geacht voor een ‘terugkerende’ grootmacht die kan bogen op zo’n rijke cultuurtraditie als China. Daarbij blijft het overigens niet slechts bij academische discussies. Evenals het geval is in het Chinese binnenlandse beleid, vertoont ook China’s buitenlandse diplomatie duidelijke tekenen van ‘heraansluiting’ met de Chinese cultuurtraditie. Zo heet het door China onder Xi Jinping gepropageerde ‘nieuwe type’ internationale betrekkingen rechtstreeks voort te bouwen op ‘de rijke culturele tradities van de Chinese natie en het gedachtengoed van de voorvaderen’.⁴³ En hoewel zeker niet alle aspecten van Yan Xuetong’s ideeën weerklink vinden in het Chinese overheidsbeleid, riep de Chinese president in 2015 tijdens zijn toespraak voor de Algemene Vergadering van de VN inderdaad op tot (onder andere) eerlijkheid en rechtvaardigheid als universele grondslagen voor een ‘win-win partnerschap voor de gehele mensheid’.⁴⁴

De toekomst moet uitwijzen of China inderdaad zal kunnen ‘leiden door zelf het goede voorbeeld te geven’, een Confucianistische deugd die Chinese commentatoren graag omarmen waar het gaat om internationale betrekkingen. Controversiële, maar vooral nog utopische theorieën die teruggrijpen op China’s premoderne tribuutsysteem waarin het ‘Rijk der Midden’ zichzelf een natuurlijke, morele leidersrol ‘onder de hemel’ (‘天下’) toemat, scoren weliswaar goed bij het brede Chinese publiek en onder bepaalde groepen filosofen en intellectuelen, maar vinden weinig concrete weerklink binnen het domein van strategische studies in China, laat staan in het huidige Chinese buitenlandbeleid.⁴⁵ Of en wanneer hierin verandering zal komen, is ook voor Chinese waarnemers moeilijk te voorspellen. Onder Xi is de ruimte voor triomfalistisch nationalistische geluiden in ieder geval groter dan onder diens voorganger. Een voorbeeld vormen de controversiële bespiegelingen van militaire intellectuelen zoals de Chinese ex-officier Liu Mingfu, die internationaal aandacht trok met zijn bestseller *The China Dream* waarin hij stelt dat China naast een economische ook een militaire supermacht moet worden om Amerikaanse indamming te kunnen weerstaan en zijn eigen ‘vreedzame opkomst’ te verzekeren.⁴⁶

---

⁴² Zie Yan (2013).

⁴³ Wang Yi (2015). Zie ook ‘Speech by H.E. Xi Jinping President of the People’s Republic of China at UNESCO headquarters’, website van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken, 28 maart 2014, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zjh_665391/t1142560.shtml (geraadpleegd op 9 januari 2017).

⁴⁴ ‘China’s President urges UN General Assembly to put new development agenda into action’, website UN News Centre, zie <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=52014#.WHN9yIWcGhc> (geraadpleegd op 9 januari 2017).

⁴⁵ Zhao Tingyang’s boek *Tianxia sitong* (The Tianxia system) verscheen in 2005. Een jaar later publiceerde hij zijn ideeën in een Engelstalig wetenschappelijk artikel. Zie Zhao (2006) en, over diens werk, o.a. Callahan (2008).

⁴⁶ Liu Mingfu (2015). Zie over dit werk, dat in 2009 in het Chinees verscheen, o.a. Kissinger (2011), pp. 504–7, 521;

Diplomatieke strategie

De essentie van China's diplomatieke strategieën is de afgelopen decennia niet aan grote verandering onderhevig geweest. Niettemin zijn er wel enkele recente verschuivingen zichtbaar in lijn met hierboven geschetste ontwikkelingen. De opmerkelijkste verandering is dat China zich de laatste jaren, vooral sinds het aantreden van Xi Jinping, zelfverzekerder en assertiever is gaan opstellen. Dat is geen toevallige ontwikkeling, maar stoelt op een bewuste beleidskeuze om het oude motto van Deng Xiaoping om 'te proberen onopgemerkt iets te bereiken' ('韬光养晦, 有所作为'), te upgraden met een ambitieuzere component van 'actief streven naar resultaat' ('奋发有为'). Hoewel dat nog lang niet hetzelfde is als 'het zwaard ontbloten' ('亮剑'), waartoe door Chinese veiligheidsadviseurs wel is opgeroepen, zijn er duidelijke tekenen dat China bereid is krachtiger op te komen voor wat zij tot zijn 'kernbelangen' (核心利益) rekent, te weten de nationale veiligheid en de algemene stabiliteit van het politieke systeem en de maatschappij (国家政治制度和社会大局稳定, 国家安全), territoriale soevereiniteit en 'nationale unificatie' (国家主权、领土完整、国家统一), en duurzame economische en sociale ontwikkeling (经济社会的持续稳定发展).⁴⁷

Als gezegd richt China's buitenlandstrategie zich op het veilig stellen van een stabiele omgeving voor duurzame ontwikkeling. De prioritering door Beijing van internationale thema's kan globaal worden begrepen aan de hand van de in 2002 geformuleerde lijn die stelt dat in China's buitenlandbeleid 'grootmachten cruciaal, buurlanden een prioriteit, ontwikkelingslanden de basis, en multilaterale instituties een belangrijk platform' zijn ('大国是关键, 周边是首要, 发展中国家是基础, 多边是重要舞台').⁴⁸ Voor de betrekkingen met de grootmachten, waartoe in de eerste plaats de VS en Rusland worden gerekend, en daarnaast ook de EU, formuleerde Xi in 2013 het uitgangspunt van 'geen conflict en geen confrontatie, wederzijds respect en wederzijds voordelige samenwerking' ('不冲突、不对抗, 相互尊重, 合作共赢').⁴⁹ In de voor China zo belangrijke buurlanden-diplomatie, wordt daarnaast nadruk gelegd op de onderlinge verwantschap (亲) en het belang van oprechtheid (诚), gemeenschappelijk voordeel (惠) en inclusiviteit c.q. tolerantie (容).⁵⁰ De traditionele vriendschap met (en solidariteit van) ontwikkelingslanden ziet China als strategische basis voor het versterken van zijn mondiale positie en multilaterale diplomatie.⁵¹ Participatie in

---

Callahan (2015), 58–65. Het boek zou destijds uit de schappen zijn gehaald uit vrees dat het de relatie met de VS zou beschadigen, maar vervolgens weer in herdruk zijn genomen nadat Xi Jinping zijn 'Chinese droom' ideologie lanceerde; Jeremy Page, 'For Xi, a "China Dream" of military power', *Wall Street Journal*, 13 maart 2013, zie:

<https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324128504578348774040546346> (geraadpleegd op 31 maart 2017).

⁴⁷ Over het ontbloten van het zwaard, zie: 'Zhuanjia: Zhongguo jundui yao ganyu liang jian, shaoyou luohou bian hui ai da' (Expert: Het Chinese leger moet durven het zwaard te ontbloten – als we ook maar iets achterblijven, krijgen we slaag), zie <http://mil.huanqiu.com/observation/2013-07/4182321.html> (geraadpleegd op 9 januari 2017). Zie over China's kernbelangen, o.a.: Chen (2012), p. 17.

⁴⁸ Yizhou Wang (2011), p. 6.

⁴⁹ Yi Wang (2013).

⁵⁰ 'Xi Jinping: China to further friendly relations with neighboring countries', *Xinhuanet*, 26 October 2013, zie:

http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-10/26/c_125601680.htm (geraadpleegd op 9 januari 2017); Yang Jiemian, p.

12

⁵¹ Sun (2014), p. 13.

multilaterale fora, ten slotte, wendt China zoals we zagen aan om zijn internationale invloed te doen gelden en zich als wereldmacht te profileren.

In zijn optreden naar buiten toe en het onderhouden van betrekkingen met andere landen laat China zich van oudsher leiden door de bekende Vijf Beginselen van Vreedzame Coëxistentie (和平共处五项原则), die duidelijk doorklinken in de bovengenoemde uitgangspunten.⁵² Een belangrijk uitvloeisel van de conflictmijdende politiek van non-interventie is de sterke nadruk in het Chinese buitenlandbeleid op economische diplomatie. Daarnaast heeft de Chinese ‘neutraliteitspolitiek’ van oudsher geleid tot het uit de weg gaan van allianties, wat verklaart waarom China’s mondiale netwerk vandaag de dag zoveel strategische partners telt, maar nauwelijks bondgenoten.⁵³ Hoewel dit vaak wordt gezien als gebrek of het gevolg van zwakte, heeft het ook een positieve keerzijde, namelijk dat China tevens weinig vijanden kent.

Bondgenootschappen gedijen op (latent) conflict en houden bestaande spanningen aldus in stand. De Chinese afzijdigheidspolitiek betekent echter juist dat Beijing zich in beginsel distantieert van onderlinge problemen tussen zijn partners, en neutrale relaties nastreeft met onderlinge rivalen als Iran en Saudi-Arabië, Israël en Palestina, en Noord- en Zuid-Korea.⁵⁴

De voornaamste reden dat Chinese leiders destijds het idee van non-interventie omarmden, was om de jonge en kwetsbare Volksrepubliek te wapenen tegen externe pogingen het nieuwe regime ten val te brengen. Nu China sterker in de schoenen staat, en de omvang van zijn overzeese investerings- en veiligheidsbelangen bovendien met de dag toeneemt, gaan er steeds vaker stemmen op in China om de aloude non-alliantie politiek te heroverwegen.⁵⁵ Geleidelijk is er onder Chinese academici een zekere consensus ontstaan omtrent de wenselijkheid van een flexibelere toepassing van het non-interventiebeleid wanneer het nationaal belang of de internationale verantwoordelijkheid zulks verlangt.⁵⁶ Volgens waarnemers past China een dergelijk beleid van ‘creative involvement’ of ‘constructive involvement’ in de praktijk feitelijk al toe.⁵⁷ De behoefte daartoe zal toenemen bij ontwikkeling van het ‘Belt en Road’ initiatief, waarbij Beijing uiteindelijk op (de facto) bondgenootschappen zal hebben te vertrouwen om zijn feitelijke ‘invloedsferen’ te

---

⁵² De vijf principes zijn: (1) wederzijds respect voor soevereiniteit en territoriale integriteit (互相尊重主权和领土完整); (2) non-agressie (互不侵犯); (3) geen inmenging in de interne aangelegenheden van andere landen (互不干涉内政); (4) op gelijkheid en wederkerig voordelen gebaseerde samenwerking (平等互利); en (5) vreedzame coëxistentie (和平共处).

⁵³ Formeel is Noord-Korea nog altijd een bondgenoot van China, maar de afgelopen jaren zijn de betrekkingen danig bekoeld. Pakistan, een zgn. ‘all-weather strategic partner of cooperation’, wordt wel als bondgenoot gezien. Zie Yufang Huang, ‘Q. and A.: Yan Xuetong urges China to adopt a more assertive foreign policy’, *New York Times*, 9 februari 2016, http://www.nytimes.com/2016/02/10/world/asia/china-foreign-policy-yan-xuetong.html?_r=0 (geraadpleegd op 9 januari 2017).

⁵⁴ Chinese leiders schromen bijvoorbeeld niet om officiële bezoeken aan onderlinge rivalen in een enkele buitenlandse reis te combineren. Zo reisde president Xi Jinping begin 2016 naar het Midden-Oosten voor staatsbezoeken aan Saudi-Arabië, Egypte en Iran. Zie: <http://www.xinhuanet.com/english/cnleaders/201601xjp> (geraadpleegd op 15 maart 2017).

⁵⁵ Zie o.a. Yufang Huang, ‘Q. and A.: Yan Xuetong urges China to adopt a more assertive foreign policy’, *New York Times*, 9 februari 2016, http://www.nytimes.com/2016/02/10/world/asia/china-foreign-policy-yan-xuetong.html?_r=0 (geraadpleegd op 9 januari 2017).

⁵⁶ Zie voor een recent overzicht C. Zheng (2016) en ook Connolly (2016).

⁵⁷ C. Zheng (2016), pp. 372–3; Connolly (2016).

beschermen. Maar het is nog te vroeg om het non-interventiebeginsel ten grave te dragen, en een formele koerswijziging wordt dan ook voorlopig niet verwacht.⁵⁸

---

⁵⁸ *Ibid.* Zie ook: 'Expert: China will maintain its diplomatic strategy until 2050', *People's Daily Online*, 5 januari 2015, <http://en.people.cn/n/2015/0105/c98649-8831603.html> (geraadpleegd op 9 januari 2017).

3 Chinese Visies op de EU en EU-China betrekkingen

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen van dit onderzoek aangaande Chinese gezichtspunten op de Europese Unie en EU-China betrekkingen. Zoals reeds werd toegelicht, betreft het hoofzakelijk visies van Chinese beleidsmakers, diplomaten en waarnemers. Deze gezichtspunten worden hier vanuit het ‘Sinocentrische’ perspectief gepresenteerd, en dus niet verder becommentarieerd of onderzocht. Analyse van de implicaties van deze gezichtspunten en de naar het oordeel van onderzoekers daaraan te verbinden conclusies komen afzonderlijk aan de orde in hoofdstuk 5.

3.1 Visies op de EU

De EU als regionale institutie

Het algemene publiek in China is relatief slecht bekend met de EU. De gemiddelde Chinese burger heeft vage noties van waar de Unie voor staat, en gooit begrippen als ‘EU’ en ‘Europa’ op één hoop. Deels is dit een gevolg van geringe aandacht voor de EU in Chinese media. Europa ligt ver weg van China, en in tegenstelling tot regionale of mondiale machten als Japan of de VS, zijn er met de EU geen grote onderlinge spanningen. Juist ook om die reden was de beeldvorming in China over de EU tot voor kort zeer positief.⁵⁹ Dit werd nog eens versterkt door het snel toenemende Chinese toerisme in Europa. Samen met het Schengenvisum, maakt de euro – als de belangrijkste tastbare belichaming van de EU – Europa tot een aantrekkelijke en gemakkelijke reisbestemming. Recentelijk heeft dit beeld echter flink te lijden gehad, in de eerste plaats door de golf van terroristische aanslagen door West-Europa, die tot een duidelijke terugval van Chinese toeristen in Europa heeft geleid, maar daarnaast ook door de overige recente crises, zoals de vluchtelingencrisis en het ‘Brexit’ referendum.⁶⁰ Was er eerder vooral sprake van een tekort aan pers voor Europa, thans heeft de EU dus met overwegend negatieve berichtgeving in China te kampen.⁶¹

Chinese beleidsmakers hebben noch een vollediger, noch een positiever beeld van de EU. Uit een in 2010 uitgevoerd onderzoek bleek dat 70% van 200 geïnterviewde Chinese overheidsfunctionarissen zelf vond onvoldoende kennis te hebben over de EU, vooral wat betreft zaken als besluitvorming binnen de EU en implicaties van het EU lidmaatschap.⁶² De kans dat hier sinds 2010 veel verandering in is gekomen is klein, al was het omdat het domein van Europese studies in China, na een grote vlucht rond het begin van dit millennium, de afgelopen jaren weer een behoorlijke terugval heeft gezien. In tegenstelling tot de ‘wittebroodjaren’ van het EU-China strategische partnerschap (zie hierna), toen de EU genereus fondsen beschikbaar stelde voor onderzoek in China, hebben Chinese EU-

---

⁵⁹ Voor een vroege studie, uitgevoerd in 2006, zie Dai & Zhang (2007). Ook na de kredietcrisis van 2007/’08 en de kort daaropvolgende eurocrisis bleef het beeld overwegend positief; zie o.m. Zhang & Yu (2013).

⁶⁰ Alice Yan and Laura Zhou, ‘Chinese tourists shun western Europe in wake of violence as travel to France drops 15 per cent’, *South China Morning Post*, 28 juli 2016, zie:

<http://www.scmp.com/news/china/money-wealth/article/1995731/terrorist-attacks-deter-chinese-tourists-top-european>

(geraadpleegd op 11 januari 2017).

⁶¹ Interviews 16, 24.

⁶² Dong (2011), paragrafen 2.3 and 2.5.

specialisten vandaag de dag moeite hun onderzoek gefinancierd te krijgen.⁶³ Eén onderzoeker sprak van ‘marginalisering’ van deze discipline in China sinds de Eurozone crisis.⁶⁴ In het algemeen laten Chinese functionarissen zich, evenals het algemene publiek in China, hoofdzakelijk informeren via de Chinese staatsmedia en Chinese sociale media.⁶⁵ Het beeld dat daarin sinds Brexit overheerst, is dat van een falen van de EU, van de Europese integratie, en van de westerse democratieën in het algemeen.⁶⁶ Niettemin blijven Chinese functionarissen steun uitspreken voor het EU project, en voor verdere integratie, en zien zij in de recente crises ook nieuwe kansen voor de EU.⁶⁷

Vóór de eurocrisis werd de EU door Chinese waarnemers gezien als toonbeeld van regionale integratie, een succesvoorbeeld waaruit lering viel te trekken voor regionale economische integratie in Azië en China’s rol in multilaterale instellingen.⁶⁸ De eerste smet op het blazoen van de EU was de mislukking van de Europese grondwet in 2005, maar die werd nog afgedaan als incident.⁶⁹ Vanaf 2011 vond er echter een kentering plaats, waarbij het debat zich grofweg in twee kampen splitste. Europa-specialisten en economen in China, grootgebracht met het historische succesverhaal van de EU, bleven geloven in de economische ‘logica’ van de EU, die voor een geleidelijk herstel zou zorgen. Financiële experts in China daarentegen, zich vaak baserend op sombere Amerikaanse analyses, met in hun kielzog de meer ideologische Chinese politicologen, zagen de crisis echter veelal als het gevolg van structurele, interne problemen binnen de EU waartegen haar leiderschap niet was opgewassen.⁷⁰ Hoewel de staatsmedia met hun negatieve berichtgeving zich bij deze laatste visie leken aan te sluiten, plaatste de Chinese regering zich uiteindelijk toch in het eerste kamp. In september 2011, tijdens de ‘Zomer Davos’ in Dalian, sprak toenmalig premier Wen Jiabao namens de Chinese regering openlijk vertrouwen uit in de EU en zegde hij, ondanks weerstand van het Chinese Ministerie van Financiën, verdere investeringen toe.⁷¹

Sinds het Brexit-referendum zijn echter ook de resterende optimisten in China somber geworden over het Europese project. Vrijwel alle Chinese respondenten in ons onderzoek, inclusief EU-specialisten en economen van het eerste uur, plaatsen intussen serieuze vraagtekens bij het vermogen van de EU de huidige politieke crisis te boven te komen. Nooit eerder was het Chinese beeld van de EU zo somber. Hier speelt (weer) de invloed van de Angelsaksische media mogelijk een rol.⁷² In Chinese commentaren komen steeds drie

---

⁶³ Over Europese studies in China en financiering door de EU, zie: Dai (2008), p. 108; Chen (2012), p. 10.

⁶⁴ Interview 18.

⁶⁵ Dong (2011), paragraaf 2.4.

⁶⁶ Gong et al. (2016). Zie ook Justyna Szczudlik, ‘China-EU Relations: Post-Summit Perspectives’, Bulletin of The Polish Institute of International Affairs PISM, No. 45 (895), 27 juli 2016, zie http://www.pism.pl/files/?id_plik=22145 (geraadpleegd 11 januari 2017).

⁶⁷ ‘2.4. avoices support for European integration’ntXinhuanet, 8 maart 2017, zie: http://news.xinhuanet.com/english/2017-03/08/c_136112382.htm (geraadpleegd op 25 maart 2017); interviews 14, 17, 21, 29.

⁶⁸ H. Wang (2008), 12–14; Song (2011), pp. 238–9; Chen (2012), p. 13.

⁶⁹ Chen (2012), p. 10; interview 26.

⁷⁰ Interviews 1, 19, 21. Zie also Chen (2012), p. 13.

⁷¹ Interview 1.

⁷² Interview 30.

factoren terug die een oplossing bemoeilijken.⁷³ Allereerst zijn de lidstaten onderling te sterk verdeeld, onvoldoende bereid gemeenschappelijke grond te zoeken, en dus onvoldoende in staat politieke compromissen te sluiten. Ten tweede mist de EU de benodigde institutionele slagkracht en flexibiliteit: de Europese bureaucratie is inefficiënt en coördinatie verloopt moeizaam en traag. Ten derde kampt de EU te met een uitdijend intern communicatie- en legitimatie-‘gat’, doordat zij er steeds minder in slaagt de burger te bereiken en overtuigen. Om deze problemen te overwinnen is progressief en pragmatisch politiek leiderschap nodig, dat niet wordt toegeschreven aan de huidige Commissie, die veelal als te federalistisch wordt gezien en het interne deficit niet lijkt te kunnen dichten.⁷⁴

Chinese commentatoren beseffen dat de onderliggende problemen zich niet beperken tot Europa. Ook in andere delen van de Westerse wereld, de VS voorop, zien zij nationalistisch-populistische tendensen die leiden tot een naar binnen gekeerde houding. Dit in tegenstelling tot ontwikkelingslanden en opkomende landen, die juist meer dan ooit naar buiten kijken en de globalisering omarmen als middel voor vooruitgang. Volgens Chinese waarnemers wordt aldus in het ontwikkelde Westen de perceptie aangewakkerd van een ‘bedreiging’ door de opkomst van landen als China, dat als ‘winnaar van de globalisering’ wordt gezien en daarmee in feite als veroorzaker van de problemen. Vanuit Chinees perspectief is dit beeld oneerlijk en onproductief. Oneerlijk omdat China evengoed de lasten draagt van ongelijkmatige globalisering, onder meer in de vorm van de grote sociale ongelijkheden en enorme milieuvervuiling in het land dat decennia lang als ‘fabriek van de wereld’ fungeerde. Onproductief omdat de oplossing niet ligt in een omkering van het globaliseringsproces. Wat in Chinese optiek nodig is, zijn goede regionale instituties en adequaat sociaal-economisch beleid om het globaliseringsproces bij te sturen en de negatieve effecten ervan te mitigeren. Momenteel ontbreekt het daaraan, terwijl juist de EU – dankzij haar decennialange ervaring met integratie en sociale tradities – op dit gebied een wereldwijde voorloper zou kunnen zijn. De EU zou dan ook meer zelfvertrouwen moeten hebben, en zich met de lidstaten meer moeten inspannen voor onderlinge én externe samenwerking op dit gebied.⁷⁵

De EU als mondiale speler

De recente gebeurtenissen in Europa hebben hun weerslag gehad op de Chinese perceptie van de EU als ‘pool’ in het multipolaire Chinese wereldbeeld. In het begin van deze eeuw werd de EU gezien als een veelbelovende economische macht en sterk *opkomende* wereldmacht, niet zozeer in traditioneel geopolitieke termen (vanwege het ontbreken van een defensiemacht en een unitair buitenlandbeleid), maar als een progressieve, ‘sociale’ mogendheid *sui generis*, met een groeiende invloed in mondiale aangelegenheden als klimaat, duurzame ontwikkeling en de internationale rechtsorde (*rule of law*).⁷⁶ Het Verdrag van Lissabon en de daarin voorziene uitbreiding van de bevoegdheden van de Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheid werd als een positieve stap vooruit gezien in de richting van een effectiever en onafhankelijker

---

⁷³ Bijvoorbeeld Chen (2012), pp. 11–12; interviews 21, 24.

⁷⁴ Interviews 16, 21, 24.

⁷⁵ Interviews 21, 24.

⁷⁶ Zie bijvoorbeeld Song (2011), pp. 238–9; Chen (2012), p. 7.

buitenlandbeleid en verminderde afhankelijkheid van de NAVO.⁷⁷ Intussen heeft dit optimisme echter plaats gemaakt voor een veel somberder verwachting, namelijk een groeiend besef dat de EU er niet op korte termijn in zal slagen zich te hervormen tot een economisch volledig gezonde en politiek slagvaardige mondiale speler.

Deze omslag was in de eerste plaats het gevolg van de Eurozone crisis, die het structurele probleem aan het licht bracht van een economische unie zonder uniform monetair beleid. Als gevolg van deze crisis werd het Chinese beeld van de EU als economische supermacht feitelijk teruggebracht tot dat van een regionaal handelsblok. Met ‘Brexit’ verliest dit handelsblok een belangrijk lid – de vijfde economie van de wereld – waardoor het verder afzwakt. Maar ook in politiek opzicht leidt ‘Brexit’ tot bijstelling van het Chinese beeld van de EU. Met het vertrek van de Britten blijft alleen Frankrijk over als permanent Europees lid in de VN en wordt de (indirecte) invloed van de EU in dit gremium feitelijk gehalveerd. Nog schadelijker is dat de politieke geloofwaardigheid van de EU op het spel is komen te staan. Als belichaming van de bredere ‘renationalisatie’ tendens in Europa kan Brexit immers een gevaarlijk spillover effect hebben op de overige EU-lidstaten. Deze onzekerheden worden nog eens extra gevoed door het aantreden en optreden van de Amerikaanse president Donald Trump, die openlijk de Brexit voorstanders en de felste tegenstanders van de EU heeft gesteund en de Amerikaanse veiligheidsparaplu voor Europa in het kader van de NAVO ter discussie heeft gesteld.⁷⁸

Een van de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek is dat vanuit Chinees perspectief van de ooit zo veelbelovende opkomende wereldspeler nu nog slechts een beeld resteert van een verzwakt en verdeeld handelsblok met ongewisse toekomst op het gebied van economie, politiek en veiligheid. Hierdoor heeft de EU voor China haar geloofwaardigheid als zogenaamde ‘normatieve’ macht zo goed als verloren. Stonden Chinezen altijd al sceptisch tegen de ‘post-soevereine’ normatieve missie van de EU met haar imperatieve nadruk op universeel geachte Eurocentrische waarden, thans is niet alleen de morele rechtvaardiging, maar ook de economische basis daarvoor vanuit Chinese optiek komen te vervallen.⁷⁹ Wie zijn zaken niet op orde heeft, moet anderen niet de les wijzen, zo luidt de ondertoon in Chinese commentaren en interviews. In Chinese ogen: met haar normatieve interventionisme slaagde de EU er niet in vrede te brengen in het Midden Oosten of tot een constructieve relatie te komen met haar belangrijkste burens Turkije en Rusland, is zij haar goodwill in Afrika kwijt, verliest zij het vertrouwen van de eigen bevolking, en wordt zij nu zelfs in Washington niet meer serieus genomen. Deze ‘realiteiten’ dringen echter onvoldoende door in Europa. Aldus zien Chinese waarnemers een tweede groeiende kloof, namelijk die tussen een geïnflateerd zelfbeeld en in werkelijkheid tanende Europese invloed in de wereld.⁸⁰ Met als voorbeeld de mislukte Klimaatconferentie van Kopenhagen in 2009 moet de EU er voor waken dat het niet verwordt tot een vrijblijvende commentator aan de zijlijn.⁸¹

---

⁷⁷ Interview 26.

⁷⁸ Zie onder meer Song (2011), p. 240; interviews 26, 30.

⁷⁹ Zie onder meer Chen (2012), pp. 12–16, Chen (2016), p. 782.

⁸⁰ Zie Chen (2012), pp. 12–16, Interviews 16, 24.

⁸¹ Zie Chen (2012), p. 24.

De geloofwaardigheid van de EU als normatieve macht wordt volgens Chinese waarnemers verder aangetast door de dubbele moraal waaraan zij zich vanuit Chinees perspectief schuldig maakt. Een voorbeeld is dat Europese politici terrorisme en vluchtelingenstromen in Europa veelal als externe dreigingen zien, zonder oog voor het eigen aandeel in de veroorzaking ervan, terwijl terroristische aanslagen door minderheden in China – denk aan Tibetanen of Oeigoeren – in Europese commentaren steevast worden geweten aan laakbaar Chinees overheidshandelen.⁸² Chinezen hebben weinig goede woorden over voor de door de EU gesteunde humanitaire interventies gericht op regimewisseling in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Slaagt zo'n operatie in militair opzicht, dan maakt eenvoudigweg de ene dictatuur plaats voor de ander dan wel voor een jarenlange machtsstrijd of burgeroorlog die de EU onmachtig is te bestrijden. Mislukt de interventie, dan verstevigt de bestaande dictatuur zijn grip. In beide gevallen is mislukking vooraf verzekerd en zijn de bij voorbaat te voorziene gevolgen negatief tot buitenproportioneel ontwrichtend.⁸³ Aldus effent Europa in Chinese optiek de weg voor grootschalige schendingen van economische, sociale en politieke mensenrechten in de wereld, en ontbeert de EU het politieke en morele gezag om de mensenrechtensituatie en individuele schendingen in China aan de kaak te stellen. China beschouwt de door de EU stelselmatig gehanteerde dubbele en oneigenlijke standaarden op het gebied van mensenrechten als onoprecht en feitelijk vijandig.⁸⁴

De Chinese regering erkent het belang van bescherming van mensenrechten en heeft dit in 2004 grondwettelijk vastgelegd.⁸⁵ China beschouwt het verwezenlijken van mensenrechten echter als een langdurig en geleidelijk proces dat niet los is te zien van de socio-economische ontwikkeling van een land. In het licht van China's huidige ontwikkelingsniveau en -behoeften, hecht Beijing vooral belang aan sociale en economische rechten, en komen politieke rechten pas op een tweede plan. Om de basale ontwikkeling te garanderen acht het maatschappelijke en politieke stabiliteit noodzakelijk. Tegen die achtergrond huldigt de Chinese regering het standpunt dat burgerrechten tevens gepaard gaan met plichten, en dat individuele rechten niet zonder meer kunnen worden afgedwongen ten koste van het algemene belang.⁸⁶ Hoewel het de universaliteit van mensenrechten in beginsel onderschrijft, acht China het evengoed vanzelfsprekend dat noties omtrent en interpretaties van normen, met inbegrip van 'universele mensenrechten', variëren naar gelang de economische ontwikkelingsgraad, het sociale systeem en de culturele tradities en waarden van een land.⁸⁷ In Chinese optiek miskent Europa deze onvermijdelijke pluriformiteit en dynamiek in het mensrechtendiscours waar het zich een alleenrecht toekent betreffende de interpretatie van universele rechten, en zich met een beroep op haar eigen, statische standaarden inmengt in de nationale aangelegenheden van andere landen.⁸⁸

---

⁸² Liu & Dai (2016), p. 136.

⁸³ Yan (2016); interviews 16, 21, 24.

⁸⁴ Interview 21.

⁸⁵ Zie voor Chinese visies op mensenrechten o.a. Pieke (2016), pp. 125–8.

⁸⁶ Zie in dit verband bijvoorbeeld 'Human rights can be manifested differently', *China Daily*, 12 december 2005, http://news.xinhuanet.com/english/2005-12/12/content_3908887.htm (geraadpleegd op 25 maart 2017); interviews 21, 29.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Een Chinese waarnemer formuleerde het aldus: 'Europa richt zich bij mensenrechten enkel op het minderheidsbelang, en

De EU als strategische partner

Ondanks haar geteisterde staat en haar verlies van internationale geloofwaardigheid heeft de EU voor China echter niet *principieel* aan strategisch belang ingeboet.⁸⁹ Hierbij gaat het allereerst om het *relatieve* belang dat de EU en de EU-China relatie vertegenwoordigen in het Chinese perspectief op de multipolaire wereldorde, en de onvolmaaktheid daarvan. Enerzijds hoopt China dat een verenigde, meer onafhankelijke EU de alleenheerschappij van de VS kan balanceren, anderzijds koestert China – anders dan het externe beeld wil doen geloven – tevens een diepgeworteld historisch wantrouwen jegens noorderbuur Rusland.⁹⁰ Het strategisch belang van de EU neemt voor China derhalve toe bij een toenadering tussen Washington en Moskou, zoals die in het verschiet leek te liggen met Trumps verkiezing, of bij een verslechtering van China's betrekkingen met de VS en met Amerikaanse bondgenoten in Azië.⁹¹ Economisch gezien blijft de EU, als grootste economie ter wereld (zelfs na Brexit) en belangrijke handelspartner en investeringsbestemming, eveneens een essentiële plek innemen in Chinese beleidsvisies. Ook dit belang neemt verder toe nu de VS onder Trump handelsbarrières dreigt op te werpen en China op zoek is naar medestanders in het internationale debat over de toekomst van de globalisering en de mondiale vrijhandel.⁹² Economische ontwikkeling blijft immers een belangrijke voorwaarde voor politieke en sociale stabiliteit in China, en voor de legitimatie door de CCP van haar heerschappij.⁹³

Ondanks de bovengenoemde bedenkingen en meerdere tegenslagen in de onderlinge relaties in het afgelopen jaar blijft de Chinese bereidheid tot samenwerking met de EU dan ook groot. Chinese leiders en Chinese staatsmedia slaan de laatste tijd een opmerkelijk positieve en welwillende toon aan jegens Europa en de EU.⁹⁴ Dat de EU niet is gemarginaliseerd in het Chinese beleid blijkt voorts uit de warme belangstelling waarop zij de afgelopen jaren mocht blijven rekenen. Terwijl de VS hun 'draai' naar Azië maakten, brachten Chinese nationale leiders een recordaantal bezoeken aan Europa, waaronder een bezoek van Xi Jinping aan het

---

steunt Chinese politieke dissidenten. Voor China staat echter juist het meerderheidsbelang voorop, te weten de stabiele sociale en economische ontwikkeling van het land'. Interview 21.

⁸⁹ Interviews 1, 14, 16, 21, 26, 29.

⁹⁰ Y. Fu (2016), pp. 2, 5; interview 1.

⁹¹ Interview 26.

⁹² Zie bijvoorbeeld Jing Fu, EU trade chief backs China in fight against protectionism. *China Daily*, 7 februari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/world/2017-02/07/content_28120020.htm; Jing Fu en Xueqing Jiang, EU confidence in China ties grows. *China Daily*, 26 januari 2017, http://www.chinadailyasia.com/nation/2017-01/26/content_15564129.html (geraadpleegd op 14 februari 2017); interview 29.

⁹³ Song (2009), p. 120.

⁹⁴ *Ibid.* Zie ook 'Highlights of Chinese President Xi Jinping's previous visits to Europe', *Xinhua*, 13 januari 2017, http://news.xinhuanet.com/english/2017-01/13/c_135980738.htm; Jing Fu, 'Trump can learn lesson from European leaders', *China Daily*, 20 januari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2016-12/20/content_27716125.htm; 'China coherently backs European integration: FM', *China Daily*, 19 februari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/world/2017-02/19/content_28254672.htm; 'Xi's historic role in bringing China-EU closer', *China Daily*, 24 februari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/world/cn_eu/2017-02/24/content_28338683.htm (geraadpleegd op 27 februari 2017); 'Spotlight: Xi's Finland visit charts course for bilateral ties', *Xinhuanet*, 6 april 2017, http://news.xinhuanet.com/english/2017-04/06/c_136187448.htm (geraadpleegd op 6 april 2017).

EU hoofdkwartier in Brussel in 2014 en acht staatsbezoeken aan EU lidstaten. Het Chinese voorstel voor een partnerschap met de EU voor ‘vrede, groei, hervorming en beschaving’ (zie paragraaf 3.2) geeft blijk van China’s streven naar een relatie met beduidend meer diepgang en ambitie dan zijn strategisch partnerschap met Rusland of zijn (door Washington genegeerde) propositie voor een werkbare relatie met de VS ‘zonder conflict, zonder confrontatie, gebaseerd op wederzijds respect en win-win samenwerking’. De door Beijing beoogde moderne herleving van de oude ‘Zijderoutes’ langs het Euraziatische continent onderstreept de belangrijke plaats en betekenis van Europa en de EU in het Chinese denken.

Met de verschuiving van de Chinese aandacht van de sterktes van de EU naar haar kwetsbaarheden, schoof echter ook het zwaartepunt van de onderlinge relatie steeds verder op vanuit Brussel naar het niveau van de lidstaten.⁹⁵ Daarbij profiteert China van onderlinge verschillen en competitie tussen lidstaten, waardoor het soms op beschuldigingen komt te staan van gebruik van ‘verdeel en heers’ strategieën.⁹⁶ Chinese waarnemers geven toe dat Beijing niet beschroomd is zijn invloed onder de lidstaten ten behoeve van eigen gewin aan te wenden, hetgeen de bestaande verdeeldheid binnen de EU soms op pijnlijke wijze aan het licht brengt.⁹⁷ China is echter noch debet aan de onderliggende verdeeldheid, noch erop uit de EU structureel te ondermijnen, een fundamenteel verschil met Rusland. Wel illustreert de EU-China relatie de fundamentele zwakte en kwetsbaarheid van de EU als mondiale speler, waar China (evenals overigens de lidstaten zélf) zijn eigenbelang of specifieke kortetermijnbelangen laat prevaleren boven het (ook door China principieel omarmde) langetermijnbelang van een sterke, verenigde EU. Overigens ervaart Beijing ook de nadelen van de duale EU-structuur, en zou het alleen al daarom een grotere interne coördinatie en eenheid binnen de EU verwelkomen.⁹⁸

3.2 Visies op EU-China betrekkingen

In de voorgaande paragraaf kwam de strategische plaats van de EU binnen het Chinese perspectief op de bestaande en toekomstige wereldorde globaal aan bod. In dit onderdeel volgt een nadere analyse van vigerende Chinese gezichtspunten op de huidige EU-China relatie, op bestaande knelpunten en op kansen voor toekomstige ontwikkeling.

Het strategische partnerschap

In 2003 gaven China en de EU hun ambities voor lange-termijn samenwerking vorm door het aangaan van een ‘veelomvattend strategisch partnerschap’ (*comprehensive strategic partnership*). Tijdens een speech bij het China-EU Investment and Trade Forum in Brussel zette de toenmalige Chinese premier Wen Jiabao uiteen wat de Chinese regering daaronder verstaat. ‘Veelomvattend’ duidt volgens Wen op multidimensionale, breed opgezette, meerlaagse samenwerking, bilateraal dan wel multilateraal, door overheden en niet-gouvernementele groepen, op economisch, wetenschappelijk, technologisch, politiek of

---

⁹⁵ Chen (2012), p. 12; interviews 16, 27. Zie ook hierna, paragraaf 3.2.

⁹⁶ Zie onder meer Godement et al. (2011); Meunier (2014); Justyna Szczudlik, China-EU Relations: Post-summit perspectives, Bulletin no. 45 of the Polish Institute of International Affairs, 27 juli 2016; <http://www.pism.pl/publications/bulletin/no-45-895> (geraadpleegd op 27 februari 2017).

⁹⁷ Y. Ding (2009), p. 32; Chen (2012), p. 12; Shi (2012).

⁹⁸ *Ibid.*

cultureel gebied. ‘Strategisch’ betekent dat samenwerking gericht is op het overkoepelend belang van stabiele betrekkingen op de langere termijn, ongeacht verschillen in ideologische waarden of sociale systemen, en bestand is tegen incidentele c.q. tijdelijke verstoringen. ‘Partnerschap’ duidt op samenwerking op voet van gelijkheid, wederkerigheid en wederzijds voordeel (‘win-win’), gebaseerd op wederzijds respect en wederzijds vertrouwen, en gericht op belangenconvergentie door middel van het zoeken van raakvlakken en het stallen van meningsverschillen.⁹⁹ In oktober 2003 publiceerde de Chinese regering een document waarin het haar EU-beleid in nader detail omschreef, iets dat nooit eerder voor enig land of enige andere regio plaatsvond.¹⁰⁰

Het optimisme van 2003-2004 bleek echter prematuur, en de hooggespannen verwachtingen liepen niet lang daarna uit op teleurstelling. Vanuit Chinees perspectief lag de diepere oorzaak hiervan vooral in de stagnerende Europese integratie sinds het sneuvelen van de EU grondwet en de eurocrisis die kort daarop volgde, waardoor China in Europa in toenemende mate als concurrent en als bedreiging van de Europese welvaart werd gezien.¹⁰¹ Een ‘China-vriendelijke’ generatie van Europese leiders (o.a. Schröder, Chirac) ruimde het veld voor ‘assertievere’ politici, die Beijing openlijk schoffeerden door persoonlijke ontmoetingen met de Dalai Lama; de Olympische Spelen van 2008 in Beijing werden besmet door felle protesten in Parijs en Londen tijdens de fakkeltocht en door oproepen tot een boycot; het Galileo-project voor ontwikkeling van satellietnavigatiesystemen liep stuk, en de op handen zijnde opheffing van het wapenembargo en verkrijging van de markteconomiestatus bleven uit.¹⁰² Hoewel China – anders dan bijvoorbeeld de VS – de geteisterde eurozone in woord en daad bleef steunen, werd deze hulp in Beijings ogen onvoldoende op waarde geschat door de EU, waar Chinese investeringen werden afgedaan als pogingen om ‘verdeel en heers’ te spelen.¹⁰³ Vlak voor het einde van zijn laatste termijn deed de pro-Europese premier Wen Jiabao een laatste poging de onderlinge betrekkingen een positieve impuls te geven door middel van voorstellen de mogelijkheden van een vrijhandelsovereenkomst te onderzoeken en een samenwerkingsplatform tussen China en Centraal en Oost-Europese landen te lanceren.¹⁰⁴ Zijn afscheidsbezoek aan Brussel was echter geen succes. Naar verluidt keerde

---

⁹⁹ Zie ‘Vigorously promoting the comprehensive strategic partnership between China and the European Union’, speech van premier Wen Jiabao bij het China-EU Investment and Trade Forum, Brussel, 6 mei 2004, website van de Chinese delegatie bij de EU, <http://www.chinamission.be/eng/zt/t101949.htm> (geraadpleegd op 16 februari 2017). Zie voor de Chinese tekst: ‘Jiji fazhan Zhongguo tong Oumeng de quanmian zhanlüe huoban guanxi’, *People’s Daily*, <http://www.people.com.cn/GB/shizheng/1024/2481360.html> (geraadpleegd op 16 februari 2017).

¹⁰⁰ Zie http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/ceupp_665916/t27708.shtml (geraadpleegd op 16 februari 2017).

¹⁰¹ Shi (2012).

¹⁰² Voor uitgebreide analyses van de historische ontwikkeling van het EU-China strategische partnerschap vanuit Europees en Nederlands perspectief, zie onder meer d’Hooghe (2007); Gaenssmantel (2010); Van der Putten & Verlare (2014); Casarini (2015); Smith (2016) en Maher (2016).

¹⁰³ Chen (2011); Godement et al. (2011); Jeremy Fleming, ‘Crisis allows China to “divide and rule” Europe: Report’, *EurActiv*, 30 juni 2011,

<http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/crisis-allows-china-to-divide-and-rule-europe-report> (geraadpleegd op 17 februari 2017); Chen Zhimin (2012), p. 14; interview 27.

¹⁰⁴ Interview 1.

Wen gefrustreerd huiswaarts nadat de Commissie hem nul op het rekest had gegeven en voor zijn agendapunten had doorverwezen naar de lidstaten, maar hem nog wél mede namens de lidstaten een lange lijst van wensen had voorgelegd.¹⁰⁵

Na het aantreden van de huidige leiderschapsgeneratie in China eind 2012 werden nieuwe pogingen ondernomen de banden aan te halen. Tijdens de EU-China top in Beijing in november 2013 werden onderhandelingen over een bilaterale investeringsovereenkomst gestart. Ook werd een gezamenlijke strategische agenda aangenomen voor samenwerking op het gebied van vrede en veiligheid, welvaart, duurzame ontwikkeling en interpersoonlijke uitwisselingen.¹⁰⁶ In maart 2014 reisde Xi Jinping naar Europa voor de nucleaire top in Den Haag, een reeks staatsbezoeken aan Nederland, Frankrijk, België en Duitsland, en een officieel bezoek aan de EU in Brussel. Tijdens een speech bij het Europacollege in Brugge pleitte de Chinese leider voor verdieping van de onderlinge banden via een viertal ‘bruggen’ (oftewel vier partnerschappen) voor ‘vrede’, ‘groei’, ‘hervorming’ en ‘beschaving’.¹⁰⁷ Daags hierna publiceerde het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken een document op zijn website waarin het – ruim tien jaar na het eerste EU-beleidsstuk – de Chinese visies op samenwerking met de EU uiteen zette.¹⁰⁸ Volgens Chinese waarnemers vormen Xi’s ‘vier partnerschappen’ een handreiking naar de EU die substantieel verder reikt dan Chinese uitingen jegens de VS of Rusland, en daarmee het langetermijnbelang van de EU in het Chinese denken onderstreept.¹⁰⁹

Het jaar 2015 stond in het teken van het 40^e jubileum van diplomatieke betrekkingen tussen de EU en China. In juni blikte Premier Li Keqiang tijdens de 17^e EU-China top in Brussel samen met zijn Europese gastheren terug op de recente ontwikkelen, waarbij het belang van de strategische agenda voor 2020 en de ‘vier partnerschappen’ werd onderstreept. Beide zijden spraken steun uit voor elkaars ‘vlaggenschip’ projecten, respectievelijk het ‘Belt & Road’ initiatief en het Investeringsplan voor Europa (‘Juncker Plan’), en afgesproken werd om actief op zoek te gaan naar synergiën en praktische aansluiting.¹¹⁰ Belangrijk voor Beijing was bevestiging door de EU van haar steun voor en bereidheid tot samenwerking met de door China geïnitieerde Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB).¹¹¹ Het succes van de AIIB, dat 14 EU-lidstaten aan zich wist te binden als oprichters, was vooral te danken aan een Brits initiatief, dat tezamen met het historische staatsbezoek van Xi Jinping aan het Verenigd

---

¹⁰⁵ Interview 16.

¹⁰⁶ ‘16th EU-China Summit (Beijing 21 November 2013)’, persbericht van de Europese Commissie, 23 november 2013, zie: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1099_en.htm (geraadpleegd op 17 februari 2017).

¹⁰⁷ De speech is hier terug te zien: <http://english.cntv.cn/2014/04/02/VIDE1396377718737154.shtml> (geraadpleegd op 17 februari 2017).

¹⁰⁸ Zie: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/t1143406.shtml (geraadpleegd op 17 februari 2017).

¹⁰⁹ Interviews 1, 16.

¹¹⁰ ‘The way forward after forty years of EU-China cooperation’, gezamenlijke verklaring naar aanleiding van de EU-China top, 29 juni 2015, zie https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-china_summit_2015_joint_statement.pdf (geraadpleegd op 17 februari 2017), punt 5.

¹¹¹ *Ibid.*, punt 7. De veertien EU lidstaten zijn Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Finland, Italië, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk, en Zweden. Griekenland zal naar verwachting dit jaar nog toetreden. De non-EU landen IJsland, Noorwegen en Zwitserland zijn eveneens oprichtingslid.

Koninkrijk in oktober 2015 het begin inluidde van een ‘gouden tijdperk’ in de Brits-Chinese betrekkingen. Eerder dat jaar had Xi Jinping ook al staatsbezoeken gebracht aan Tsjechië, Polen en kandidaat-lidstaat Servië.¹¹²

De betrekkingen in het jaar 2016 werden echter vooral gekenmerkt door tegenslagen.¹¹³ Allereerst was daar de al eerder genoemde, ook voor Beijing teleurstellende uitkomst van het ‘Brexit’ referendum, gevolgd door de Britse kabinetswisseling, waardoor China binnen de EU een invloedrijke pleitbezorger dreigt te verliezen van intensieve samenwerking op het gebied van handel en investeringen. Daarnaast was er teleurstelling over de in Chinese ogen koele ontvangst van het ‘Belt & Road’ initiatief in Europa. Daarbovenop kwam nog een serie concrete tegenvallers in de bilaterale betrekkingen, waaronder de collectieve EU-verklaring bij de VN Mensenrechtenraad over Chinese mensenrechtenschendingen in maart, de uitspraak van het arbitragetribunaal in Den Haag over de Zuid-Chinese Zee en gerelateerde EU-verklaringen in maart en juli, het bezoek van de Dalai Lama aan het Europees parlement in september, de instelling van importheffingen op Chinees staal in oktober, spanningen omtrent Chinese overnames in Duitsland in oktober en november, en als klap op de vuurpijl de ontzegging van de markteconomiestatus in december. Andersom heerst ontevredenheid in de EU over het uitblijven van effectieve maatregelen ter bevordering van markttoegang, rechtsbescherming en een gelijk speelveld in China. Zolang echter de EU voor China belangrijk blijft, en de onderlinge relatie beter is dan die met de VS, blijven Chinese staatsmedia zich positief uitlaten over de EU en EU-China betrekkingen.¹¹⁴

De eerste maanden van 2017 stonden in het teken van het aantreden van Donald J. Trump als nieuwe Amerikaanse president en de onzekerheden voor de rest van de wereld waarmee zijn presidentschap gepaard gaat, in het bijzonder gezien de felle anti-Chinese retoriek, openlijk pro-Russische uitspraken en koele houding richting de EU die Trump via zijn campagne team en huidige administratie ten beste gaf. Terwijl de kersverse Amerikaanse president zijn aantreden markeerde met een streep door het TPP handelsverdrag en het monddood maken van Amerikaanse milieuagentschappen, gaf zijn Chinese ‘rivaal’ in Davos blijk van een diametraal tegenovergestelde wereldvisie: waar Washington zich achter muren verschanst en naar binnen dreigt te keren, profileerde Beijing zich juist als pleitbezorger van de globalisering en mondiale vrijhandel, en als hoeder van de huidige internationale orde.¹¹⁵ Hoewel op het oog wellicht verrassend, past dit bij China’s verworvenheden als ’s werelds op één na grootste (en snel groeiende) economie met naast een sterk stijgend welvaartsniveau ook een toenemende afhankelijkheid van buitenlandse grondstoffen en afzetmarkten.¹¹⁶ Het

---

¹¹² ‘Highlights of Chinese president Xi Jinping’s previous visits to Europe’, *New China*, 13 januari 2017, zie http://news.xinhuanet.com/english/2017-01/13/c_135980738.htm (geraadpleegd op 17 februari 2017).

¹¹³ Li Gang, ‘Economic ties stabilize China-EU relations’, *China Today*, 5 januari 2017, zie http://www.china.org.cn/business/2017-01/19/content_40138701.htm (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹¹⁴ *Ibid.*; zie ook hierboven, voetnoten 92 en 94.

¹¹⁵ Zie ‘President Xi’s speech to Davos in full’ website van het World Economic Forum, 17 januari 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum> (geraadpleegd op 17 februari 2017). Zie ook Yang Sheng, ‘Xi defends globalization at Davos’, *Global Times*, 18 januari 2017, <http://www.globaltimes.cn/content/1029340.shtml> (geraadpleegd op 17 februari 2017); interview 29.

¹¹⁶ Volgens sommige economen danken de welvarendste landen (o.a. de VS, het VK, Korea) hun succes historisch gezien

was dan ook geen toeval dat Xi juist op weg naar zijn recente, eerste ontmoeting met Trump een staatsbezoek bracht aan het traditioneel sterk op vrijhandel gerichte Finland.¹¹⁷

De topontmoeting tussen Xi en Trump in april ging gepaard met oplaaiende gewelds dreiging in verschillende delen van de wereld. De beide Korea's voerden rakettesten uit, de Filipijnen stuurden leger troepen naar betwiste eilanden in de Zuid-Chinese Zee, en in Florida verraste Trump zijn gast met een raketaanval op Syrische regeringsdoelen. Ondanks de door de beide wereldleiders getoonde cordialiteit, onderstrepen deze gebeurtenissen de verstrekkende impact van de spanningen en tegenstellingen die er achter de China-VS relatie schuilgaan. Die tegenstellingen variëren van de internationale politiek, waar China zich verzet tegen Amerikaans unilateralisme, tot de handel, waar Beijings publieke omarming van de vrijhandel botst met het protectionisme van Washington, tot het klimaatvraagstuk, waar Xi een mondiaal probleem zegt te bestrijden waarvan Trump het bestaan ontkent. Hoewel het toponverleg zélf zonder veel vuurwerk verliep en de beide leiders er ogenschijnlijk zelfs in slaagden een redelijke basis te leggen voor verdere toenadering, doet dit weinig af aan de fundamentele breuklijnen tussen Amerikaanse en Chinese beleidsdoelen.

De maand mei stond in het teken van het 'Belt & Road' forum in Beijing, het belangrijkste diplomatieke evenement van het jaar voor China en –vanuit het perspectief van China en zijn belangrijkste partners – zelfs voor de wereld.¹¹⁸ Tijdens de tweedaagse top ontving president Xi ruim duizend vertegenwoordigers uit 130 landen in de Chinese hoofdstad, inclusief 29 staatshoofden en regeringsleiders, om samen over het Chinese initiatief en vijf specifieke centrale deelaspecten ervan te confereren.¹¹⁹ De deelname vanuit Europa liet zich kenmerken door tweeslachtigheid. Terwijl enkele Zuid- en Oost-Europese lidstaten – Griekenland, Italië, Spanje, Hongarije, Polen en Tsjechië – op het hoogste staats- of regeringsniveau waren vertegenwoordigd, bleef de opkomst uit West-Europa achter. Duitsland en Engeland stuurden ministers, Frankrijk een voormalig premier, en Nederland twee middelhoge ambtenaren. Tot verbazing van diplomaten in Brussel had China de EU en de lidstaten op uiteenlopende

---

aan de geleidelijke en selectieve openstelling van hun respectieve economieën en een protectionistisch handelsbeleid. Anders dan veelal wordt aangenomen, gingen zij pas over op een liberale handelspolitiek *nadat* zij hun economische leiderspositie hadden gevestigd, die zij vervolgens dankzij een actief vrijhandelsbeleid konden behouden ten koste van ontwikkelingslanden. Zie Ha-Joon Chang (2008), die o.a. verwijst naar de Duitse econoom Friedrich List.

¹¹⁷ Raine Tiessalo & Ting Shi, 'Xi's Nordic stopover on his way to US reveals a global trade shift', *Bloomberg*, 3 april 2017, <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2017-04-03/xi-s-nordic-stopover-on-way-to-trump-reveals-global-trade-shift>; 'Full text of Chinese president's signed article in Finnish newspaper', *Xinhua*, 3 April 2017: http://news.xinhuanet.com/english/2017-04/03/c_136180174.htm (geraadpleegd op 4 april 2017).

¹¹⁸ Zie bijvoorbeeld de website van de China-Pakistan Economic Corridor, 22 May 2017, <http://www.cpecinfo.com/cpec-news-detail?id=MzA5OA==> (geraadpleegd op 25 mei 2017).

¹¹⁹ Naast rondetafelgesprekken en plenaire sessies, vonden er paneldiscussies in landengroepen plaats over vijf centrale aspecten van verbondenheid (五通), te weten beleid, infrastructuur, handel, financiën en interpersoonlijke contacten. Zie 'Belt and Road forum to promote infrastructure connectivity cooperation', *Xinhuanet*, 10 May 2017, http://news.xinhuanet.com/english/2017-05/10/c_136272150.htm; 'Full text: List of deliverables of Belt and Road forum', *Xinhuanet*, 15 May 2017; http://news.xinhuanet.com/english/2017-05/10/c_136272150.htm. Zie over deelnemers ook 'Belt and Road Attendees List', *The Diplomat*, 12 May 2017, <http://thediplomat.com/2017/05/belt-and-road-attendees-list> (geraadpleegd op 17 mei 2017).

politieke niveaus uitgenodigd, mogelijk nadat vast was komen te staan in Beijing dat de leiders van de belangrijkste Westerse lidstaten niet zouden deelnemen.¹²⁰ En hoewel de EU bij monde van Vice President van de Commissie Katainen haar principiële steun uitsprak voor het initiatief, eindigde het evenement wat betreft EU-China relaties in mineur met de weigering door de betreffende lidstaten het Chinese concept voor het slotcommuniqué voor het thema handel te aanvaarden bij gebrek aan toezeggingen omtrent transparantie en internationale standaarden.¹²¹

Tegen de achtergrond van de recente internationale ontwikkelingen en nieuwe onzekerheden neemt Beijing een afwachtende, zij het alerte houding aan. Grote diplomatieke initiatieven van Chinese zijde worden niet meer verwacht voor dit jaar, temeer nu het Chinese leiderschap zich opmaakt voor het belangrijke 19^e Nationale Partijcongres van de CCP. Verreweg het belangrijkste diplomatieke evenement dit jaar voor China was het onlangs gehouden ‘Belt & Road’ forum. Ook belangrijk is de komende BRICS top die in september in Xiamen zal worden gehouden, waar onder Chinees voorzitterschap onder meer zal worden gesproken over samenwerking op het gebied van veiligheid en over de modaliteiten van mogelijke uitbreiding van het partnerschap van groeilanden tot een ‘BRICS plus’.¹²² In de context van EU-China betrekkingen, is de aanstaande editie van de jaarlijkse bilaterale top van belang, die op verzoek van Beijing naar voren werd geschoven.¹²³ Tegen de achtergrond van de ‘groeïende mondiale onzekerheid’ hoopt China dat de bezoeken van Premier Li Keqiang aan Brussel en Berlijn het strategische partnerschap tussen China en de EU een nieuwe impuls zullen geven, alhoewel geen grote doorbraken worden verwacht.¹²⁴

Bilaterale en subregionale focus

Van oudsher heeft China de EU steeds dual benaderd: op institutioneel niveau en op het niveau van de individuele lidstaten. Na een periode van groeiend optimisme en (achteraf gezien) overmatig wensdenken over de EU als economisch en politiek slagvaardige actor, bracht de eurozone crisis in China het besef dat de EU en de lidstaten in werkelijkheid veelal onafhankelijk van elkaar functioneren. Zoals een Chinese oud-ambassadeur het omschreef: ‘wanneer zich een probleem voordoet tussen China en een EU lidstaat, al is het een invloedrijke lidstaat, dan betekent dat niet dat de China-EU relatie onder druk komt te staan; andersom, wanneer er een moeilijkheid is in China-EU verband, dan betekent dat niet dat

---

¹²⁰ Interview 30.

¹²¹ ‘Germany wants more guarantees from China over ‘Silk Road’ trade plan’, DW, 14 May 2017, <http://www.dw.com/en/germany-wants-more-guarantees-from-china-over-silk-road-trade-plan/a-38833936>; ‘EU backs away from trade statement in blow to China’s ‘modern Silk Road’ plan, *The Guardian*, 15 May 2017; <https://www.theguardian.com/world/2017/may/15/eu-china-summit-beijing-xi-jinping-belt-and-road> (geraadpleegd op 17 mei 2017).

¹²² *Ibid.*

¹²³ Robin Emmott en Gabriele Baczynska, ‘Exclusive: EU preparing early China summit in message to Trump – sources’, *Reuters*, 15 februari 2017, <http://www.reuters.com/article/us-eu-china-idUSKBN15U1SQ> (geraadpleegd op 3 maart 2017).

¹²⁴ ‘Spotlight: With Premier Li in Europe, China set to deepen, enrich ties with EU’, *People’s Daily Online*, 29 May 2017 (geraadpleegd op 29 mei 2017).

China problemen heeft met alle lidstaten.’¹²⁵ Deze eenvoudige maar veelzeggende observatie verklaart waarom Beijing het zwaartepunt van de relatie, economisch en politiek, feitelijk steeds terugbracht naar het niveau van de lidstaten. Chinese strategen zijn dan ook geneigd het belang van de lidstaten expliciet vóór dat van de EU instituties te plaatsen: ‘het moge lastig zijn iets te bereiken zonder de EU instituties, maar zonder de lidstaten kan niets worden bereikt’.¹²⁶ Daarbij ging de aandacht primair uit naar het ‘triumviraat’ van Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, in het Chinees ook wel de ‘driespan’ (三驾马车) van de EU genoemd.¹²⁷ Alleen in deze drie lidstaten hebben Chinese ambassadeurs van oudsher de hoge politieke rang van vice-minister (副部级).¹²⁸ Na ‘Brexit’ zullen er op lidstaatniveau dus nog maar twee overblijven.

Belangrijker dan deze politieke hiërarchie is de diplomatieke praktijk waarin de dualiteit in de Chinese benadering van EU en lidstaten tot uiting pleegt te komen. Als reeds opgemerkt, is China niet beschroomd te profiteren van onderlinge competitie tussen de lidstaten, ook als dat ten koste gaat van het grotere EU-belang.¹²⁹ Chinese waarnemers zien dit niet als een berekende strategie van Beijing, maar als een onvermijdelijk gevolg van het incongruente buitenlandbeleid van de lidstaten, waarin de onderling uiteenlopende economische en politieke belangen tot uitdrukking komen.¹³⁰ Deze incongruentie wordt echter versterkt door het effect van de Chinese directe investeringen in Europa, die de afgelopen jaren spectaculair groeiden.¹³¹ Zo bemoeilijken de conflicterende belangen tussen kapitaalimporterende en -exporterende lidstaten de toch al complexe economische dossiers in de EU-China relatie, zoals de lopende onderhandelingen over de bilaterale investeringsovereenkomst.¹³² Nog pijnlijker is dat de economische realiteiten zich gemakkelijk laten vertalen in politieke onenigheid, zoals in juli 2016 bleek toen de lidstaten het slechts met de grootste moeite eens konden worden over een uitgekede gemeenschappelijk verklaring over de Zuid-Chinese Zee arbitrageuitspraak.¹³³ Overigens beschouwt ook China de interne verdeeldheid van de EU als een onwenselijke handicap, die ook wel eens te onpas door Brussel als excuus wordt ingezet om Chinese verzoeken af te houden.¹³⁴

Het beeld wordt verder gecompliceerd door de subregionale focus die het Chinese buitenlandbeleid in toenemende mate aan de dag legt op basis van de strategische ligging en

---

¹²⁵ Ma (2009), p. 12.

¹²⁶ Feng (2009), pp. 66–7.

¹²⁷ Zie bijvoorbeeld ‘Ouzhou “sanjia mache” de Zhongguo qingjie’, *Lingdao wencui*, No. 12 (2016), pp. 35–6.

¹²⁸ Een zelfde rang is weggelegd voor de chefs van de Chinese diplomatieke missies bij de EU, de VN, de WTO, de VS, Rusland, Japan, India, Noord-Korea en Brazilië. Ambassadeurs in overige lidstaten hebben doorgaans een rang vergelijkbaar met die van Directeur-Generaal of plaatsvervangend DG (正司级/副司级).

¹²⁹ Shi (2012).

¹³⁰ *Ibid.*; Ding (2009), p. 32; Chen (2012), p. 12.

¹³¹ Over de recente toename van Chinese investeringen in Europa, zie o.a. Hanemann & Huotari (2016).

¹³² Meunier (2014), p. 1011.

¹³³ Robin Emmott, ‘EU’s statement on South China Sea reflects divisions’, *Reuters*, 15 juli 2016, zie:

<http://www.reuters.com/article/southchinasea-ruling-eu-idUSL8N1A130Y> (geraadpleegd op 19 februari 2017).

¹³⁴ Ding (2009), p. 32; interview 16.

economische realiteiten van verschillende regio's.¹³⁵ Voor Europa vertaalt deze geo-economische benadering zich in een aandachtverdeling grofweg langs de oude scheidslijnen van het continent. Zo lanceerde China in Centraal en Oost-Europa het '16+1' CEE platform, waarbinnen het zijn bilaterale contacten met 11 lidstaten en 5 kandidaat-lidstaten probeert te coördineren en mogelijkheden onderzoekt voor bilaterale en plurilaterale samenwerking op het gebied van infrastructuur en industriële capaciteit.¹³⁶ Met de Noordse landen wordt in semiofficiële dialogen op denktankniveau o.a. gesproken over globalisering, subregionale samenwerking en de ontwikkeling en veiligheid van de Noordelijke Zeeroute, mogelijk als voorbode van een '5+1' overlegplatform naar het voorbeeld van de CEE.¹³⁷ Voorts komt er een gedachtewisseling op gang met de mediterrane EU-landen, die behalve hun strategische maritieme ligging ook een groeiende kapitaalbehoefte met elkaar delen.¹³⁸ West-Europa, tot slot, bestaande uit de oudste en meest ontwikkelde lidstaten, is voor China met name interessant als welvarende consumentenmarkt, als bron van hoogstaande technologieën en expertise, vanwege zijn internationale financiële markten, en vanwege het politieke gewicht van de grote Westerse economieën in Brussel.¹³⁹

Het door Beijing voorgestelde 'Belt & Road' initiatief past goed in Chinese denkbepelden over bilaterale, plurilaterale en zelfs multilaterale samenwerking in regionaal verband. Volgens het principe van concentrische uitdijing in het Chinese buitenlandbeleid ligt ook hier de primaire focus op de nabijgelegen regio's, waaronder in de eerste plaats Centraal-, Zuidwest- en Zuidoost-Azië, en pas in laatste instantie – via de oostelijke, zuidelijke dan wel noordelijke land- of zeeroutes – bij de eindpunten in het (oorspronkelijke) hart van de EU. Als een initiatief dat tegen behalve nationale doelen ook China's ongestoorde en vreedzame internationale opkomst moet faciliteren, zo begrijpt Beijing, zal het uiteindelijk in voldoende mate tegemoet moeten komen aan de legitieme en reële behoeften van de deelnemende landen. Een pasklaar totaalplan is er dan ook niet, maar moet stukje bij beetje in regionaal verband en via onderhandeling tot stand komen door het vinden van complementaire voordelen gestoeld op bestaande realiteiten en behoeften.¹⁴⁰ De vaagheid die het initiatief door Europese waarnemers soms wordt toegeschreven, is dus enerzijds het gevolg van de omvang van het plan en Chinese prioriteiten in de eigen regio, en anderzijds van de inclusieve strategische grondgedachte en proefondervindelijke aanpak van het initiatief.¹⁴¹

---

¹³⁵ Zhou (2016), pp. 6–7; Hu (2015); interview 16.

¹³⁶ Zie voor Chinese perspectieven op het 16+1 CEE initiatief onder meer Long (2014, 2016) en Jin (2015b); interviews 16, 24.

¹³⁷ Zie o.a. Zhang Zhenchao, enchafourth Sino-Nordic Think Tank Roundtable Held at CIISld at CIIS Institute of International Studies (CIIS), 13 mei 2010; zie http://www.ciis.org.cn/english/2010-05/13/content_3814509.htm; Cui Hongjian, ngjiwu jie Zhongguo-Beigou guojia zhiku yuanzhuo huiyi zai gebenhagen juxing'uxinggfifth Sino-Nordic Think Tank Roundtable Held at Kopenhagen], website CIIS, 3 juli 2014; Wang Xi, d asixth Sino-Nordic Think Tank Roundtable Held at CIIS', website CIIS, 25 november 2016; zie http://www.ciis.org.cn/english/2016-11/25/content_9192569.htm (geraadpleegd op 19 februari 2017); Institute for Security & Development Policy, *Sino-Nordic Relations*, pp. 4, 6, 9.

¹³⁸ Zhou (2016), p. 7; Ekman (2016), p. 74; interview 16.

¹³⁹ Zhou (2016), pp. 6–7; interviews 14, 16, 26.

¹⁴⁰ Yiwei Wang (2016), pp. 57–64.

¹⁴¹ *Ibid.*; zie ook Matura (2016), p. 143.

China ziet het ‘Belt & Road’ initiatief als een kans voor de EU om de interne markt verder te integreren en de economie op een hoger plan te tillen, de samenwerking met China te verdiepen, en aldus ‘samen de wereld te veranderen’.¹⁴² Vanzelfsprekend zijn er met de grootschalige ambities van het initiatief voor China enorme politieke, economische en financiële risico’s en complexe veiligheidskwesties gemoeid, die Beijing niet zelfstandig voor zijn rekening kan nemen.¹⁴³ Dit gegeven garandeert China’s ultieme bereidheid tot samenwerking met Europa op het gebied van o.a. veiligheid en bestuur.¹⁴⁴ Tegelijkertijd ziet Beijing voor zichzelf een speciale verantwoordelijkheid weggelegd en zal het in lijn daarmee dus ook een bijzonder gewicht in de schaal blijven leggen.¹⁴⁵

De in Beijing gezetelde Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) is een voorbeeld van multilaterale samenwerking gericht op regionale integratie en inclusieve groei die China met het ‘Belt & Road’ initiatief voor ogen staat.¹⁴⁶ Bij zijn oprichting eind 2015 wist de AIIB 57 ledenoprichters uit Azië, Oceanië, het Midden-Oosten, Afrika, Zuid-Amerika en Europa aan zich te binden. Recentelijk werden 13 nieuwe leden aangekondigd, waaronder EU lidstaten België, Hongarije, en Ierland, en de verwachting is dat het ledental spoedig dat van de Asian Development Bank zal overschrijden.¹⁴⁷ Met de belofte het vetorecht prijs te geven zodra zijn speciale meerderheid verwatert, hoopt China de internationale gemeenschap duidelijk te maken dat zijn rol in het bestuur van de bank – anders dan die van de VS in het IMF en de Wereldbank – louter op consensus en diplomatie rust en niet op unilaterale macht.¹⁴⁸ Tijdens zijn eerste operationele jaar deed de AIIB dan ook zijn best te bewijzen niet datgene te zijn waarvoor sommige Westerse critici hadden gewaarschuwd: in plaats van een verstoorder van

---

¹⁴² Yiwei Wang (2016), pp. 65–70.

¹⁴³ Zie over deze risico’s o.a. Yiwei Wang (2016), pp. 83–133.

¹⁴⁴ *Ibid.*, pp. 181–5.

¹⁴⁵ Op een vraag over toekomstig Chinees leiderschap in mondiaal verband antwoordde de Chinese minister van buitenlandse zaken, Wang Yi, onlangs het volgende op: ‘In plaats van over “leiderschap” zouden we moeten praten over “verantwoordelijkheid”. Grotere landen hebben meer middelen en capaciteit, en behoren meer verantwoordelijkheid te dragen en een grotere bijdrage te leveren. Als permanent lid van de VN Veiligheidsraad zal China zijn verplichtingen nakomen voor internationale vrede en veiligheid. As op één na grootste economie [van de wereld], zal China de nodige bijdrage leveren aan mondiale groei. Als het grootste ontwikkelingsland, zal China zelfs een nog grotere rol spelen in het handhaven van de legitieme rechten en belangen van mede-opkomende landen.’ Zie: ‘Foreign Minister Wang Yi meets the press’, website van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken, 8 maart 2017,

http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1444204.shtml (geraadpleegd op 15 maart 2017).

¹⁴⁶ Cecile Liu, ‘Initiative to facilitate regional integration’, *China Daily*, 30 oktober 2015, zie:

http://europe.chinadaily.com.cn/epaper/2015-10/30/content_22313281.htm (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁴⁷ ‘AIIB approved 13 new applicants, expands membership to 70’, *Xinhuanet*, 23 maart 2017, zie:

http://news.xinhuanet.com/english/2017-03/23/c_136151044.htm; ‘China-led lender draws members, not staffers’, *Nikkei Asian Review*, 17 januari 2017, zie <http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/China-led-lender-draws-members-not-staffers?page=1>; James Kynge en David Pilling, ‘China-led investment bank attracts 25 new members’, *Financial Times*, 24 januari 2017, zie <https://www.ft.com/content/671d8ac4-e18a-11e6-8405-9e5580d6e5fb>; (geraadpleegd op 23 maart 2017).

¹⁴⁸ Jing Fu, ‘AIIB chief rules out China veto power’, *China Daily*, 27 januari 2016, zie

http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-01/27/content_23265846.htm (geraadpleegd op 20 februari 2017).

de internationale orde, stelde de AIIB zich op als verantwoordelijke multilaterale actor en constructieve partner van gevestigde internationale instituties.¹⁴⁹ Dit was deels het gevolg van de actieve betrokkenheid van EU lidstaten (waaronder Nederland, dat namens de eurozonekiesgroep een plaatsvervangend bewindvoerder levert). Door aandacht te vragen voor transparantie, klimaatbescherming en sociale minimumnormen, leveren de deelnemende EU-lidstaten een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de bank.¹⁵⁰

3.3 Toekomstperspectieven

Ondanks bestaande meningsverschillen en incidentele problemen beschouwt China zijn betrekkingen met de EU – mede tegen de achtergrond van de moeizame relatie tot de VS – als relatief goed. Beijing kan bogen op goede contacten met Brussel en andere Europese hoofdsteden, leest (naast negatieve ook) positieve elementen in China-beleidsstukken van de EU, en is verheugd met Europese steun voor en deelname in de AIIB. Intussen is de EU al twaalf jaar lang China's grootste handelspartner, blijven onderlinge handel en investeringen groeien, en vindt de Chinese munt steeds meer zijn weg naar de Europese financiële markten. Tegelijkertijd is het Chinese leiderschap zich echter terdege bewust van de uitdagingen waar het voor staat bij zijn ambities om de relatie met de EU op een hoger plan te tillen. In Chinese bestuurlijke kringen is het genoegzaam bekend dat China's opkomst gemengde gevoelens oproept in Europa en als bedreiging wordt gezien.¹⁵¹ Het wegnemen van deze negatieve sentimenten en verbeteren van China's imago wordt dan ook beschouwd als belangrijke voorwaarde voor verdere verdieping van het partnerschap met de EU, zij het niet een die volgens de verwachting in China snel zal zijn gerealiseerd.¹⁵²

Voortbouwend op de huidige basis zal China primair blijven inzetten op verdieping van samenwerking op het gebied van handel en economie.¹⁵³ China hoopt in de EU een medestander te kunnen vinden in het internationale debat omtrent de toekomst van de globalisering en de vrijhandel en een partner voor de ontwikkeling van het Belt & Road initiatief.¹⁵⁴ Beijing streeft op zo kort mogelijke termijn naar een haalbaarheidsstudie naar

---

¹⁴⁹ Zie 'China's AIIB: A surprisingly normal bank', *The Economist Intelligence Unit*, 28 oktober 2016:

<http://country.eiu.com/article.aspx?Country=China&articleid=244763608&topic=Politics>; Wade Shephard, 'The AIIB one year in: not as scary as Washington thought', *Forbes*, 16 January 2017:

[http://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2017/01/16/the-aiib-one-year-in-not-as-scary-as-washington-](http://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2017/01/16/the-aiib-one-year-in-not-as-scary-as-washington-thought/#3d41f82840fa)

[thought/#3d41f82840fa](http://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2017/01/16/the-aiib-one-year-in-not-as-scary-as-washington-thought/#3d41f82840fa) (geraadpleegd op 20 februari 2017). Over 'strategische' zorgen over de bank in de VS en elders, zie Callaghan en Hubbard, pp. 123–5.

¹⁵⁰ Alex Niatseski, 'The Netherlands and the AIIB', presentatie tijdens workshop 'One Belt, One Road': China's pivot to Europe?, georganiseerd door Centre for East Asian Studies Groningen, Universiteit Groningen, 12 september 2016. Zie ook 'AIIB has swift start, solid governance, good cooperation – Dutch policy advisor', *New China*, 14 september 2016,

http://news.xinhuanet.com/english/2016-09/14/c_135685630.htm; 'China-led lender draws members, not staffers', *Nikkei Asian Review*, 17 januari 2017, <http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/China-led-lender-draws-members-not-staffers?page=1> (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁵¹ Song & Wang (2005), pp. 8, 16–20; Song (2009), p. 125.

¹⁵² *Ibid.*, p. 17.

¹⁵³ Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken, 'China's policy paper on the EU', April 2014, sub IV.

¹⁵⁴ Baijie An, 'Xi: Sino-Swiss ties example to the world', *China Daily*, 16 januari 2017, zie

een vrijhandelsverdrag tussen de EU en China, en formele toekenning van de markteconomiestatus voor de toepassing van WTO-regels. Daarnaast hoopt China op een spoedige afronding van de onderhandelingen voor een bilaterale investeringsovereenkomst. Ondanks de recente recordstijgingen van China's buitenlandse investeringen (die in 2015 voor het eerst de waarde van inkomende FDI overstegen), staan Chinese investeringen in Europa momenteel nog in de kinderschoenen, en vormen zij slechts een fractie van de totale inkomende investeringen in de EU.¹⁵⁵ Een toename van investeringen ligt dus in de lijn der verwachting. Hoewel daarbij in Chinese optiek sprake is van win-win samenwerking, voorziet Beijing niettemin een toename van onderlinge fricties en ziet het daarin een gedeeld belang bij het maken van institutionele afspraken over markttoegang, gelijk speelveld en geschillenbeslechting.¹⁵⁶

Op het gebied van handel zou China graag de import van geavanceerde technologieën uit de EU willen vergroten. Daarin voelt het zich echter onder meer beperkt door de exportrestricties uit hoofde van het wapenembargo dat de EU afkondigde na het gewelddadige overheidsopptreden op het Tiananmenplein in juni 1989. Het embargo is Beijing in de eerste plaats politiek-symbolisch een doorn in het oog – hoe past het in een alomvattend strategisch partnerschap, terwijl een land als Vietnam niet aan restricties wordt onderworpen?¹⁵⁷ Op defensiegebied neemt overigens China's eigen kennispotentieel toe. Maar de Chinese bezwaren tegen de Europese exportrestricties kennen toch nog steeds ook een praktische component. Onder meer op het gebied van nieuwe energie, nieuwe materialen en milieuvriendelijke productiemethoden bestaat in China grote vraag naar Europese technologieën. Dat de sancties uitwisseling op deze gebieden verhinderen beschouwt Beijing voor haarzelf, voor de EU, en voor de onderlinge relatie als (economisch) nadelig.¹⁵⁸

De in de vorige paragraaf besproken subregionale Chinese focus zal zich voorlopig blijven vertalen in uiteenlopende prioriteiten in Europa. In Zuid-Europa zijn verdere investeringen te verwachten in havenontwikkeling, containercapaciteit, cruise terminal industrie en andere vormen van maritieme samenwerking.¹⁵⁹ In Centraal- en Oost-Europa streeft China onder meer naar verdere samenwerking op het gebied van infrastructuur, industriële capaciteit en e-commerce.¹⁶⁰ Daarbij ziet Beijing ook een rol weggelegd voor de Westerse lidstaten. Het idee

---

http://europe.chinadaily.com.cn/world/2017-01/16/content_27966525.htm; David Gosset, 'Xi Jinping in Switzerland: internationalism, multilateralism and multipolarity', *The Huffington Post*, 16 januari 2017, zie

http://www.huffingtonpost.com/david-gosset/xi-jinping-in-switzerland_b_14162234.html (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁵⁵ Eurostat FDI statistics 2012stics 2Hanemann & Huotari (2016), p. 13; Li (2017); Pieke (2016), pp. 226–34.

¹⁵⁶ Li (2017); interview 27.

¹⁵⁷ Shi (2012).

¹⁵⁸ Li (2017); interviews 27, 30.

¹⁵⁹ Maria Petrakis en Lyu Chang, 'Passage to Piraeus', *China Daily*, 15 april 2016, zie

http://europe.chinadaily.com.cn/epaper/2016-04/15/content_24560625.htm; Elodie Sellier, 'China's Mediterranean odyssey', *The Diplomat*, 19 april 2016, zie <http://thediplomat.com/2016/04/chinas-mediterranean-odyssey> (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁶⁰ 'Spotlight: China, CEE countries pledge stronger infrastructure, production capacity cooperation', *China Daily*, 6 november 2016, zie http://news.xinhuanet.com/english/2016-11/06/c_135808565.htm; Hu Yongqi, 'New financial holding

dat door premier Li Keqiang wordt gepropageerd is dat China (met zijn expertise op het gebied van infrastructuur en industriële productie) samen met West-Europese landen (met hun geavanceerde technologieën) kan voorzien in de behoefte in deze landen aan betere producten en productieprocessen.¹⁶¹ Verder zal de dialoog met de Noord-Europese landen, nu de betrekkingen met Noorwegen zijn genormaliseerd, de komende jaren worden geïntensiveerd met het oog op verdere samenwerking op het gebied van innovatie, duurzaamheid en handel.¹⁶²

In West-Europa zal China zich inspannen voor uitbreiding van de samenwerking op financieel en monetair gebied en werkt het, ondanks continue uitdagingen, gestaag verder aan internationalisering van de Chinese munt.¹⁶³ Daarvoor kijkt het behalve naar het Verenigd Koninkrijk, waar het in mei 2016 de eerste offshore staatsobligaties aanbood en waar zich de grootste offshore markt voor de yuan buiten Azië bevindt, ook naar Duitsland. Daar vonden recentelijk weer nieuwe valutaswaps plaats, werd de eerste bank in de eurozone geautoriseerd voor de verwerking van RMB-transacties, en verrees als mogelijke opmaat voor een offshore Chinese effectenbeurs een handelsplatform voor Chinese investeringsproducten.¹⁶⁴ De bedoeling is nog dit jaar een markt voor zogeheten ‘D-aandelen’ te creëren waar Chinese bedrijven kapitaal kunnen ophalen voor overzeese acquisities.¹⁶⁵

Tegenover de subregionale focus staat het mondiale perspectief, en ook dit aspect van de EU-China relatie zal op Beijings blijvende aandacht kunnen rekenen. Naast hervormingen van de internationale handel en financieel-economisch bestuur, zien Chinese waarnemers onder meer het mondiale klimaatbeleid, non-proliferatie en internetveiligheid als thema’s waarin China en EU bilateraal dan wel in multilateraal verband sterker samen zouden moeten optrekken.¹⁶⁶

---

company set up to finance China-CEE projects’ *China Daily*, 6 November 2016, zie

http://www.chinadaily.com.cn/world/2016liattendsSCOCCEEC/2016-11/06/content_27286146.htm (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁶¹ Interview 14.

¹⁶² Toespraak van de Chinese ambassadeur te Zweden, Chen Yuming, tijdens seminar ‘Sino-Nordic relations: opportunities and the way ahead’, 12 november 2016, zie <http://www.chinaembassy.se/eng/sgxw/t1414841.htm>; ‘Premier Li eyes China-Norway relations’, website van de Chinese Staatsraad, 19 december 2016, zie

http://english.gov.cn/premier/news/2016/12/19/content_281475520198847.htm; Bjørnar Sverdrup-Thygeson en Marc Lanteigne, ‘China and Norway: unpacking the deal’, *The Diplomat*, 25 december 2016, zie <http://thediplomat.com/2016/12/china-and-norway-unpacking-the-deal> (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁶³ Jennifer Hughes, ‘Renminbi internationalisation remains elusive’, *Financial Times*, 30 januari 2017, zie

<http://www.globalcapital.com/article/zvniq9rrlhtwb/deutsche-boerse-clears-path-for-chinese-mamp-finance-with-39dshare39-market>; Alfred Romann en Cecily Liu, ‘Yuan in demand’, *China Daily*, 9 december 2016, zie http://europe.chinadaily.com.cn/epaper/2016-12/09/content_27618033.htm (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁶⁴ Li (2017).

¹⁶⁵ ‘D-aandelen’ zijn gedefinieerd als aandelen in kapitaalvennootschappen uit vasteland China die na toestemming van de Chinese toezichthouder volgens Europese regels aan de Duitse aandelenbeurs zijn genoteerd. Zie:

<https://www.ceinex.com/products/d-shares>; Owen Sanderson, ‘Deutsche Boerse clears path for Chinese M&A finance with “D-Share” market’, *Global Capital*, 6 oktober 2016, zie: <http://www.globalcapital.com/article/zvniq9rrlhtwb/deutsche-boerse-clears-path-for-chinese-mamp-finance-with-39dshare39-market> (geraadpleegd op 20 februari 2017).

¹⁶⁶ Li (2017).

Tot slot zal Beijing blijven investeren in culturele en interpersoonlijke uitwisseling, al was het alleen maar om – bij gebrek aan een effectieve Chinese publieksdiplomatie – het wantrouwen jegens China te verzachten en bestaande kennis over en begrip voor China te vergroten.¹⁶⁷ In het licht van de toenemende welvarendheid en de voortgaande internationalisering van de Chinese maatschappij, kan de komende jaren een verdere stijging worden verwacht van instroom in de EU van Chinese toeristen, studenten, onderzoekers, kennismigranten en andere expats, met de bijbehorende positieve effecten voor de werkgelegenheid, schatkist en economie.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ *Ibid.*; Song & Wang (2005), pp. 8, 13–14.

¹⁶⁸ ‘Europe is set for a significant rise in Chinese tourists’, website van het China Outbound Tourism Research Institute, 12 april 2016, zie: <http://china-outbound.com/2016/04/13/europe-is-set-for-a-significant-rise-in-chinese-tourists-number-of-arrivals-from-china-will-continue-to-grow-in-2016>; ‘Europe prepares for a rise in Chinese tourists’, *CCTV.com*, 27 oktober 2016, zie <http://english.cctv.com/2016/10/27/VIDEKzcvrwwVsljJQfJUVPP0161027.shtml>; John Morgan, ‘China and EU aim to create “education Silk Road to the future”’, *Times Higher Education*, 18 oktober 2016, zie: <https://www.timeshighereducation.com/news/china-and-eu-aim-create-education-silk-road-future> (geraadpleegd op 20 februari 2017).

4 Chinese visies op Nederland en Nederland-China betrekkingen

Tegen de achtergrond van de Chinese internationale beleidsvisies zoals weergegeven in de voorgaande hoofdstukken beschrijft dit onderdeel in China bestaande visies op Nederland, de plaats van Nederland binnen de Europese Unie en de ontwikkeling van de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en China. Het gaat hier wederom om Chinese perspectieven; de eigen conclusies van de onderzoekers volgen in hoofdstuk 5.

4.1 Algemeen beeld

Nederland staat in China van oudsher bekend als een hoogontwikkeld, open en internationaal land. De historische en bijzondere band met water heeft een centrale plek in het gangbare Chinese beeld van Nederland.¹⁶⁹ Behalve de indrukwekkende Nederlandse verdiensten op het gebied van waterbeheersing, roept ook het roemruchte verleden van Nederland als maritieme grootmacht, bewondering en respect af (ondanks koloniale aspecten die ook China raken). Het leverde Nederland ooit de naam van ‘koetsier van de zee’ (海上马车夫) op in China. Dit krachtige historische beeld van Nederland strekt tot voorbij intellectuele kringen, mede dankzij een populaire documentaireserie over negen (gewezen) wereldmachten, inclusief Nederland, die tien jaar geleden door de Chinese staatstelevisie werd uitgebracht.¹⁷⁰ Ook de landbouw neemt in het Chinese beeld van Nederland een belangrijke plaats in.¹⁷¹ Als direct herkenbare symbolen dragen o.a. tulpen, zuivel, windmolens maar ook het Nederlands voetbal bij aan een onderscheidend en positief beeld onder het Chinese publiek. Nederlandse merken genieten in China een uitstekende reputatie.¹⁷²

Binnen de beperkte publieke belangstelling in China voor Europa kan Nederland dus bogen op een goede reputatie. Chinese elites beschrijven Nederland als een hoogontwikkeld en welvarend land met een sterke, open economie en een uitgebreid sociaal zekerheidsstelsel.¹⁷³ Nederlanders werken hard, zijn efficiënt en doelgericht, maar zijn daarnaast – bijvoorbeeld in vergelijking met hun oosterburen – flexibele en pragmatische teamwerkers.¹⁷⁴ Van oudsher staan Nederlanders onder Chinezen bekend om hun ijver (勤奋), spaarzaamheid (节俭), pragmatisme (务实) en tolerantie (包容), traditionele deugden die de Nederlanders – ook in Chinese optiek – met de Chinezen delen en historisch gezien als basis hebben gediend voor onderling begrip en vertrouwen.¹⁷⁵ De in de 17^e eeuw in Europa in zwang geraakte karakterisering van Nederlanders als ‘Chinezen van Europa’ (*Die Chinesen Europas*; *les Chinois de l’Europe*) wordt door Chinese functionarissen nog altijd graag aangehaald om juist bestaande gemeenplaatsen, in plaats van onderlinge verschillen, te benadrukken.¹⁷⁶ Het wezen (精髓) van het Nederlandse succes is echter de traditionele openheid van de

---

¹⁶⁹ Van Pinxteren & Pieke (2017), pp. 48–9; interviews 4, 23.

¹⁷⁰ China Central Television (CCTV), *Daguo jueqi*.

¹⁷¹ Van Pinxteren & Pieke (2017), pp. 48–9.

¹⁷² Interviews 4, 23.

¹⁷³ Interviews 14, 23, 26.

¹⁷⁴ Interviews 22, 29.

¹⁷⁵ Interview 29.

¹⁷⁶ *Ibidem*. Over de Nederlanders als ‘Chinezen van Europa’, zie o.a. Blussé (1989), pp. 8–10.

Nederlandse economie en van het Nederlandse handelsbeleid.¹⁷⁷

Plaats binnen de EU

Chinese beleidsmakers zien Nederland als een hoogontwikkelde lidstaat in West-Europa, gelegen in het hart van een regio die wordt gedomineerd door de Europese ‘grote drie’ (Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk). Binnen de huidige organisatiestructuur van het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken valt Nederland, samen met België en Frankrijk, onder de ‘Franse’ groep.¹⁷⁸ Als medeoprichter van de EU geldt Nederland als een representatieve en invloedrijke lidstaat binnen de Unie.¹⁷⁹ Van belang in het Chinese perspectief is dat Nederland in vergelijking met andere delen van Europa de eurozone crisis goed doorstaan en zijn economische en financiële huishouding goed op orde. Ondanks zijn kleine geografische omvang en inwonertal wordt Nederland gezien als een (relatieve) economische ‘reus’ in termen van BNP per capita.¹⁸⁰ Nederland behoort, samen met de Scandinavische landen en – althans nu nog – het Verenigd Koninkrijk, tot de groep liberale lidstaten die zich binnen de EU sterk maken voor vrijhandel, maar die tegelijkertijd ook de mensenrechten en burgerlijke vrijheden hoog in het vaandel houden.¹⁸¹ Al met al wordt Nederland gerekend tot de groep lidstaten die het meest open staan voor samenwerking met China.¹⁸²

Vanuit geo-economisch perspectief is Nederland voor China geen prioriteitsland vanwege zijn ligging aan het verre uiteinde en in het welvarendste deel van het Euraziatische continent.¹⁸³ Niettemin is Nederland dankzij zijn belangrijke havenfunctie en grote achterland voor China van oudsher een belangrijke – zij het zeker niet de enige of bij voorbaat de belangrijkste – toegangspoort tot Europa.¹⁸⁴ Dit strategische belang zal kunnen toenemen bij verdere exploitatie van de Noordelijke Zeeroute, die de maritieme passage naar China met ruim 20% verkort en dus grote gevolgen zal kunnen hebben voor de huidige handelsstromen. Belangrijk voor China is vooral de openheid van de Nederlandse economie en de liberale, anti-protectionistische stem die Nederland binnen de EU vertegenwoordigt.¹⁸⁵ Verder is Nederland interessant vanwege zijn technologieën en expertise op het gebied van onder meer waterbeheer, havens en scheepvaart, logistiek, landbouw, hoogstaande technologieën, en duurzame ontwikkeling.¹⁸⁶ Het Nederlandse sociale voorzieningenstelsel en hoger

---

¹⁷⁷ Interviews 14, 23, 29.

¹⁷⁸ Interview 14.

¹⁷⁹ ‘China, Netherlands to cement parliamentary exchanges’, *Xinhua*, 7 November 2016, zie: http://news.xinhuanet.com/english/2016-11/07/c_135812151.htm; ‘Top Chinese political advisor meets Dutch parliament leader’, *Xinhua*, 10 November 2016, http://news.xinhuanet.com/english/2016-11/10/c_135820485.htm (geraadpleegd op 24 februari 2017).

¹⁸⁰ Interview 26.

¹⁸¹ Fox en Godement (2009), pp. 25–6, 71–8; interviews 23, 26.

¹⁸² Xi Jinping (2014b); interview 29.

¹⁸³ Interviews 26, 26.

¹⁸⁴ Xi Jinping (2014b); interview 29.

¹⁸⁵ Interview 22, 26, 29.

¹⁸⁶ ‘Eerste Kamervoorzitter ontmoet Voorzitter van het Nationale Volkscongres van China’, website Eerste Kamer, 7

beroepsonderwijs fungeren als inspiratiebronnen in het onderzoek naar en de vormgeving van de nodige hervormingen en modernisering in die sectoren in China.¹⁸⁷

Bilaterale betrekkingen

Nederland en China kennen een lange gedeelde historie van (handels)betrekkingen met weinig grote problemen. Hoewel Nederland tot de groep van Westerse landen behoort met een ‘imperialistisch’ verleden in China – gedacht kan worden aan de kolonisatie van Taiwan in de 17^e eeuw en extraterritoriale privileges in de 19^e en 20^e eeuw – was het daarin noch een koploper, noch een vreemde eend in de bijt.¹⁸⁸ De ongelijke verhoudingen kwamen ten einde in de Tweede Wereldoorlog, toen China en Nederland bondgenoten werden en hun onderlinge diplomatieke betrekkingen werden gemoderniseerd. Dit historische keerpunt werd eind 2014 gezamenlijk herdacht in het kader van de opening van een Nederlands consulaat-generaal in de voormalige oorlogshoofdstad Chongqing.¹⁸⁹ Bijzondere waardering bestaat voorts voor het feit dat Nederland tot de groep van Westerse landen behoort die de Volksrepubliek China al in 1950 erkenden, ook al duurde het tot mei 1972 voordat de diplomatieke betrekkingen op een normaal peil werden gebracht.¹⁹⁰ Sindsdien hebben de wederzijdse betrekkingen zich, ondanks incidentele problemen, in hoog tempo verder ontwikkeld.¹⁹¹ Dit jaar vieren de beide landen het 45e jubileum van diplomatieke betrekkingen op ambassadeursniveau.¹⁹²

Partnerschap

Recente ontwikkelingen brachten verdere verdieping en nieuw momentum in de bilaterale relatie, die door Chinese politici wordt omschreven als een ‘coöperatieve en productieve

---

november 2016, https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20161107/eerste_kamervoorzitter_ontmoet (geraadpleegd op 24 februari 2017).

¹⁸⁷ Interview 22.

¹⁸⁸ Zie hierover V.K.L. Chang (2016b).

¹⁸⁹ Zie ‘Festive opening of the Dutch consulate-general in Chongqing’, website van de Nederlandse overheid, 20 november 2014, <https://www.government.nl/latest/news/2014/11/18/festive-opening-of-the-dutch-consulate-general-in-chongqing>; ‘Chen Xu dashi chuxi qingzhu Helan zhu Chongqing zong lingshiguan kaiguan huodong’ [Ambassador Chen Xu attends celebration ceremony of the opening of the Dutch consulate-general in Chongqing], website van het Chinese ministerie van buitenlandse zaken, 22 december 2014, <http://nl.china-embassy.org/chn/xwdt/t1221640.htm> (geraadpleegd op 17 mei 2017). De Chinese televisie maakte een televisiedocumentaire over deze periode naar aanleiding van een door de Nederlandse ambassade uitgegeven boek. Zie V.K.L. Chang (2013, 2016b).

¹⁹⁰ Zie de uitspraak van de voorzitter van het Nationale Volkscongres tijdens het recente bezoek van de voorzitter van de Eerste Kamer aan China, zie: https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20161107/eerste_kamervoorzitter_ontmoet (geraadpleegd op 24 februari 2017). De Nederlandse erkenning van de Volksrepubliek vond plaats in 1950. Formele diplomatieke betrekkingen werden aangeknoopt in 1954 en pas in 1972 verheven tot ambassadeursniveau. Zie V.K.L. Chang (2016b).

¹⁹¹ Tot de belangrijkste knelpunten in de recente ontwikkeling van de bilaterale relatie behoorden de ‘duikbootaffaire’ van 1980-1983 en de bevrozing van de betrekkingen naar aanleiding van het Tiananmen incident van 1989.

¹⁹² Op 18 mei 2017 organiseerde de Chinese ambassade in Den Haag een receptie en fototentoonstelling ter viering van het jubileum, zie: <http://nl.china-embassy.org/eng/xwdt/t1463295.htm> en <http://www.diplomatmagazine.nl/2017/05/28/china-45th-anniversary-of-diplomatic-relations-with-the-netherlands> (geraadpleegd op 29 mei 2017).

samenwerkingsrelatie’, gekenmerkt door wederzijds vertrouwen.¹⁹³ Daarbij wordt Nederland gezien als ‘belangrijke partner’ van China in de EU. In maart 2014 ving president Xi Jinping zijn eerste officiële bezoek aan Europa aan met een staatsbezoek aan Nederland. Bij die gelegenheid spraken beide zijden af de bilaterale relatie op een hoger plan te brengen en ‘een open en pragmatisch partnerschap voor samenwerking over de gehele linie’ op te bouwen. Met deze unieke kwalificatie – de meeste Chinese partnerschappen zijn ‘strategisch’ – werden openheid en pragmatisme verheven tot kernsymbolen van de bilaterale relatie, die beide landen aanknopingspunten bieden bij de verdere invulling van de samenwerking.¹⁹⁴ Na het staatsbezoek van koning Willem-Alexander aan China in oktober 2015 en de in de zijlijn van de beide staatsbezoeken gesloten akkoorden, bevinden de onderlinge relaties zich momenteel op een historisch hoogtepunt.¹⁹⁵ De reuzenpanda’s die dit jaar in Nederland zijn gearriveerd, moeten als publieksambassadeurs de huidige ‘basis van de vriendschap tussen onze twee volkeren verder consolideren’.¹⁹⁶ Dat het beoogde goodwill effect – in Nederland, maar eerder ook in andere Europese lidstaten – uitblijft of wordt gerelativeerd door kritische berichtgeving, leidt tot verbazing en frustratie in Chinese kringen.¹⁹⁷

4.2 Samenwerkingsterreinen

De Chinese regering stelt groot belang te hechten aan de verdere ontwikkeling van het ‘open en pragmatische partnerschap’ dat beide regeringen in 2014 besloten te ontwikkelen. Enkele specifieke thema’s die in deze bilaterale relatie een rol spelen komen in deze paragraaf summierlijk aan bod.

Handel, investeringen en globalisering

Al jaren op rij behoort Nederland binnen de EU tot de belangrijkste handelspartners van China en vormt het een belangrijke bron van investeringen in China (vice versa).¹⁹⁸ Jarenlang was Nederland de tweede handelspartner van China binnen de EU, totdat het die plek in 2015 moest afstaan aan het Verenigd Koninkrijk. Na ‘Brexit’ zal Nederland de tweede plek kunnen heroveren. Voor Nederland geldt China eveneens als tweede (non-EU) handelspartner. China hoopt dat het positieve momentum in de huidige bilaterale politieke en economische betrekkingen kan worden benut om de onderlinge samenwerking verder te verdiepen onder meer op het gebied van handel, financiën, scheepsbouw, spoor- en luchttransport, landbouw en nieuwe energie. Ook in derde landen worden mogelijkheden voor samenwerking

---

¹⁹³ ‘Eerste Kamervoorzitter ontmoet Voorzitter van het Nationale Volkscongres van China’, website Eerste Kamer, 7 november 2016, https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20161107/eerste_kamervoorzitter_ontmoet; ‘Ontmoetingen Eerste Kamervoorzitter met Voorzitter CPPCC en President Hoogerechtshof van China’, 11 november 2016, zie https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20161111/ontmoetingen_eerste (geraadpleegd op 24 februari 2017).

¹⁹⁴ Interview 25.

¹⁹⁵ Zie onder meer Wang Mengzhen, ‘Dutch King's China visit signifies closer China-EU ties: expert’, website China Radio International, 25 oktober 2015, zie: <http://english.cri.cn/12394/2015/10/25/3684s901092.htm>; interviews 25, 28.

¹⁹⁶ Wu Guoxiu, ‘President Xi meets King Willem-Alexander’, *CCTV.com*, 27 oktober 2015, zie: <http://english.cntv.cn/2015/10/27/VIDE1445912883777450.shtml>; interviews 28, 29.

¹⁹⁷ Interviews 28-30.

¹⁹⁸ Xi Jinping (2014b). Zie ook factsheet Nederland en China van het CBS uit 2015: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2015/43/factsheet-nederland-en-china> (geraadpleegd op 24 februari 2017).

gezien.¹⁹⁹

Daarnaast hoopt China dat Nederland – in navolging van andere Europese lidstaten zoals Duitsland en Italië en voortbouwend op het succesvolle precedent van de AIIB – zich als actieve partner zal opstellen in multilaterale en subregionale initiatieven zoals het ‘Belt & Road’ plan.²⁰⁰ Hoewel een Nederlandse rol in het Zijderoute-initiatief dus als wenselijk wordt gezien, heeft China over de invulling daarvan nog weinig concrete ideeën geuit.²⁰¹ Hoe dan ook is, gelet op de open en coöperatieve aard van het initiatief, wordt proactieve Nederlandse inbreng verwelkomd.²⁰² Naar analogie van mogelijke Britse input, ligt het voor de hand dat naast Nederlandse expertise op het gebied van infrastructuur en logistiek, onder meer ook Nederlandse financiële instellingen, kennisinstellingen en innovatieplatforms een belangrijke bijdrage zullen kunnen leveren aan de ontwikkeling van het initiatief.²⁰³

China ziet in Nederland een groot voorstander van de vrijhandel en een potentiële medestander in het internationale debat over de toekomst daarvan. Juist nu het liberale Britse geluid binnen de EU op het punt staat weg te vallen, hoopt Beijing dat Nederland zich in Brussel zal blijven inzetten voor de vrije handel en de bescherming daarvan, alsmede voor toekenning aan China van de status als markteconomie.²⁰⁴ China stelt zich expliciet op als voorstander van een evenwichtige en duurzame economische globalisering.²⁰⁵ In dat kader heeft China volgens Chinese waarnemers ook oog voor Europese sociale en maatschappelijke maatstaven, inclusief normen op het gebied van klimaatbestrijding en een verantwoorde omgang met de natuur (‘与自然协调’), gebieden waarin China nadrukkelijk ook Nederlandse expertise hoopt te kunnen consulteren.²⁰⁶

Mensenrechtendialoog

Nederland behoort tot de weinige lidstaten waarmee China naast de EU-brede mensenrechtendialoog ook bilaterale mensenrechtenconsultaties voert. China verwelkomt dergelijke bilaterale consultaties, mits die gebaseerd zijn op de principes van ‘gelijkheid en

---

¹⁹⁹ ‘China Focus: China, Netherlands seek stronger partnership as Dutch King visits’, *Xinhuanet*, 26 October 2015, zie: http://news.xinhuanet.com/english/2015-10/26/c_134752074.htm (geraadpleegd op 1 maart 2017); interview 29.

²⁰⁰ Over de Duitse en Italiaanse voornemens, zie o.a. Jan Gaspers, ‘Germany wants Europe to help shape China’s Belt and Road Initiative’, *The Diplomat*, 17 december 2016, <http://thediplomat.com/2016/12/germany-wants-europe-to-help-shape-chinas-belt-and-road-initiative/> en He Wei, ‘Italian president backs Belt and Road Initiative’, *China Daily*, 24 februari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/world/2017-02/24/content_28342684.htm (geraadpleegd op 1 maart 2017).

²⁰¹ Interviews 9, 14, 29.

²⁰² Interviews 14, 22, 29.

²⁰³ Voor suggesties van de Chinese ambassadeur in het Verenigd Koninkrijk over een eventuele Britse bijdrage; zie: Liu Xiaoming, ‘Britain can be a key partner in China’s new Silk Road’, *The Telegraph*, 13 maart 2017, <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/13/britain-can-key-partner-chinas-new-silk-road> (geraadpleegd op 24 maart 2017).

²⁰⁴ ‘Eerste Kamervoorzitter ontmoet Voorzitter van het Nationale Volkscongres van China’, website Eerste Kamer, 7 november 2016, https://www.eerstekamer.nl/nieuws/20161107/eerste_kamervoorzitter_ontmoet (geraadpleegd op 24 februari 2017); interviews 14, 22.

²⁰⁵ Wang Lei, ‘China calls for more inclusive globalization at Boao Forum’, website CGTN, 25 maart 2017, zie: https://news.cgtn.com/news/3d456a4d34457a4d/share_p.html (geraadpleegd op 25 maart 2017).

²⁰⁶ Interview 29.

wederzijds respect'.²⁰⁷ Concreet betekent dit dat van de gesprekspartner wordt verwacht dat het accepteert dat China een eigen beleid volgt dat het vindt passen bij de ontwikkelingsgraad van het land en bij Chinese culturele en sociale waarden.²⁰⁸ Tegen deze achtergrond biedt ook het open en pragmatische partnerschap tussen Nederland en China ruimte voor een constructieve dialoog over mensenrechten, niet om China tot hervormingen te nopen, maar als middel om wederzijds begrip te bevorderen en ervaringen uit te wisselen.²⁰⁹

China ziet de bilaterale mensenrechtendialoog aldus als een volledig vrijwillige en strikt genomen vrijblijvende vorm van internationale 'culturele' uitwisseling, die alleen plaatsvindt wanneer het onderlinge klimaat dat wettigt.²¹⁰ Openlijke kritiek buiten de dialoog om past voor Chinezen niet bij de geest van vriendelijke en constructieve consultaties. Dat de voor 2016 geplande dialoog met Nederland niet plaatsvond, is dan ook niet los te zien van Nederlandse steun in maart dat jaar voor een collectieve (non-EU) verklaring bij de VN Mensenrechtenraad, die de verslechterende mensenrechtensituatie in China aan de kaak stelde.²¹¹ Beijings standpunt is dat partners zoals Nederland en China hun zorgen en eventuele meningsverschillen binnen de daartoe bestemde bilaterale dialoog behoren te bespreken, in plaats van die publiekelijk in multilaterale fora te becommentariëren.²¹²

Anders dan sommige andere lidstaten slaagt Nederland er, als feitelijk vragende partij, uit Chinees perspectief redelijk in een werkbare balans te vinden tussen constructief samenwerken en aansporen tot verbetering.²¹³ Wel neemt, zoals in het vorige hoofdstuk besproken, aan Chinese zijde het geduld af voor Europese 'bemoeienis' op dit gebied, vanwege de gepercipieerde dubbele standaarden, de eenzijdige focus op individuele gevallen, en het gebrek aan geduld en vertrouwen dat het Westen wordt toegerekend.²¹⁴ Uitwisseling van technische expertise en ervaringen op het gebied van mensenrechten in het kader van concrete projecten of bezoeken, zoals bijvoorbeeld op het gebied van de rechtspraak of het gevangeniswezen, wordt echter doorgaans wél gezien als constructief.²¹⁵

---

²⁰⁷ Zie bijvoorbeeld State Council Information Office, 'Assessment Report on the Implementation of the National Human Rights Action Plan of China (2012-15)', 14 juni 2016, http://www.china.org.cn/government/whitepaper/2016-06/14/content_38663611.htm (geraadpleegd op 27 maart 2017).

²⁰⁸ Interviews 3, 5, 8, 16. Zie ook hierboven, paragraaf 3.1.

²⁰⁹ Interviews 3, 5, 8, 16. Zie voor Chinese visies op mensenrechten ook Pieke (2016), pp. 125–8.

²¹⁰ Interviews 3, 5, 8, 16, 29.

²¹¹ Interviews 3, 29. De collectieve verklaring, geïnitieerd door de Verenigde Staten, werd tevens gesteund door het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Duitsland, Denemarken, Zweden, Noorwegen, IJsland, Finland, Australië en Japan, zie: <https://geneva.usmission.gov/2016/03/10/item-2-joint-statement-human-rights-situation-in-china> (geraadpleegd op 27 maart 2017).

²¹² Interview 29.

²¹³ Interview 22.

²¹⁴ Een van de Chinese respondenten formuleerde het aldus: 'Europa kijkt bij mensenrechten steevast naar het minderheidsbelang, in het geval van China dat van politieke dissidenten. In China staat juist het meerderheidsbelang voorop, te weten de stabiele sociale en economische ontwikkeling van het land'. Interview 21.

²¹⁵ Interview 14.

Cultuur, onderwijs en interpersoonlijke uitwisseling

In 2014 wezen Nederland en China de creatieve industrie, de museumsector en de filmindustrie aan als prioriteitsgebieden voor bilaterale culturele samenwerking.²¹⁶ De creatieve industrie is een sterk opkomende, bloeiende sector in China, met veelbelovende kansen voor bilaterale samenwerking met een toonaangevende speler op dit gebied als Nederland. Wel zien Chinese functionarissen verschillen in beleidsspeerpunten en accenten tussen de beide zijden. Waar de creatieve industrie zich in Nederland vooral toespitst op innovatieve architectuur, design, mode, en media en entertainment, wordt in China – en bijvoorbeeld ook op Chinese ambassades in het buitenland – nog vaak geopereerd vanuit de notie van ‘culturele en innovatieve industrie’ (文化创意产业), een veel ruimer begrip waarbinnen enerzijds naast nieuwe terreinen ook traditionele vormen van cultuur en erfgoed een plek hebben, maar anderzijds van oudsher weer niet gebieden als architectuur en stadsplanning.²¹⁷ Deze gedeeltelijke incongruentie biedt naast goede kansen dus mogelijk ook praktische uitdagingen waarmee rekening moet worden gehouden bij het ontplooiën van nieuwe initiatieven.

In het kader van museale samenwerking zijn de afgelopen jaren concrete uitwisselingsprogramma’s tot stand gebracht waarbij prominente Nederlandse instituties zoals het Van Gogh museum en de Reinwardt Academie in China trainingen gaven over thema’s die voor Chinese musea van groeiend belang zijn vanwege de snelle huidige ontwikkeling van deze sector, zoals collectiebeheer, ontwerp van tentoonstellingen en museummanagement.²¹⁸ Ook binnen de derde pijler, die van de filmindustrie, zijn recentelijk al concrete stappen gezet. Na enkele edities van het ‘One Touch’ online Nederlands filmfestival in China werd in 2015 tijdens het staatsbezoek van koning Willem-Alexander een bilateraal verdrag gesloten inzake de coproductie van films.²¹⁹ Hoewel deze initiatieven in China binnen de betreffende sectoren werden verwelkomd, moet het belang ervan in de bredere context van bilaterale betrekkingen voorlopig niet worden overschat. De Chinese media besteedden tot dusver relatief weinig aandacht aan deze voorzichtige wapenfeiten.

---

²¹⁶ ‘China zet deuren verder open voor Nederlandse cultuurmakers’, website Rijksoverheid, 24 maart 2014, zie: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2014/03/24/china-zet-deuren-verder-open-voor-nederlandse-cultuurmakers>; ‘Yi xingdong cujin wenhua hezuo [Promoting cultural cooperation through action]’, website van het informatiebureau van de Chinese Staatsraad, 26 maart 2014,

<http://www.scio.gov.cn/zhzc/35353/35354/Document/1505621/1505621.htm> (geraadpleegd 1 maart 2017).

²¹⁷ Interview 28. Voor Chinese visies op het Nederlandse cultuurbeleid, zie Yang Xiaolong (2016a, 2016b).

²¹⁸ ‘Second Sino-Dutch museum management training program successfully completed’, website van de Nederlandse overheid, 22 november 2016, zie: <https://www.netherlandsworldwide.nl/latest/news/2016/11/22/second-sino-dutch-museum-management-training-program-successfully-completed> (geraadpleegd op 17 mei 2017).

²¹⁹ ‘Film treaty signed between China and the Netherlands’, website Filmfonds, 26 oktober 2015, zie: <https://www.filmfonds.nl/nl/page/3228/film-treaty-signed-between-china-and-the-netherlands>; ‘Cai Fuchao qianshu “Zhong-He dianying hepai xieyi”’ [Cai Fuchao signs Sino-Dutch Co-Production Pact], website van de Chinese staatsadministratie voor pers, publicatie, radio, film en televisie, 29 oktober 2015, zie:

http://www.chinasarft.gov.cn/art/2015/10/29/art_112_28778.html. Over de meest recente editie van ‘One Touch’, zie: <http://china.dutchculture.nl/en/offshore/netherlands-one-touch-online-film-festival-china> (geraadpleegd op 17 mei 2017).

Voor China zal het belang van samenwerking op deze gebieden waarschijnlijk toenemen bij een effectieve koppeling met onderwijs. China is geïnteresseerd in onderwijssamenwerking met Nederland, met name op het gebied van middelbaar en hoger beroepsonderwijs.²²⁰ In 2014 spraken Nederland en China af de samenwerking op dit gebied te versterken.²²¹ Afgelopen jaar reisde een 16-koppige delegatie universiteitspresidenten uit Centraal en West-China voor trainingen naar Nederland af, en voor dit jaar staat er een bezoek van 11 Chinese MBO-scholen op de rol.²²² Daarbij zijn de Chinezen niet alleen geïnteresseerd in mainstream gebieden als techniek, landbouw, horeca, economie, logistiek en water management, maar ook steeds meer (zeker op HBO niveau) in nicheopleidingen op het gebied van mode, film en kunsten, juist gebieden van creatieve industrie waarin Nederland de samenwerking hoopt te versterken.²²³ Tegelijkertijd is er ook ruimte voor een grotere Nederlandse educatieve *footprint* in China. De Groningse plannen voor het vestigen van een campus in China worden gezien als een slimme zet op het juiste moment. Chinese waarnemers betwijfelen of de ruimte hiervoor over enkele jaren nog zal bestaan.²²⁴

Tegen de achtergrond van de huidige ontwikkelingen in China en de toenemende internationalisering van de Chinese maatschappij is ook op het gebied van culturele samenwerking sprake van een geleidelijke verschuiving van behoefte aan Westerse import naar een zoektocht naar export van Chinees aanbod. Een illustratie hiervan is de recente oprichting van een Chinees cultureel centrum in Den Haag, dat eind vorig jaar officieel zijn deuren opende en vanaf april dit jaar geheel operationeel is geworden.²²⁵ Een belangrijke politieke overweging voor oprichting van dergelijke centra – waarvan er thans wereldwijd zo'n 30 zijn – is het introduceren van Chinese cultuur ter bevordering van de bilaterale betrekkingen en promotie van China's *soft power*.²²⁶ Daarnaast bestaat het concrete, wezenlijke kerndoel om samenwerking en uitwisseling te bevorderen door cultuurmakers uit

---

²²⁰ Gebaseerd op eerdere professionele ervaringen van de auteur als adviseur van Chinese en Nederlandse hoger onderwijsinstellingen. Zie ook 'Nederlands MBO maakt school in China', website Rijksoverheid, 26 maart 2014, <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2014/03/25/nederlands-mbo-maakt-school-in-china> (geraadpleegd op 1 maart 2017).

²²¹ *Ibid.* Zie ook: 'China, Holland seek more education cooperation', *Xinhuanet*, 25 maart 2014, zie: http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-03/25/c_133213451.htm.

²²² Zie 'Nederlandse hbo is voorbeeld voor China', website EP-Nuffic, 30 mei 2016, zie: <https://www.epnuffic.nl/nieuws/ep-nuffic-news/nederlandse-hbo-is-voorbeeld-voor-china>; 'Mbo haalt banden met Chinees beroepsonderwijs aan', 13 juni 2016, zie: <http://www.profielactueel.nl/onderwijs/nieuws/mbo-haalt-banden-met-chinees-beroepsonderwijs-aan/b15g1c1o1916> (geraadpleegd op 1 maart 2017).

²²³ Gebaseerd op eerdere professionele ervaringen van de auteur als adviseur van Chinese en Nederlandse hoger onderwijsinstellingen.

²²⁴ Interview 22.

²²⁵ Over het Chinese culturele centrum in Den Haag, zie 'China cultural center officially opened in The Hague', website Invest in Holland, 24 november 2016, zie: <http://investinholland.com/china-cultural-center-officially-opened-hague>; 'China cultural center inaugurated in The Hague, the Netherlands', *Xinhuanet*, 25 november 2016, zie: http://news.xinhuanet.com/english/2016-11/25/c_135856862.htm (geraadpleegd op 1 maart 2017).

²²⁶ Song & Wang (2015), pp. 13–14.

beide landen effectief met elkaar te verbinden.²²⁷ Het algemene gevoel is dat er weliswaar grote potentie bestaat voor Nederlands-Chinese samenwerking op dit gebied, maar nog onvoldoende concrete aansluiting wordt gerealiseerd tussen de beide zijden. Chinese diplomaten hopen dat de Nederlandse overheid een grotere inspanning zal leveren en ander te coördineren en kanaliseren. Een cultureel evenement op nationaal niveau zou daartoe in Chinese ogen een nuttige eerste stap kunnen zijn.²²⁸

Ook de viering dit jaar van het 45^e jubileum van diplomatieke betrekkingen op ambassadeursniveau biedt aanknopingspunten voor het verdiepen van de onderlinge culturele en interpersoonlijke banden. Het Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken liet al in een vroeg stadium doorschemeren dat China belang hecht aan gezamenlijke vieringactiviteiten, en ook de Chinese ambassade in Nederland bereidt zich naar verluidt daarop voor.²²⁹ Met Duitsland, waarmee China een zelfde jubileum viert, ontwikkelde de Chinese overheid een uitgebreid cultureel programma dat op een speciale website is terug te vinden.²³⁰ Ook met Nederland hoopt China de banden in dit jubileumjaar verder aan te halen.²³¹

---

²²⁷ Interview 28.

²²⁸ *Ibid.* Zie, in algemene zin, ook Yang Xiaolong (2016b).

²²⁹ Interviews 8, 29.

²³⁰ ‘Celebrating 45 years of China-Germany ties’, website Chinaculture.org, 16 februari 2017, zie: http://en.chinaculture.org/2017-02/16/content_955957.htm; ‘China-Germany cultural events to celebrate 45 years of relations’, *China Daily*, 16 februari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2017-02/17/content_28234428.htm. Voor het Chinees-Duitse programma, zie: <http://www.chinaheute45.org> (geraadpleegd op 1 maart 2017).

²³¹ Interviews 8, 28, 29. Zie ook voetnoot 196.

5 Conclusie

5.1 Chinese percepties

De belangrijkste resultaten van dit onderzoek ten aanzien van Chinese percepties omtrent de EU en Nederland kunnen als volgt worden samengevat.

Intern deficit

Het Chinese beeld van de EU was nooit eerder zo somber als nu. In China wordt de Europese integratie op de voet gevolgd, vooral sinds het einde van de vorige eeuw, toen China zich opmaakte voor toetreding tot de WTO. Rond het begin van deze eeuw was het Chinese beeld van de EU zeer positief: de EU was een toonbeeld van regionale integratie en een veelbelovende wereldmacht. De eerste smet op het blazoen was de mislukking van de Europese grondwet, maar dit kon nog worden afgedaan als incident. Zelfs tijdens de financiële crisis en de eurozone crisis die niet lang daarna volgden, bleven veel Chinese waarnemers – vooral economen en regiospecialisten – nog optimistisch over de toekomst van de EU. De ontwikkelingen van de afgelopen twee jaar hebben daaraan echter een einde gemaakt. De vluchtelingencrisis, terroristische aanvallen en vooral de opkomende trend van ‘renationalisatie’, culminerend in het ‘Brexit’ referendum, hebben structurele problemen van de EU blootgelegd. De algemene verwachting in China is dat de EU er niet in zal slagen zich binnen de afzienbare termijn te hervormen tot economisch volledig gezonde en politiek slagvaardige mondiale speler. Het huidige leiderschap wordt onvoldoende in staat geacht de kloof tussen EU en burger te dichten.

Extern deficit

Uit gesprekken met Chinese functionarissen blijkt dat de EU haar geloofwaardigheid als zogenaamde normatieve macht zo goed als heeft verloren. Bestond er in China altijd al moeite met de normatieve missie van de EU met haar imperatieve nadruk op universeel geachte waarden, nu is niet alleen de morele rechtvaardiging, maar daarnaast ook de nodige economische basis daarvan wegge gevallen. Wie zijn eigen huis niet op orde heeft, moet anderen niet de les wijzen, zo is de impliciete gedachte. Deze realiteit is in Europa echter nog onvoldoende doorgedrongen, zodat Chinese waarnemers een tweede groeiende kloof identificeren, namelijk die tussen een geïnfleerd zelfbeeld van de EU en haar in werkelijkheid tanende invloed in de wereld. De externe geloofwaardigheid van de EU als normatieve macht wordt verder aangetast door de dubbele moraal waaraan zij zich in Chinese optiek schuldig maakt. Een voorbeeld is dat Europese politici terrorisme en vluchtelingenstromen in Europa veelal als externe dreigingen zien, zonder oog voor het eigen aandeel in de oorzaken ervan, terwijl terroristische aanslagen in China door Tibetanen of Oeigoeren in Europese commentaren stevast worden geweten aan Chinees overheidshandelen. Ook op het gebied van mensenrechten ziet China talloze voorbeelden van dubbele standaarden.

Strategisch belang

Ondanks haar geteisterde huidige staat en verminderde internationale geloofwaardigheid heeft de EU voor China niet principieel aan strategisch belang ingeboet. Hierbij gaat het

vooral om het *relatieve* belang dat de EU en de EU-China relatie toekomt in het Chinese perspectief op de multipolaire wereldorde en de onvolmaaktheid daarvan. Enerzijds hoopt China dat een verenigde, onafhankelijke EU de hegemoniale heerschappij van de VS kan balanceren, anderzijds koestert China – anders dan het externe beeld wil doen geloven – tevens een diepgeworteld wantrouwen jegens noorderbuur Rusland. Het strategisch belang van de EU neemt derhalve verder toe bij een toenadering tussen de VS en Rusland of bij een verslechtering van China's betrekkingen met de VS en met Amerikaanse bondgenoten in Azië. Ook economisch gezien blijft de EU als grootste economie ter wereld (zelfs na Brexit) en belangrijke handelspartner en investeringsbestemming voor China een essentiële rol vervullen. De Chinese bereidheid tot samenwerking met de EU blijft dan ook groot, ondanks verscheidene tegenslagen in de onderlinge relaties in het afgelopen jaar. Chinese leiders en Chinese staatsmedia slaan een welwillende toon aan jegens Europa en de EU. Hoewel de EU in Chinese ogen inadequaats reageert op Chinese toenaderingen, bestaat er begrip voor het feit dat de Europese prioriteiten thans elders liggen. Chinese verwachtingen ten aanzien van Brussel zijn daarom ook weer niet al te hoog gespannen.

Bilaterale en subregionale benadering

Tegen deze achtergrond verschuift het zwaartepunt van de EU-China betrekkingen steeds meer van Brussel naar de lidstaten. Daarbij legt China een subregionale focus aan de dag die is gebaseerd op de strategische ligging en economische realiteiten van de betreffende regio's. Voor Europa vertaalt zich dit in een aandachtverdeling langs de oude scheidslijnen van het continent. In Centraal en Oost-Europa lanceerde China het '16+1' platform, waarbinnen het zijn bilaterale contacten met 11 lidstaten en 5 kandidaat-lidstaten coördineert en mogelijkheden onderzoekt voor plurilaterale samenwerking op terreinen als infrastructuur en industriële capaciteit. Met de Noordse landen zijn op denktank-niveau gesprekken gaande onder meer over de ontwikkeling en veiligheid van de Noordelijke Zeeroute. Ook komt er een dialoog op gang met de mediterrane EU-landen, die behalve hun strategische maritieme ligging ook een groeiende kapitaalbehoefte met elkaar delen. West-Europa, het hart van de EU met de oudste en meest ontwikkelde lidstaten, is voor China interessant als welvarende consumentenmarkt en vanwege zijn hoogstaande technologieën, knowhow en expertise, toonaangevende internationale financiële markten, en politieke gewicht in Brussel. China begrijpt dat deze subregionale benadering politieke uitdagingen voor de EU meebrengt, maar beschouwt die als het onvermijdelijke gevolg van bestaande Europese realiteiten, waarin tevens de uiteindelijke kiem ligt voor samenwerking.

Nederland als partnerland

Nederland staat onder Chinese beleidsmakers en diplomaten bekend als een klein maar sterk land met een gezonde, open economie en een hoogontwikkeld sociaal zekerheidsstelsel, en als een goed presterende, invloedrijke EU lidstaat waarmee China van oudsher goede betrekkingen onderhoudt. Beijing koestert de goede onderlinge relatie en streeft naar een verdere verdieping van het 'open en pragmatische partnerschap voor brede samenwerking' dat beide regeringen in 2014 besloten vorm te gaan geven. China ziet in Nederland een potentiële medestander in het internationale debat over de toekomst van de vrijhandel. Juist nu het liberale Britse geluid binnen de EU op het punt staat weg te vallen, hoopt Beijing dat Nederland zich – samen met de Scandinavische landen – in Brussel sterk zal blijven maken

voor vrijhandel en open globale markten. Ook hoopt China dat Nederland meer belangstelling zal tonen voor Chinese multilaterale of subregionale initiatieven zoals het ‘Belt & Road’ plan. Vanuit geo-economisch perspectief zal het strategisch belang van Nederland – als maritieme toegangspoort van Europa – verder toenemen bij toekomstige exploitatie van de Noordelijke Zeeroute, die de zeepassage naar China aanzienlijk verkort.

5.2 Betekenis voor de EU

De voorgaande onderdelen boden een eenzijdige ‘Sinocentrische’ schets van de plaats van de EU en van Nederland in China’s internationale betrekkingen en het Chinese belang bij zijn partnerschappen met de EU en Nederland. Vanzelfsprekend valt er vanuit Europees of Nederlands perspectief het een en ander op deze Chinese gezichtspunten aan te merken of af te dingen. Gelet op het doel van deze studie – te weten het peilen van Chinese perspectieven en visies – hebben wij dat in de voorgaande onderdelen niet gedaan. Europese perspectieven op China en de stand van relaties met China zijn bovendien goed kenbaar uit de talrijke Westerse publicaties over deze thematiek, waarvan een bescheiden greep in de bibliografie van dit rapport is opgenomen. Deze gezichtspunten zijn in grote lijnen eveneens bekend bij Chinese beleidsmakers, diplomaten en waarnemers, en daarmee vanuit Chinees perspectief dus reeds voldoende verdisconteerd in de visies zoals die in dit rapport werden beschreven.

Dit geldt in veel mindere mate in omgekeerde richting: Europese politici en beleidsmakers zijn over het algemeen slechts in geringe mate vertrouwd met of zelfs geïnteresseerd in Chinese beleidsvisies. Dit komt dit mede door andere prioriteiten, hardnekkige sentimenten, en een beperkter aanbod van toegankelijke (lees: niet-Chineestalige) bronnen. Daarbij komt nog eens dat Chinese publieke bronnen in de regel – d.w.z. wanneer geen sprake is van onderlinge spanningen – geneigd zijn om negatieve of confronterende aspecten onbenoemd of onderbelicht te laten. Deze ‘constructieve’ benadering is enerzijds te verklaren vanuit de Chinese cultuurtraditie, waarin openlijke kritiek bij voorkeur wordt gemeden, anderzijds – ten aanzien van Europa – vanuit China’s wens de EU als strategische ‘pool’ te blijven zien en behandelen. Vanzelfsprekend zijn er vele schakeringen in de gehanteerde mate van omzichtigheid. In bilaterale consultaties bijvoorbeeld kunnen Chinezen kritisch uit de hoek komen, maar de inhoud van die dialogen – door EU diplomaten graag gekenschetst als sets van elkaar kruisende monologen – wordt niet publiekelijk bekend gemaakt.²³²

Feit blijft dus dat voor peiling van Chinese visies tussen de regels door moet worden gelezen. Ook wij hebben dat in dit onderzoek gedaan. Uiteraard zijn interpretaties, gebaseerd op persoonlijke waarneming en historische vergelijking, daarbij onvermijdelijk. Dat betekent echter nadrukkelijk niet dat het in de vorige hoofdstukken om onze eigen opinies gaat; integendeel, het betreft juist een zo representatief mogelijke, geobjectiveerde weergave van Chinese percepties en sentimenten zoals die expliciet dan wel impliciet werden vertolkt in de geraadpleegde bronnen en door de informanten. Juist vanwege het bestaande tekort aan *onbevangen* en tegelijkertijd *representatieve* publieke Chinese commentaren, leek het ons waardevol de uitkomsten van dit onderzoek in de eerste plaats ongekwalificeerd en niet becommentarieerd weer te geven. Aldus hopen wij dat dit rapport bijdraagt aan een beter begrip van de denkbeelden en drijfveren van deze voor velen onbekende, opkomende

---

²³² Interviews 8, 9, 10, 15.

supermacht, en mede als gevolg daarvan, uiteindelijk ook aan een goede respons c.q. anticipatie op (toekomstige) realiteiten.

Het voorgaande betekent uiteraard niet dat de vormgeving van Europees of Nederlands China-beleid enkel zou moeten worden ingegeven door Chinese percepties. Wel betekent het dat de haalbaarheid en effectiviteit van dat beleid moet worden ingeschat c.q. afgewogen tegen de achtergrond van Chinese beleidsvisies en -uitgangspunten. Zoals Varrall (2015) opmerkt, erkent zelfs de Amerikaanse politieke strateeg Henry Kissinger, de patroonheilige van het realisme, dat verschillen in wereldvisies ertoe doen en is het dus zaak dat Europese beleidsmakers zich rekenschap geven van de implicaties van hun beleidsresponsen op China voor toekomstig Chinees gedrag.²³³ Een adequaat en actueel inzicht daarin is voor de EU temeer van belang gelet op haar afnemende invloed en populariteit in de wereld, en oplopende spanningen met Rusland, Turkije en – sinds kort – zelfs de Verenigde Staten. Dit geldt evengoed voor de EU als voor de individuele lidstaten, en al helemaal – in toenemende mate zelfs naarmate de rol van de EU in de toekomst afneemt – voor een kleinere lidstaat als Nederland.

Zo maken Chinese visies aangaande China's nationale kernbelangen, waaronder dat van de algemene stabiliteit van het politieke systeem, onmiskenbaar duidelijk dat het inzetten op de val van de Chinese Communistische Partij (regimewisseling) of op een fundamentele democratisering in China een illusie is die tot gevaarlijke verkeerde keuzes kan leiden. Door de CCP niet als geloofwaardige partner te zien, maar slechts als obstakel voor gewenste verandering, kan enkel worden aangestuurd op conflict c.q. confrontatie. Het is juist op dit punt dat een Europese benadering anders zou kunnen zijn dan de Amerikaanse, waarin China fundamenteel als rivaal wordt gezien.²³⁴ Brussel en Den Haag zouden zich dan ook moeten afvragen in hoeverre zij het projecteren van de eigen *kernwaarden* in China tot centrale pijler van hun beleid moeten blijven rekenen, zolang China het tot zijn absolute *kernbelangen* rekent dat onwelkome externe politieke invloeden buiten de deur worden gehouden. Bij voortzetting van de huidige koers zal inzichtelijk moeten worden gemaakt wat daar feitelijk mee valt te bereiken en tegen welke prijs.

Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat de relatie met China, ondanks gedeelde aspiraties en aanzienlijke goodwill, de fundamentele kwetsbaarheid van de EU als mondiale speler steeds sterker aan het licht brengt. Dat haar onvermogen met één stem te spreken de unie juist in haar interactie met China parten speelt, is op zichzelf niets nieuws.²³⁵ Wat echter wél nieuw is, is dat China zich in het internationale domein krachtiger en zelfverzekerder opstelt, terwijl de EU juist aan invloed verliest. Enerzijds kan dit resulteren in een (verdere) afname van Chinese ontvankelijkheid voor Europese projectie van al dan niet universeel geachte waarden, anderzijds zal Beijing naarmate zijn mondiale belangen toenemen, zijn internationale invloed dus ook in Europa sterker laten gelden. Hoewel het Chinese beleid traditioneel als overwegend 'defensief realistisch' kan worden geduid en Beijing jegens de EU noch principieel wantrouwen, noch enige wrok of latente agressie koestert, zal het

---

²³³ Varrall (2015), pp. 2–3, die verwijst naar Kissinger, *World Order*, New York: Penguin Press, 2014, p. 226.

²³⁴ Zie ook Pieke (2016), pp. 173–4.

²³⁵ Zie bijvoorbeeld Austermann (2012).

‘offensief mercantilisme’ waarmee de opkomst van China in toenemende mate gepaard lijkt te gaan, voor de EU tot de nodige problemen en spanningen leiden.²³⁶

Tegelijkertijd is China tegen de achtergrond van de recente mondiale ontwikkelingen en groeiende onzekerheden sprake van een (opnieuw) toenemende belangstelling voor samenwerking met de EU. Tekenend in dit verband zijn de Chinese uitnodigingen voor het ‘Belt & Road’ forum eerder dit jaar en Beijings aandringen om de jaarlijkse EU-China top zo spoedig mogelijk te houden. Aldus dienen zich nieuwe mogelijkheden aan voor de EU en China om hun strategisch partnerschap op meerdere vlakken van samenwerking verder te verdiepen. Maar ook hier zijn er twee keerzijden van de medaille. Enerzijds betekenen de recente Chinese initiatieven dat er voor China het een en ander op het spel staat, hetgeen de EU reële kansen biedt modificaties aan te brengen, voorwaarden te stellen en eigen beleidsdoelen te bevorderen. Anderzijds zullen Brussel en de lidstaten in het licht van het economische én nominatieve machtsverlies van de EU, hun verwachtingen, beleid en mentaliteit jegens China op punten moeten bijstellen voor een toekomstbestendig partnerschap. Voor Nederland heeft dit extra betekenis, vanwege het momentum en verhoogde aspiratieniveau in de huidige stand van de bilaterale betrekkingen.

Momenteel ontbeert de EU-China relatie enkele wezenlijke kenmerken van een partnerschap. Europa plaatst vraagtekens bij China’s strategische intenties en maakt zich zorgen over de groeiende invloed en assertiviteit van haar ‘partner’. China, op zijn beurt, ziet een partner die zich superieur waant, maar inferieur gedraagt. Superieur, waar de EU het nodig vindt om China publiekelijk de les te lezen over internationale normen en waarden. Inferieur, waar zij in Chinese optiek stevast dubbele standaarden hanteert en bovendien – zoals Trump deed tijdens zijn verkiezingscampagne – China de schuld geeft van eigen problemen. Illustratief daarvoor zijn de terugkerende klachten over de groeiende Chinese invloed in Oost- en Zuid-Europa.²³⁷ Allereerst weerspiegelen deze klachten bovenal de sentimenten van de westelijke lidstaten, die in andere delen van de EU niet worden gedeeld.²³⁸ Belangrijker is echter dat de diepere oorzaak van de geconstateerde problemen het gevolg is van feitelijke verschillen binnen de EU. Wie op het hoogste niveau wil meespelen, moet fit zijn. Brussel zal Beijing veel effectiever op onsportief gedrag kunnen aanspreken wanneer het onderlinge meningsverschillen meer eensgezind en vooral binnenskamers aankaart en, zoals het partners betaamt, de ander niet de schuld geeft van haar eigen gebreken.

Vanzelfsprekend staat het de EU (en Nederland) vrij om, ongehinderd door Chinese percepties of wensen, een zelfverzekerde, assertieve of zelfs confronterende lijn te volgen bij de ontwikkeling en invulling van het partnerschap. Maar ook de geopolitieke realiteit pleit uiteindelijk voor een vruchtbare en duurzame samenwerking met China. Anders dan voor de

---

²³⁶ Zie over China’s offensieve mercantilisme bijvoorbeeld Holslag (2017).

²³⁷ Zie recentelijk Wendy Wu, ‘Berlin uneasy about Beijing’s growing clout in eastern, southern Europe’, *South China Morning Post*, 18 februari 2017, <http://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2072046/berlin-uneasy-about-beijings-growing-clout-eastern> (geraadpleegd op 3 maart 2017).

²³⁸ Zie bijvoorbeeld Turcsáni, die juist de Westerse lidstaten die dit soort klachten uiten, beschuldigt van het zaaien van tweestrijd binnen de EU. Ook tijdens de interviews met vertegenwoordigers van de verschillende diplomatieke missies in Beijing waren verschillen tussen de oudere Westelijke lidstaten en de Oostelijke nieuwkomers duidelijk merkbaar.

VS met zijn autonome buitenlandbeleid en mondiale militaire suprematie, is voor de EU het strategische dilemma tussen indamming (*containment*) of inschakeling (*engagement*) van China niet meer dan een schijnkeuze. Noch militair, noch economisch, noch anderszins is de EU in staat om China in te dammen, zou zij dat al wensen. Meegaan als bondgenoot van de VS in een zodanige poging zou de EU alleen maar verder in een afhankelijke positie plaatsen waarin zij Washington steeds minder zou te bieden heeft en steeds zwakker komt te staan. Het voorkomen van een bipolair Koude Oorlog-scenario is voor de EU dan ook van levensbelang. Juist door een gezonde relatie met China én de VS te onderhouden, zal de EU aan beide kanten invloed houden en niet buitenspel komen te staan. Daarbij is de EU ook in het licht van de relatie met Rusland gebaat bij een constructief partnerschap met China.

Ook op economisch gebied is samenwerking onontkoombaar in het licht van bovenstaande politieke factoren én de economische interdependentie die de relatie tussen Europa en China vandaag de dag kenmerkt. Als de belangrijkste actoren aan weerszijden van dezelfde landmassa ligt het voor de hand dat onderlinge verbindingen verder worden uitgebouwd en verdiept. Tegen die achtergrond is China's 'Belt & Road' initiatief in de kern noch verrassend, noch bedreigend voor Europa. Integendeel, ondanks de enorme politieke en overige uitdagingen waar het de EU voor zal stellen, biedt het initiatief een logische en in essentie welkome grondslag om de mondialisering te verankeren, en daarmee tegelijkertijd de Europese economie en interne integratie duurzaam te kunnen bevorderen. Ook de beoogde bilaterale investeringsovereenkomst, als mogelijke opmaat voor een toekomstig vrijhandelsakkoord tussen de EU en China, kan verdere samenwerking verankeren en verbeteren. Wat men ook moge denken van Trumps beweegredenen om zich het TPP handelsakkoord terug te trekken, op de keper beschouwd vormde dit akkoord concurrentie voor Europa en biedt de verwerping ervan de EU nieuwe mogelijkheden haar handelsbetrekkingen in de Aziatisch-Pacifische regio uit te breiden en te verdiepen.²³⁹

De EU en de lidstaten zouden dan ook gebaat zijn bij een open, en in beginsel positieve grondhouding en retoriek met betrekking tot de relatie met China, waarin de principiële wil tot bevordering van onderlinge verbondenheid en samenwerking – onder de juiste condities uiteraard – nadrukkelijk tot uiting komt. Zoals elders betoogd, draagt het expliciet duiden van gemeenschappelijke belangen en gedeelde visies bij aan een constructieve relatie met China, zonder dat dit risico's meebrengt.²⁴⁰ Dit betekent uiteraard niet dat de EU zich 'soft' moet opstellen jegens China of erop uit moet zijn bij China in het gevlj te komen. Integendeel, positieve aandacht en betrokkenheid zal juist als breekijzer kunnen dienen voor de EU om meer invloed uit te oefenen op of concessies te verkrijgen van China. Terwijl EU diplomaten zich verheugd leken te tonen over de eenheid die de lidstaten tijdens het recente 'Belt & Road' forum toonden met hun gezamenlijke afwijzing van een Chinees slotverklaring, was dit in feite dan ook een voorbeeld van mislukt engagement tussen de EU en China.²⁴¹ Want hadden

---

²³⁹ Zie, zij het met een andersluidende conclusie, François Godement, 'Europe's Trump-China dilemma', ECFR website, 31 januari 2017, http://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_trump_china_dilemma_7226.

²⁴⁰ Zie V.K.L. Chang (2016a).

²⁴¹ Zie 'EU backs away from trade statement in blow to China's 'modern Silk Road' plan, *The Guardian*, 15 May 2017; <https://www.theguardian.com/world/2017/may/15/eu-china-summit-beijing-xi-jinping-belt-and-road> (geraadpleegd op 17 mei 2017).

de EU en de Westerse lidstaten hun principiële interesse in de conferentie van meet af aan stelliger tot uiting gebracht en hun hoogste leiders naar Beijing laten afreizen als teken van (nominale) steun, dan was het onwaarschijnlijk geweest dat Beijing hun zorgen had genegeerd en niet naar een compromis had gezocht. Door via een afvaardiging op tweederangs niveau niettemin ferme eisen naar voren te brengen, hebben de EU en de lidstaten feitelijk hun hand overspeeld, en keerden zij met lege handen terug. Beijing zou er natuurlijk verstandig aan doen om de verschillende lidstaten (en de EU instituties) op onderling gelijk politiek niveau uit te nodigen, en onhandige, potentieel schadelijke ‘halve’ topbijeekkomsten in de toekomst te voorkomen.

Uiteraard zijn er nog vele lastige hordes te nemen. Waar China zich opwerpt als pleitbezorger van de mondiale vrijhandel en inclusieve globalisering, denkt het primair aan vergroting van buitenlandse afzetgebieden voor de eigen export, verlichting van overcapaciteit in de eigen nationale industrieën, en het verzekeren van toegang tot grondstoffen, energiebronnen en investeringen. Voor de EU is het veilig stellen van reciprociteit van groot belang, niet alleen wat betreft de markttoegang in China, maar ook in termen van maatschappelijk verantwoorde standaarden voor inkomende handels- en investeringsstromen. Het ‘Belt & Road’ initiatief zal de effectiviteit van de EU danig op de proef stellen. Ondanks het gedeelde politiek-economische belang bij verdieping van de bestaande banden, bestaan er grote verschillen tussen China’s op netwerken gebaseerde, en de EU’s op regels gebaseerde benadering van interregionale samenwerking.²⁴² Om deze kloof te dichten moeten beide zijden de bereidheid opbrengen om concessies te doen. De EU zal de nodige flexibiliteit en competitiviteit aan de dag moeten leggen om te verzekeren dat de door Beijing gepropageerde ‘win-win’ samenwerking daadwerkelijk resulteert in een positieve optelsom.

Tegen deze achtergrond valt of staat een succesvolle politiek-economische strategie ten aanzien van Azië en China bij een slagvaardige en eensgezinde EU, die in staat is haar handelspartners, inclusief China, op overtuigende wijze te engageren aan te spreken op hun verplichtingen en verantwoordelijkheden. Daarvoor is allereerst nodig dat de EU interne verschillen overbrugt dan wel beheerst. Zulks niet door feitelijk welkome subregionale samenwerking met China in (door de recente financiële crisis zwaar getroffen) delen van de EU af te wijzen, maar door er juist voor te zorgen dat een dergelijke samenwerking uiteindelijk de gehele Unie ten goede komt.²⁴³ Tegen de achtergrond van het mondiale globaliseringsvraagstuk is ook de EU gebaat bij een betere interne verdeling van de welvaart, niet alleen tussen burgers onderling, maar ook tussen de lidstaten. Tussen Xi Jinpings begrip van ‘wederzijds voordeel’ en Trumps variant van ‘eerlijke vrijhandel’, zal de EU een eigen invulling van vrijhandel en globalisering moeten vinden die recht doet aan de economische verschillen en uiteenlopende behoeften tussen de lidstaten, en méér om het lijf heeft dan het

---

²⁴² Zie recentelijk over deze problematiek, Andreas Grimm, ‘One Belt, One Road: A new model of interregionalism’, *Shanghai Daily*, 27 maart 2017, http://www.shanghaidaily.com/opinion/foreign-perspectives/One-Belt-One-Road-A-new-model-of-interregionalism/shdaily.shtml?utm_source=Silk+Road+headlines&utm_campaign=b088f5b27f-EMAIL_CAMPAIGN_2017_03_29&utm_medium=email&utm_term=0_70119be3b7-b088f5b27f-79803473 (geraadpleegd op 31 maart 2017).

²⁴³ In deze trant ook interviews 23, 25.

enkel opwerpen of wegnemen van handelsbeperkingen.²⁴⁴

Zolang de fundamentele economische, sociale en politieke verschillen tussen de EU lidstaten echter blijven voortbestaan, kan alleen grotere compromisbereidheid leiden tot een toekomstbestendige EU-benadering en effectieve gezamenlijke China-strategie. Wil de EU een rol van betekenis blijven spelen in een multipolaire wereld waarin China een groeiende invloed opeist, dan zal iedere lidstaat, inclusief Nederland, bereid moeten zijn in Brussel potentieel pijnlijke concessies te doen en die vervolgens ook publiekelijk – in woord en daad – te honoreren. Die bereidheid vereist een grotere inspanning van de binnenlandse politiek in de individuele lidstaten ter kering van wijdverbreide Eurosceptis en dreigende renationalisatie-trends. De uitdaging is om duidelijk te maken dat het rationele debat in de 21^e eeuw veel minder gaat over Europa versus lidstaat als zodanig, dan over de keuze tussen een collectief dan wel individueel antwoord op de groeiende invloed van landen als China (of net zo goed die van Rusland of de VS). China's strategische belangstelling voor Europa, als cruciaal onderdeel van het 'Belt & Road' initiatief, onderstreept de urgentie van de te maken keuzes.

De uitkomsten van deze studie onderstrepen de complexe dualiteit die de EU-China relatie kenmerkt. Aan de ene kant zijn beide actoren tot samenwerking veroordeeld in het licht van de grote onderlinge verwevenheid, gedeelde belangen en hedendaagse geopolitieke realiteiten. Aan de andere kant lopen onderlinge waarden en cultuurtradities danig uiteen en brengt juist de samenwerking met China de interne verdeeldheden en zwakten van de EU aan het oppervlak. Als afspiegeling van de interne eendracht en de externe slagkracht van de EU vormt het partnerschap met China dus een belangrijk testgeval voor de unie. Europese leiders doen er goed aan deze belangrijke bilaterale relatie in het achterhoofd te houden bij hun besprekingen over de toekomst van de EU. Keuzes voor méér, minder of een gedifferentieerd Europa van meerdere snelheden kunnen recht doen aan verschillen tussen lidstaten, maar dreigen tegelijkertijd bestaande breuklijnen verder te verdiepen; zij kunnen tactisch inspelen op de subregionale focus van China's diplomatieke initiatieven, maar ook de strategische, externe hefboomkracht van de EU compromitteren.

De kans dat de nationale regeringen van de lidstaten in het huidige politieke klimaat de nodige compromisbereidheid voor een effectief China-beleid kunnen opbrengen, is momenteel klein. Op het eerste gezicht is er weinig reden aan te nemen dat de EU binnen korte termijn de eensgezindheid aan de dag kan leggen die zij tot nu toe niet wist op te brengen.²⁴⁵ De toekomst ligt echter verre van vast. Als rationele grootmacht die ver vooruit kijkt, houdt China echter ook rekening met het scenario dat na de komende verkiezingen in

---

²⁴⁴ Over Trumps visies op 'eerlijke' handel, zie onder meer 'US President Trump seeks to promote "fair" trade with Japan', *China Daily*, 11 februari 2017, http://www.chinadaily.com.cn/world/2017-02/11/content_28169501.htm; David Nakamura en Abby Phillip, 'Trump bid to smooth relations with Germany's Angela Merkel complicated by policy, personal differences', *The Washington Post*, 17 maart 2017, https://www.washingtonpost.com/politics/trump-welcomes-merkel-to-white-house-for-high-stakes-meeting-amid-friction-on-trade-refugees/2017/03/17/423e0146-0b2b-11e7-a15f-a58d4a988474_story.html?utm_term=.ab86c629a983 (geraadpleegd 20 maart 2017).

²⁴⁵ Zie o.a. Holslag (2011), pp. 304, 310; Gaenssmantel (2014), p. 286.

Duitsland een stabielere en zelfs vooruitstrevende periode in de EU uitbreekt.²⁴⁶ Zo'n meer dynamische China-politiek van EU-zijde zou worden bepaald door positieve, objectieve elementen, getemperd echter door negatieve sentimenten, zoals die ook ten grondslag liggen van de steeds terugkerende 'China-dreiging' theorieën. Voor Europa is het zaak die negatieve tendens te keren, en de gelegenheid die zich momenteel voordoet om de samenwerking met China te verdiepen, met realiteitszin aan te grijpen. Nederland kan daarin een constructieve rol spelen, maar tegelijkertijd staat er voor de huidige relatie tussen Nederland en China ook het een en ander op het spel. Hoewel de recente crises in Europa geen zichtbare gevolgen hebben voor de huidige stand van de bilaterale betrekkingen, zijn er dus wel reële implicaties voor in de voorzienbare toekomst te volgen beleid.

5.3 Beleidsimplicaties voor Nederland

Als hoogwaardig en innovatief handels- en dienstenland valt er voor Nederland bij een vruchtbaar partnerschap met China veel meer te winnen dan te verliezen. Om die reden heeft Nederland een permanent belang bij het zich inspannen in Brussel ten behoeve van ontwikkeling van het partnerschap met China, en zou een dergelijke inspanning op EU-niveau een speerpunt van het Nederlandse China-beleid moeten zijn. Tegelijkertijd dient Nederland daarnaast een eigen koers te kunnen varen. In 2013 wees de Adviesraad Internationale Vraagstukken op de mogelijke noodzaak de bilaterale weg te bewandelen ter behartiging van nationale belangen.²⁴⁷ Deze raad geldt nog altijd. Beide overwegingen in aanmerking nemend is het dus wenselijk voor Nederland een beleid te hanteren gericht op duurzame verdieping en inbedding van de samenwerking met China, dat zowel binnen als buiten EU-verband realistisch en effectief uit te voeren is.

De resultaten van dit onderzoek hebben gevolgen over de gehele linie van het huidige Nederlandse China-beleid, dat zich volgens een beleidsnotitie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken uit 2013 richt op 'investeren in waarden en zaken'.²⁴⁸ Op beide terreinen staat de toch al niet gelijkwaardige relatie aan mogelijke verdere verschuivingen bloot, en daarom is het raadzaam te bezien in hoeverre de huidige koers in het licht van recente ontwikkelingen bijstelling behoeft. Daarnaast, wellicht nog belangrijker, is het tijd voor een meer fundamentele heroverweging van dit duale beleid.

Investeren in waarden

Bij het 'investeren in waarden' gaat het primair om de bevordering van mensenrechten en beginselen van de rechtsstaat in China. Zoals in paragraaf 4.2 beschreven, profileert Nederland zich actief als pleitbezorger op dit gebied. Naarmate de EU in Chinese ogen echter verder aan politiek en moreel leiderschap inboet, heeft Nederland meer rekening te houden met een afnemende Chinese tolerantie voor een 'normatieve' Europese benadering. Dat levert een groeiend spanningsveld op met Europese wensen, zeker zolang de situatie in China op het gebied van politieke rechten achteruit blijft gaan of stagneert. Aldus zal ook Nederland, bij gebrek aan pressiemiddelen, in de toekomst dus nóg meer zijn best moeten voor een constructieve en effectieve dialoog en om te voorkomen dat het op een zijspoor belandt.

---

²⁴⁶ Interview 30.

²⁴⁷ Zie Adviesraad Internationale Vraagstukken (2013), pp. 32, 59.

²⁴⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken (2013), *Het Nederlandse China-beleid: Investeren in Waarden en Zaken*.

Publieke verklaringen waarin bezorgdheid of onvrede wordt geuit over de mensenrechtensituatie in China zouden in het licht van de uitkomsten van dit onderzoek zoveel mogelijk tot het exclusieve domein van de EU moeten behoren. Individuele lidstaten, inclusief Nederland, zouden zich moeten onthouden van het steunen van ‘extra-EU’ verklaringen, ongeacht of het individuele of collectieve verklaringen betreft. Enerzijds omdat zulke slechts partieel gedragen verklaringen de moeizaam verkregen interne eensgezindheid en delicate externe geloofwaardigheid van de EU compromitteren, anderzijds omdat afzonderlijke Nederlandse kritiek de voedingsbodem wegneemt voor de Nederlands-Chinese bilaterale dialoog, die vervolgens geen wordt afgeblazen of uitgesteld. Het gevolg is dat juist de constructieve component van het mensenrechtenbeleid het onderspit delft, en dus al faalt nog voordat zij zelfs begint. Naast de bilaterale consultaties en stille diplomatie richting Beijing, zou Nederland zich primair in Brussel en bilateraal binnen de EU sterk moeten maken voor consensus op dit dossier en, in uitzonderlijke gevallen, voor collectieve EU-breed gesteunde verklaringen.

De bilaterale dialoog met China zou Nederland moeten gebruiken om een werkelijk effectieve basis te bouwen voor uitwisseling en samenwerking op het gebied van mensenrechten. Dit lijkt op de huidige doelstelling van het Nederlandse beleid, maar plaatst het accent op een andere plek. Voor de in de beleidsnotitie nagestreefde expertise-uitwisseling en samenwerking is allereest een goed inzicht in de specifieke Chinese omstandigheden nodig. Enkel ‘aandacht vragen voor geconstateerde problemen, inclusief individuele gevallen’, zoals het huidige beleid voorschrijft, is als middel ineffectief en als doel ondergeschikt aan het hogere belang dat concrete stimulansen worden gecreëerd die China aansporen en motiveren tot structurele verbeteringen en hervormingen op dit gebied binnen de bestaande maatschappelijke en politieke context. De suggestie dat aan Chinese zijde alle wil daartoe ontbreekt, duidt op een vertrouwensdeficit dat eerder wordt versterkt dan overbrugd door het eenvoudige ‘aankaarten’ van ‘geconstateerde’ problemen. De Nederlandse politiek maakt zich ongeloofwaardig als het vooruitgang meent te kunnen boeken met schijnoplossingen voor eigen consumptie.²⁴⁹

Over de door de Nederlandse regering gesponsorde specifieke mensenrechtenprojecten in China is weinig publieke informatie beschikbaar. Ook hier dient echter het belang van structurele stimulansen voorop te staan, zij het in een overwegend praktische context. Het ligt in de rede dat daarbij actieve en constructieve samenwerking wordt gezocht met Chinese partijen en instituties, inclusief Chinese lokale (dan wel hogere) autoriteiten. Voor zover dit nu niet al het geval is, zou een dergelijke actieve betrokkenheid van Chinese partijen en overheden als voorwaarde moeten gelden voor toekenning van Nederlandse overheidsmiddelen aan buitenlandse NGO’s die op dit gebied in China actief zijn.

Investeren in zaken

Bij het ‘investeren in zaken’ gaat het Nederland bovenal om de bevordering van markttoegang, gelijke kansen en rechtsbescherming in China ten behoeve van het Nederlandse bedrijfsleven, en om het aantrekken van Chinese investeringen die welvaart en werkgelegenheid in Nederland stimuleren. Ook in deze context geldt meer dan tevoren dat

---

²⁴⁹ Zie hierover ook Pieke (2016), pp. 173–4.

Nederland zich allereerst zal moeten inspannen voor een gezamenlijke EU-benadering, maar anderzijds een eigen koers moet kunnen varen. Gelet op de recente crises in de EU en het politieke klimaat in sommige lidstaten zou het zwaartepunt van relaties met de EU verder kunnen opschuiven naar het lidstaatniveau, met als gevolg dat (het gevoel van) onderlinge concurrentie tussen de lidstaten verder kan toenemen. Een omgekeerd scenario is echter ook denkbaar, bijvoorbeeld in het licht van pro-EU verkiezingsuitslagen in de lidstaten en een versterkte gemeenschapszin als gevolg van de ‘Brexit’ onderhandelingen of het ‘Trump’ effect.²⁵⁰

Een strategische, constructieve rol zou Nederland kunnen blijven spelen door zich in te spannen voor effectiever en realistischer EU-beleid ten gunste van samenwerking met China en tégen defensieve handelsmaatregelen. De Nederlandse regering dient zich aldus te beraden over de vraag in welke mate en op welke wijze het na Brexit het liberale stemgeluid binnen de EU kan en wil blijven vertolken, en hoe het zich in het licht van protectionistische en renationalisatie-tendensen geloofwaardig kan inzetten voor gecontinueerde, zij het meer evenwichtige en duurzame globalisering. Richting China zou Nederland zich op dit dossier kunnen profileren als medestander en als pleitbezorger in Brussel van vrijhandel die in het gemeenschappelijk belang is, en tegelijkertijd als een aantrekkelijk en geavanceerd deel van Europa dat bilaterale en multilaterale samenwerking expliciet verwelkomt.

Ook kan Nederland een strategische rol spelen bij een verantwoorde inrichting in Europa van het ‘Belt & Road’ initiatief. Daartoe zou Nederland als natuurlijke partner én sterk verbonden buurland actief moeten overwegen in hoeverre het nauwer kan optrekken met Duitsland, dat Beijing al eerder beloofde te helpen bij de implementatie van het project in Europa. Daarbij zou het streven moeten zijn een strategische visie te formuleren voor een positieve maar tegelijkertijd realistische (multilaterale) Europese respons op het Chinese initiatief die recht doet aan Europese belangen, wensen, waarden en regelgeving. Uiteraard zullen nieuwe dimensies en voorwaarden aan het basisconcept (althans voor zover het de implementatie in Europa betreft) worden toegevoegd die Europese waarden en belangen – en daarmee betrokkenheid bij het initiatief bevorderen. Net als in het kader van de AIIB kan worden gedacht aan effectieve waarborgen voor duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen, maar daarnaast bijvoorbeeld ook aan het betrekken van het midden- en kleinbedrijf in het initiatief.²⁵¹

Nederland en Duitsland zouden (samen met andere West-Europese lidstaten) strategische aansluiting kunnen zoeken bij de subregionale focus van het Chinese initiatief conform vergelijkbare trends in andere Europese regio’s. Gedacht kan worden aan mogelijkheden tot duurzame uitbreiding, upgrade of verdere exploitatie in samenwerking met Chinese partners van regionale transportverbindingen, bijvoorbeeld gericht op versterking en uitbouw van de links tussen de Nederlandse zeehavens en het Europese achterland. Los hiervan kan aansluiting worden gezocht bij Chinees-Scandinavische oriëntaties over de verdere ontwikkeling van de noordelijke zeeroute, met het oog op de strategische positionering van

---

²⁵⁰ Interview 30.

²⁵¹ In deze trant ook Sebastien Goulard, France, Italy and China’s ‘Belt and Road’ initiative, *The Diplomat*, 7 maart 2017, <http://thediplomat.com/2017/03/france-italy-and-chinas-belt-and-road-initiative> (geraadpleegd op 13 maart 2017).

Rotterdam. De van oudsher goede samenwerking tussen de Nederlandse en Chinese douaneadministraties zou hieraan wellicht een positieve bijdrage kunnen leveren.

Naast het identificeren van modaliteiten voor samenwerking zal vanzelfsprekend ook gezamenlijk moeten worden gekeken naar de voorwaarden en checks die daaraan – zowel binnen als buiten de context van bestaande EU regelgeving – moeten worden verbonden. In het licht van de enorme uitdagingen dienen de veiligheidsrisico's voor de EU goed in kaart te worden gebracht en kan een begin worden gemaakt met het ontwikkelen van gezamenlijke oplossingen voor analyse en beheersing van de uiteenlopende risico's van het project.²⁵² Ook in dit verband is een proactieve, gezamenlijke dialoog met China nodig vanaf een vroege fase. Deze kan naar het voorbeeld van de rondetafelgesprekken tussen China en de Noordse landen in eerste instantie op semi-formele wijze worden ingestoken op het niveau van Nederlandse en Chinese denktanks en andere kennisinstellingen.

Zonder afbreuk te doen aan het belang van kritische analyse en risicobeheersing, zou Nederland gebaat zijn bij een meer ontvankelijke houding en positieve retoriek jegens China en Chinese initiatieven, in lijn met de geest van het open en pragmatische partnerschap dat beide zijden hebben afgesproken. Als hierboven bepleit in de EU context, is het doel van een meer openlijke positieve betrokkenheid uiteraard niet om China te bekoren, maar om de lidstaten, waaronder Nederland, in een positie te plaatsen waaruit zij Chinese initiatieven kunnen beïnvloeden en bijsturen in het licht van de eigen beleidsdoelen.²⁵³ Tegen deze achtergrond biedt het 'Belt & Road' initiatief een in beginsel welkom kader, niet alleen voor economische samenwerking, maar ook om China structureel aan te kunnen spreken op zijn publieke voornemens en beloften aangaande zaken als inclusiviteit, wederkerigheid, *good governance*, en duurzaamheid.²⁵⁴ Per slot van rekening zou China ook zónder het overkoepelende label van 'Belt & Road' de in dit initiatief belichaamde doelstellingen en activiteiten ontplooiën, waarbij dan echter de ruimte voor externe 'monitoring' (nog) kleiner zou zijn. Kortom, in plaats van veelal door sentiment bepaalde bespiegelingen over theoretische vragen en principekwesties, moeten politici en beleidsmakers zich richten op de praktische vraag hoe bestaande verschillen met China, en daaruit voortvloeiende risico's, kunnen worden omgebogen tot wederzijdse kansen op een wijze die ten goede komt aan de Nederlandse belastingbetaler en de maatschappij.

Investeren in duurzaam partnerschap

Naast deze implicaties voor specifieke beleidsgebieden geven de uitkomsten van deze studie aanleiding tot een meer structurele heroverweging van het huidige beleid van 'investeren in

---

²⁵² Over veiligheidsimplicaties van het 'Belt & Road' initiatief en vooruitzichten voor samenwerking met China in dit verband, zie: Ghiasy & Zhou (2017).

²⁵³ Zodra de principiële wederzijdse bereidheid vast is komen te staan, kunnen projecten zodanig worden vormgegeven en bijgesteld dat zij tevens tegemoet komen aan andere of bredere doelen dan oorspronkelijk door Beijing voorzien. Zie in deze zin ook Manoj Joshi, 'Can the OBOR project be made to work for countries other than China?', *The Wire*, 23 May 2017, <https://thewire.in/138647/obor-china-india-gains> (geraadpleegd op 31 mei 2017).

²⁵⁴ Zie voor deze uitgangspunten en intenties onder meer het gezamenlijk slotcommuniqué dat op 15 mei 2017 namens de deelnemers aan het 'Belt & Road' forum werd; http://news.xinhuanet.com/english/2017-05/15/c_136286378.htm (geraadpleegd op 16 mei 2017).

waarden en zaken. De duale notie van ‘dominee’ versus ‘koopman’ dat nog altijd in het huidige Nederlandse China-beleid doorklinkt past niet meer bij de huidige tijd. Zoals een dialoog méér om het lijf heeft dan twee kruisende monologen, vergt het opbouwen en onderhouden van een bilaterale relatie, zeker die met een opkomende wereldmacht, veel meer dan het opstellen en najagen van een eigen wensenlijst gebaseerd op ‘winst halen’ en ‘waarden brengen’, zonder de beleidsdoelen en -uitgangspunten van de ander en het grotere belang van de samenwerking daarin genoegzaam te betrekken. Deze beperkte, gedateerde benadering, waarin voor Chinezen overigens duidelijke echo’s doorklinken uit de tijd van het Westerse imperialisme, past uiteraard ook niet bij het open en pragmatische partnerschap voor brede samenwerking dat Nederland en China in 2014 omarmden.

Tegen de achtergrond van China’s opkomst, de voortschrijdende mondialisering en groeiende onderlinge verwevenheid van economieën, maatschappijen en culturen, kan China anno de 21^e eeuw dus niet meer uitsluitend worden benaderd vanuit dit beperkte, binaire denkraam. Hoe men er ook over moge denken, China’s groeiende mondiale invloed is op een veelheid van maatschappelijke terreinen merkbaar in Nederland, van importproducten en investeringen in het bedrijfsleven tot inkomende kennismigranten die groei en innovatie stimuleren. Een wereld die alsmaar ‘Chinezer’ wordt – zonder daadwerkelijk Chinees te worden – vereist een benadering die is gegrondvest op een veelomvattender visie.²⁵⁵ Een gezond, toekomstbestendig partnerschap veronderstelt een basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid, en de bereidheid om vanuit een bredere visie te investeren in synergetische samenwerking, duurzame uitwisseling, en bevordering van gedeelde belang, onderling begrip en wederzijds geduld.

Dit vereist een beleid dat samenwerking op het gebied van kennis, cultuur en onderwijs als centraal en structureel onderdeel van de bilaterale betrekkingen kiest. Een duurzame inhoudelijke verbinding op deze terreinen, via concrete en interpersoonlijke contacten, voegt de nodige verdieping en continuïteit toe aan het bilaterale partnerschap die in de politieke of zakelijke context gemakkelijk ontbreken. Conform gangbare beleidsideeën over kruisbestuiving en innovatie in de Nederlandse context, geldt ook voor het China-beleid dat er meerwaarde zit in structurele samenwerking en wisselwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Nederland en China zouden, al dan niet op specifieke samenwerkingsterreinen, semi-formele of informele dialogen kunnen opzetten op het niveau van denktanks, kennisinstellingen en NGO’s om de ontwikkeling van de bilaterale relatie permanent te voeden en te ondersteunen, en een continue bijdrage leveren aan bottom-up toenadering. Daarnaast dienen cultuurmakers een integrale plek in dit beleid te krijgen om aan bestaande wederzijdse vraag te voldoen, duurzame creatieve uitwisseling te bevorderen, en cultuurverschillen te overbruggen.

Een Nederlands-Chinees nationaal cultureel evenement, waarin cultuur en kennis thematisch maar sector-overschrijdend worden uitgewisseld, zou de betrekkingen een verdere impuls kunnen geven en op Chinese vraag kunnen inspelen. Ook is er ruimte voor kleinere gezamenlijke initiatieven in het onlangs geopende Chinese culturele centrum te Den Haag. Bij het investeren in een partnerschap voor de toekomst is aandacht op zijn plaats voor de

---

²⁵⁵ Zie ook Pieke (2016), pp. 207–8.

lange en rijke gedeelde Nederlands-Chinese historie. Zo leent het Nederlandse verleden als 's werelds ultieme zeemacht zich uitstekend voor aanknoping bij de Chinese verhaallijn van de maritieme Zijderoute. Maar ook los van het 'Belt & Road' initiatief zou bijvoorbeeld in studies naar de VOC, Indonesië en de Tweede Wereldoorlog meer aandacht kunnen worden besteed aan de veelal onderbelichte rol van China in relatie tot Nederland. Zowel het 'Leiden-Asia Year' als het 45^e jubileum van diplomatieke betrekkingen met China bieden een goede gelegenheid voor het initiëren van betekenisvolle nieuwe activiteiten.

Auteurs

Dr. Vincent Chang is consultant en onderzoeker, en sinds eind 2016 als research fellow verbonden aan het LeidenAsiaCentre. Hij onderzoekt China's internationale betrekkingen in historisch en hedendaags verband, en promoveerde recentelijk op de moderne ontwikkeling van de Chinese diplomatie en van de Nederlands-Chinese betrekkingen.

Prof. dr. Frank Pieke is antropoloog en hoogleraar Modern China Studies aan de Universiteit Leiden en uitvoerend directeur van het LeidenAsiaCentre. Onlangs verscheen van hem het boek *Knowing China* bij Cambridge University Press en de Nederlandse versie *China, een gids voor de 21^e eeuw* bij Amsterdam University Press.

Verantwoording

Participerende instellingen

Officiële instellingen

Chinese Ministerie van Buitenlandse Zaken	中华人民共和国外交部
Chinese Ambassade te Den Haag	中华人民共和国驻荷兰王国大使馆
Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken	
Nederlandse Ambassade te Beijing	
Nederlandse Consulaat-Generaal te Shanghai	
Duitse Ambassade te Beijing	
Litouwse Ambassade te Beijing	
Tsjechische Ambassade te Beijing	
EU Delegatie te Beijing	
Raad van de Europese Unie, Algemeen Secretariaat, Brussel	

Denktanks

Chinese Academy of Social Sciences, Beijing	中国社会科学院
China Institute of International Studies, Beijing	中国国际问题研究院
Chongyang Institute for Financial Studies, Beijing	中国人民大学重阳金融研究院
Shanghai Institutes for International Studies, Shanghai	上海国际问题研究院

Universiteiten en onderzoekscentra

Renmin University, Beijing	中国人民大学
- Center for European Studies	中国人民大学欧洲问题研究中心
Fudan University, Shanghai	中国复旦大学
- Institute for International Studies	中国复旦大学国际问题研究院
- Center for China-European Relations	中国复旦大学中欧关系研究中心
- Center for European Studies	中国复旦大学欧洲问题研究中心
- Dutch Studies Center	中国复旦大学荷兰研究中心
- Financial History Studies Center	中国复旦大学金融史研究中心
Shanghai International Studies University, Shanghai	中国上海外国语大学
- Center for EU Studies	中国上海外国语大学欧盟研究中心

Vrije Universiteit Brussel
- Brussels Academy for China & European Studies

Overige instellingen

China-EU Association, Beijing

中国欧盟协会

Chinese Society for EU Studies, Shanghai

中国欧盟研究会

Euraxess China, Beijing

Confucius Instituut, Brussel

比利时布鲁塞尔自由大学孔子学院

Confucius Instituut, Leiden

荷兰莱顿大学孔子学院

Interviews

Interview 1	Brussel, 22 november 2016
Interview 2	Beijing, 28 november 2016
Interview 3	Beijing, 28 november 2016
Interview 4	Beijing, 28 november 2016
Interview 5	Beijing, 28 november 2016
Interview 6	Beijing, 29 november 2016
Interview 7	Beijing, 29 november 2016
Interview 8	Beijing, 29 november 2016
Interview 9	Beijing, 29 november 2016
Interview 10	Beijing, 30 november 2016
Interview 11	Beijing, 1 december 2016
Interview 12	Beijing, 1 december 2016
Interview 13	Beijing, 1 december 2016
Interview 14	Beijing, 2 december 2016
Interview 15	Beijing, 2 december 2016
Interview 16	Beijing, 2 december 2016
Interview 17	Shanghai, 5 december 2016
Interview 18	Shanghai, 5 december 2016
Interview 19	Shanghai, 6 december 2016
Interview 20	Shanghai, 6 december 2016
Interview 21	Shanghai, 7 december 2016
Interview 22	Shanghai, 8 december 2016
Interview 23	Shanghai, 8 december 2016
Interview 24	Shanghai, 8 december 2016
Interview 25	Den Haag, 16 januari 2017
Interview 26	Leiden, 26 januari 2017
Interview 27	Den Haag/Berlijn, februari 2017 (e-mail)
Interview 28	Den Haag, 23 februari 2017
Interview 29	Den Haag, 24 maart 2017
Interview 30	Den Haag/Brussel, maart-mei 2017

Bijeenkomsten

1. *'One Belt, One Road': China's Pivot to Europe?*, workshop georganiseerd door Centre for East Asian Studies Groningen, Universiteit Groningen, 12 september 2016
2. Symposium over EU en China met deelnemers van China-EU Association, Clingendael en LeidenAsiaCentre, Universiteit Leiden, 7 oktober 2017
3. *China's Future and Reporting EU-China*, symposium georganiseerd door EU-Asia Centre, Press Club Brussels, 15 november 2016
4. *The Asian Infrastructure Investment Bank and its Role in Furthering Asian Development*, discussie met AIIB president Jin Liqun georganiseerd door Clingendael, Den Haag, 18 november 2016
5. *China, The Netherlands and Europe*, openingsconferentie van het Leiden Asia Year 2017, LeidenAsiaCentre, Universiteit Leiden, 9 februari 2017

Geraadpleegde literatuur

- Abb, Pascal (2016). China's Foreign Policy Think Tanks: institutional evolution and changing roles. *Journal of Contemporary China*, 24, 93: 531–53.
- Adviesraad Internationale Vraagstukken (2007). *Met het oog op China: Op weg naar een volwassen relatie*. Den Haag.
- Adviesraad Internationale Vraagstukken (2013). *Azië in Opmars: Strategische betekenis en gevolgen*, Den Haag.
- Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (2012). *De Chinese handschoen: Hoe Chinese en Nederlandse kennis elkaar kunnen versterken*. Den Haag.
- Amnesty International (2016). *A Ritual Dance with the Dragon? Dutch government's response to crackdowns on human rights defenders in China*. Amsterdam.
- Arduino, Alessandro (2016). *China's One Belt One Road: Has the European Union Missed the Train?* Singapore: Nanyang Technology Institution.
- Blussé, Leonard (1989). *Tribuut aan China: Vier eeuwen Nederlands-Chinese betrekkingen*. Amsterdam: Otto Cramwinckel Uitgever.
- Brown, Kerry (red.) (2015). *The EU-China Relationship: European Perspectives – A Manual for Policy Makers*. Londen: Imperial College Press.
- Brzezinski, Zbigniew (2000). Living with China. *The National Interest*, 59: 5–21.
- Buzan, Barry (2010). China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible? *Chinese Journal of International Politics*, 3, 1: 5–36.
- Callaghan, Mike en Hubard, Paul (2016). The Asian Infrastructure Investment Bank: Multilateralism on the Silk Road. *China Economic Journal*, 9, 2: 116–39.

- Callahan, William A. (2008). Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony? *International Studies Review*, 10, 4: 749–61.
- Callahan, William A. (2015). *China Dreams: 20 visions of the future*. New York: Oxford University Press.
- Casarini, Nicola (2015). More than just trade: Explaining the development of the EU-China strategic partnership. *Strategic partnership as an Instrument of EU foreign policy*, workshop report co-sponsored by Canada-Europe Transatlantic Dialogue and the Centre for European Studies at Carleton University, 27–30.
- Chang, Ha-Joon (2008). *Bad Samaritans: the guilty secrets of rich nations and the threat to global prosperity*. Londen: Random House Business Books.
- Chang, Vincent K.L. (2013). *Dutch Traces, Places and Faces in Chongqing, 1938-1946*, Beijing: Nederlandse ambassade.
- Chang, Vincent K.L. (2016a). De betekenis van China's Zijderoute-plannen voor Nederland. *Internationale Spectator*, januari 2016.
- Chang, Vincent K.L. (2016b). Continuity in Times of Change: The Genesis of Modern Netherlands-Chinese Relations, 1927-1950. Ongepub. diss. Chongqing: Southwest University.
- Chen, Zhimin (2012). Europe as a Global Player: A View from China. *Perspectives*, 20, 2: 7–29.
- Chen, Zhimin (2014). Quanqiuzhili tixi de zhongguoshi zengliang gaijin zhanlue [China's Incremental Reform Strategy in the Global Governance]. *Dangdai Shijie [Contemporary World]*, 8: 8–10.
- Chen, Zhimin (2016). China, the European Union and the Fragile World Order. *Journal of Common Market Studies*, 54, 4: 775–92.
- Chen, Zhimin, Dai, Bingran, Pan, Zhongqi, Ding, Chun (2011). *China's Priorities and Strategy in China-EU Relations*. Madrid: Universidad San Pablo.
- Connolly, Peter J. (2016). Engaging China's new foreign policy in the South Pacific. *Australian Journal of International Affairs*, 70, 5: 484–504.
- Cook, Malcolm (2015). China's Power Status Change: East Asian Challenges for Xi Jinping's Foreign Policy. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1, 1: 105–131.
- Corre Le, Philippe, Sepulchre, Alain (2016). *China's Offensive in Europe*. Washington: Brookings Institution Press.
- Cui, Hongwei (2007). 'Guifanxing qiangquan': Oumeng yu Zhong-Ou guanxi de hexie fazhan [Normative power: The harmonious development of Sino-European relations]. *Shehui kexue [Journal of Social Sciences]*, 11: 54–61.
- Dai, Bingran (2008). European studies in China, in *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, red. Shambaugh, Sandschneider en Zhou (red.), 105–126. Londen

en New York: Routledge.

- Dai, Bingran en Zhang, Shuangquan (2007). EU Perceptions in China, in Holland (red.), *The EU through the Eyes of Asia: Media, Public and Elite Perceptions in China, Japan, Korea, Singapore and Thailand*, 43–67. Singapore en Warschau: WWZ.
- Ding, Chun (2016). Yingguo tui-Ou he Ouzhou de qiantu [Brexit and the future of Europe]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 4: 17–25.
- Ding, Yuanhong (2009). Jingshouzhu shijian kaoyan de Zhong-Ou guanxi [China-Europe relations after the test of time]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 5: 29–33.
- Dong, Lisheng (2011). *Opinions of the Chinese Government Officials on the EU and China-EU Relations: the Policy Implications*. Nottingham: China Policy Institute.
- Dong, Lisheng, Wang, Zhengxu en Dekker, Henk, (red.) (2013). *China and the European Union*. Londen en New York: Routledge.
- Ekman, Alice (2016). La Chine en Méditerranée: Un nouvel activism. *Politique Étrangère*, 81, 4: 73–84.
- Etzioni, Amitai (2011). Point of Order: Is China More Westphalian than the West? *Foreign Affairs*, 90, 6: 172–6.
- Europese Commissie (2016). Gezamenlijke mededeling aan het Europese Parlement en de Raad: Elementen voor een nieuwe EU strategie ten aanzien van China. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0030&from=NL>.
- Feng, Zhongping (2009). Zhongguo xuyao jianshexing jiechu: Dui dangqian Zhong-Ou guanxi de jidian kanfa [China needs constructive engagement: Some views on contemporary Sino-European relations]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 5, 59–67.
- Feng, Zhongping (2011). Xin xingshi xia Oumeng dui Hua zhengce ji Zhong-Ou guanxi fazhan qianjing [The prospect of the EU's China Policy and the Development of China-EU Relations under New Circumstances]. *Xiandai guoji guanxi [Contemporary International Relations]*, 2: 1–5.
- Feng, Zhongping (2016). Yingguo tui-Ou dui Oumeng ji Zhong-Ou guanxi de yingxiang [The Impact of Brexit on the EU and EU-China Relations]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 4: 3–8.
- Fox, John en Godement, François (2009). *A Power Audit of EU-China Relations*. Londen: European Council on Foreign Relations.
- Fu, Ying (2016). Zhong-E guanxi: shi mengyou haishi huoban? [Sino-Russian relations: Allies or partners?]. *Xiandai Guoji Guanxi [Contemporary International Relations]*, 4: 1–10.
- Gaenssmantel, Frank (2010). Chinese Diplomacy Towards the EU: Grand Vision but Hard to Manage. *The Hague Journal of Diplomacy*, 5, 4: 379–403.

- Gaenssmantel, Frank (2014). China's Rise and the Geopolitical Identity of the European Union, in *Interpreting China as a Regional and Global Power: Nationalism and Historical Consciousness in World Politics*, red. Bart Dessein, 271–92. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Ghiassy, Richard en Zhou, Jiayi (2017). *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Glaser, Bonnie S. (2013). Chinese Foreign Policy Research Institutes and the Practice of Influence, in *China's Foreign Policy: Who Makes It, and How Is it Made?*, red. Rozman, 87–124. New York: Palgrave MacMillan.
- Godement, François, Parello-Plesner, Jonas en Richard, Alice (2011). *The Scramble for Europe*. Londen: European Council on Foreign Relations.
- Gong, Jasmin, Lang, Bertram, Shi-Kupfer, Kristin (2016). Questioning not the EU, but the 'Western system': European crises through the lens of Chinese media. *Merics China Monitor*, 33.
- Hanemann, Thilo, Huotari, Mikko (2016). *A new record year for Chinese outbound investment in Europe*. Berlijn: Mercator Institute for China Studies.
- Hao, Yufan, Wei, C.X. George, Dittmer, Lowell (red.) (2009). *Challenges to Chinese Foreign Policy: Diplomacy, Globalization, and the Next World Power*. Lexington: The University Press of Kentucky.
- Hellström, Jerker (2016). *China's Political Priorities in the Nordic Countries: From Technology to Core Interests*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.
- Holland, Martin (red.) (2007). *The EU through the Eyes of Asia: Media, Public and Elite Perceptions in China, Japan, Korea, Singapore and Thailand*. Singapore en Warschau: WWZ.
- Holslag, Jonathan (2011). The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership. *Journal of Common Market Studies*, 49, 2: 293–313.
- Holslag, Jonathan (2017). How China's New Silk Road threatens European trade. *The International Spectator*. 52, 1: 46–60.
- Hong, Yousheng (2010). 'Guifanxing Liliang Ouzhou' yu Oumeng dui Hua waijiao ['Normative power Europe' and the EU's diplomacy to China]. *Shijie jingji yu zhengzhi* [World Economics and Politics], 1: 52–65.
- Hooghe, Ingrid d' (2007). China en de Europese Unie: Het strategisch partnerschap in het slop. *Internationale Spectator*, juli 2007.
- Hooghe, Ingrid d' (2010). *The Limits of China's Soft Power in Europe: Beijing's Public Diplomacy Puzzle*. Den Haag: Clingendael.
- Hu, Dawei (2015). Analysis of the Group Cooperation Diplomacy in China, with Discussion of China-CEEC Cooperation. *China International Studies*, 6: 40–57.
- Huotari, Mikko, Otero-Iglesias, Miguel, Seaman, John en Ekman, Alice (2015). *Mapping*

- Europe-China Relations: A Bottom-Up Approach*. Berlijn: Mercator Institute for China Studies.
- Institute for Security & Development Policy (2016). *Sino-Nordic Relations: Opportunities and the Way Ahead*. Stockholm.
- Islam, Shada (red.) (2016). *EU China relations: New directions, new priorities*. Brussel: Friends of Europe.
- Jacobson, Linda en Knox, Dean (2010). *New Foreign Policy Actors in China*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Jian, Junbo (2010). Zhongguo waijiao zhong de duiyuan sixiang: shixian yu yuanquan [Practice and Source: The Pluralistic Ideas in China's Diplomacy]. *Xueshu Tansuo [Academic Exploration]*, 6: 66–70.
- Jin, Ling (2015a). Ouzhou fankong: Xuyao zouchu ji zhong kunjing? [European counterterrorism: How many difficulties are there to surmount?]. *Dangdai Shijie [Contemporary World]*, maart 2015, 42–4.
- Jin, Ling (2015b). Zhongdongou guojia duiwai jingji hezuo zhong de Oumeng yinsu fenxi [Evaluating the EU's Impacts on the Central and Eastern European Countries External Economic Cooperation]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 33, 2: 29–41.
- Kissinger, Henry A. (2011). *On China*. New York: The Penguin Press.
- Li, Gang (2017). Economic Ties Stabilize China-EU Relations. *China Today*, 5 januari 2017. http://www.chinatoday.com.cn/english/report/2017-01/05/content_733386.htm.
- Li, Wei en Su, Han (2015). Cong tixi yilai zhe dao tixi gaige zhe [From a Dependent to a Reformer: China's Changing Role in the International Monetary System]. *Guoji zhanwang [International Outlook]*, 7, 3: 44–65.
- Liu, Lirong (2012). The Evolution of China's EU Policy: From Mao's intermediate zone to a strategic partnership based on non-shared values. *Journal of European Integration History*, 18, 1: 11–24.
- Liu, Ming en Dai, Yichen (2016). Non-conventional security cooperation: A rising priority for deepening the China-EU comprehensive strategic partnership, in *EU-China Relations: New Directions, New Priorities*, red. Shada Islam, 135–7. Brussel: Friends of Europe.
- Liu, Mingfu (2015). *The China Dream: great power thinking and strategic posture in the post-American era*. New York: CN Times Books.
- Liu, Zuokui (2014). Zhongguo ren de Oumeng guan [Chinese Perceptions of the EU], in *Zhong-Ou guanxi yanjiu baogao (2014): Pandian zhanlie huoban guanxi shi nian*, red. Hong Zhou, 382–92. Beijing: CASS.
- Long, Jing (2014). Relations between China and CEE Countries: Development, Challenges and Recommendations. *China International Studies*, 5: 44–60.
- Long, Jing (2016). 'Yi dai yi lu' changyi zai Zhongdongou diqu de ji'ou he tiaozhan'

- [Opportunities and Challenges of the ‘Belt and Road’ Initiative in Central and Eastern Europe]. *Guoji guancha [International Spectator]*, 3: 118–130.
- Lu, Zheng, Yan, Tianqin en Deng Xiang (2014). EU-China Economic Relations: Interactions and Barriers. *Review of European Studies*, 6, 4: 12–30.
- Ma, Zhengang (2009). Shihua zhishuo Zhong-Ou guanxi [An Objective Comment on China-Europe Relations]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 5: 12–17.
- Maher, Richard (2016). The Elusive EU-China Strategic Partnership. *International Affairs*, 92, 4: 959–76.
- Mattlin, Mikael (2012). Dead on arrival: normative EU policy toward China. *Asia Europe Journal*, 10, 2: 181–98.
- Matura, Tamas (2016). Europe needs to take full advantage of the 16+1 cooperation and OBOR, in *EU-China Relations: New Directions, New Priorities*, red. Shada Islam, 142–4. Brussel: Friends of Europe.
- Mei, Zhaorong (2009). Dui Zhong-Ou guanxi de zai renshi [A Further Understanding of China-Europe Relations]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 5: 18–22.
- Men, Jing (2006). Chinese perceptions of the European Union: A Review of Leading Chinese Journals. *European Law Journal*, 12, 6: 788–806.
- Men, Jing (2014). Is there a strategic partnership between the EU and China? *European Foreign Affairs Review*, 3, 1: 5–17.
- Meunier, Sophie (2014). Divide and Conquer? China and the cacophony of foreign investment rules in the EU. *Journal of European Public Policy*. 21, 7: 996–1016.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (2013), *Het Nederlandse China-beleid: Investeren in Waarden en Zaken*, beleidsnotitie, november 2013. Den Haag.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2013/11/04/het-nederlandse-chinabeleid-investeren-in-waarden-en-zaken>.
- Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China (2014). *China’s Policy Paper on the EU: Deepen the China-EU Comprehensive Strategic Partnership for Mutual Benefit and Win-Win Cooperation*, beleidsnotitie april 2014.
http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/t1143406.shtml.
- Obbema, Fokke (2013). *China en Europa: Waar twee werelden elkaar raken*. Amsterdam en Antwerpen: Atlas Contact.
- Pan, Zhongqi (2010). Managing the conceptual gap on sovereignty in China-EU relations. *Asia Europe Journal*, 8, 2: 227–43.
- Pang, Zhongying (2015). Quanqiu zhili de Zhongguo jue: fuza dan qingchu [The Chinese role in global governance: complex yet clear]. *Xueshu qianyan [Frontiers]*, 16: 86–95.
- Pieke, Frank (2016). *China, een gids voor de 21^e eeuw*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Pinxteren, Garrie en Pieke, Frank (2017). *Nederland door Chinese ogen: Van groepstoerist tot internetjournalist*. Amsterdam: Balans.
- Putten, Frans-Paul van der (red.) (2016). *The Geopolitical Relevance of Piraeus and China's New Silk Road for Southeast Europe and Turkey*. Den Haag: Clingendael.
- Putten, Frans-Paul van der (red.) (2016). *Europe and China's New Silk Road*. European think tank network on China.
- Putten, Frans-Paul van der en Verlare, Jikkie (2014). Strategisch partnerschap EU-China: Beperkingen en potentieel. *Internationale Spectator*, juni 2014.
- Qi, Hao (2015). China Debates the 'New Type of Great Power Relations'. *The Chinese Journal of International Politics*, 8, 4: 349–70.
- Rozman, Gilbert (red.) (2013). *China's Foreign Policy: Who Makes It, and How Is it Made?* New York: Palgrave MacMillan.
- Rutte, Mark (2015). Zhongguo, Ouzhou yu Helan: Ji'ou zai qiao men [China, Europe and the Netherlands: Opportunity Is Knocking at Our Doors']. *Bo'ao Guancha [Boao Review]*, 15 maart 2015.
http://www.boaoreview.org/html/zonglun_Opinions/20150315/3173.html;
<http://nl.china-embassy.org/eng/zhgx/t1247754.htm>.
- Seidelmann, Reimund en Vasilache, Andreas (red.) (2008). *European Union and Asia: A Dialogue on Regionalism and Interregional Cooperation*. Baden-Baden: Nomos.
- Shambaugh, David (1987). China's National Security Research Bureaucracy. *The China Quarterly*, 110: 276–304.
- Shambaugh, David (2002). China's International Relations Think Tanks: Evolving Structure and Process. *China Quarterly*, 171: 575–96.
- Shambaugh, David, Sandschneider Eberhard, Zhou Hong (red.) (2008). *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*. Londen en New York: Routledge.
- Shi, Zhiqin (2012). Understanding China-EU Relations. Carnegie-Tsinghua Center for Global Policy website, 15 oktober 2012.
<http://carnegietsinghua.org/2012/10/15/understanding-china-eu-relations-pub-49688>.
- Smith, Michael (2016). EU Diplomacy and the EU-China strategic relationship: framing, negotiation and management. *Cambridge Review of International Affairs*, 29, 1: 78–98.
- Song, Lilei en Bian, Qing (2016). The EU through the Eyes of Chinese Social Media: A Case Study of the Official Micro-Blog of Chinese Foreign Ministry. *International Communication Gazette*, 78, 1–2: 64–82.
- Song, Lilei en Chen, Zhimin (2011). Zhong-Ou dui ruan shili gainian de butong renzhi ji dui shuangbian guanxi de yinxiang [The conceptual gap on soft power between China and Europa and its implications on the bilateral relations]. *Ouzhou yanjiu [Chinese Journal of European Studies]*, 2: 46 – 60.
- Song, Lilei en Wang, Yiwei (2005). Chinese Public Diplomacy toward Europe: Goals, Progress and Challenges. *Xiandai Guoji Guanxi [Contemporary International Relations]*,

21, 5: 8–24.

- Song, Xinning (2008). China's view of European integration and enlargement, in *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, red. Shambaugh, Sandschneider en Zhou (red.), 174–86. Londen en New York: Routledge.
- Song, Xinning (2009). The European Union and China: Partnership with Competition', in *Challenges to Chinese Foreign Policy: Diplomacy, Globalization, and the Next World Power*, red. Yufan Hao, George Wei, Lowell Dittmer, 115–131. Lexington: The University Press of Kentucky.
- Song, Xinning (2011). The European Union as an International Political and Security Actor', in *The European Union after the Treaty of Lisbon: Visions of leading policy-makers, academics and journalists*, red. Europese Commissie, DG Onderwijs en Cultuur, 237–241. Luxemburg: Publications Office of the EU.
- Song, Xinning (2014). Ouzhou yitihua lilun: Zai shijian zhong fengfu yu fazhan [European Integration Theories: Developing and Enriching in Practice]. *Journal of Renmin University of China*, 6: 2–9.
- Sun, Yun (2014). *Africa in China's Foreign Policy*. Washington, D.C.: Brookings Institution.
- Turcsány, Richard. Central and Eastern Europe's Courtship with China: Trojan Horse within the EU?, in *EU-Asia at a Glance*. Brussel: European Institute for Asian Studies.
- Varrall, Merriden (2015). *Chinese worldviews and China's foreign policy*. Sydney: Lowy Institute for International Policy.
- Wang, Dong (2015). Is China trying to push the U.S. out of East Asia? *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1, 1: 59–84.
- Wang, He (2008). Lun Oumeng de jingji liliang [On the economic power of the EU], *Ouzhou yanjiu* [*Chinese Journal of European Studies*], 26, 4: 1–14.
- Wang, Yang (2014). The road of Sino-US economic partnership will be broader and brighter', keynote speech van Vice Premier Wang Yang tijdens het Sino-US Commercial Relations Forum te Chicago, 17 december 2014.
<http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/significantnews/201412/20141200849560.shtml>.
- Wang, Yi (2013). Toward a new model of major-Country Relations Between China and the United States, voordracht van de Chinese Minister van Buitenlandse Zaken Wang Yi tijdens bezoek aan het Brookings Insitution in Washington, op 20 september 2013.
<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2013/09/wang-yi-english-prepared-remarks.pdf>.
- Wang, Yi (2015). Toward a new type of international relations of win-win cooperation, speech van de Chinese Minister van Buitenlandse Zaken Wang Yi tijdens het China Development Forum, 23 maart 2015.
http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1248487.shtml.

- Wang, Yi (2016a). A changing China and its diplomacy, speech van de Chinese Minister van Buitenlandse Zaken Wang Yi bij het Center for Strategic and International Studies te Washington, 26 februari 2016.
http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1345211.shtml.
- Wang, Yi (2016b). Build a new type of international relations featuring win-win cooperation. *Study Times*, 20 juni 2016.
http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1376908.shtml.
- Wang, Yiwei (2016). *The Belt and Road Initiative: What China Will Offer the World in its Rise*. Beijing: New World Press.
- Wang, Yizhou (red.) (2011). *Transformation of Foreign Affairs and International Relations in China, 1978-2008*. Leiden: Brill.
- Wang, Zhengxu (2015). Europe in China's Incremental Intercontinentalism. *Asian Politics & Policy*, 7, 1: 131–44.
- Wacker, Gudrun (2015). Chinese Internal Views of the EU, in *The EU-China Relationship: European Perspectives – A Manual for Policy Makers*, red. Kerry Brown, 3–11. Londen: Imperial College Press.
- Wu, Guoxiu (2015). President Xi meets King Willem-Alexander. *CCTV.com*, 27 oktober 2015.
<http://english.cntv.cn/2015/10/27/VIDE1445912883777450.shtml>.
- Xi, Jinping (2014a). Hoge verwachtingen van mijn staatsbezoek. *NRC Handelsblad*, 23 maart 2014.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2014/03/23/ik-heb-hoge-verwachtingen-van-mijn-bezoek-aan-europa-a1426317>.
- Xi, Jinping (2014b). Samenwerking China-Nederland: Een voorbeeld voor Europa. *NRC Handelsblad*, 24 maart 2014.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2014/03/24/samenwerking-china-nederland-een-voorbeeld-voor-1359892-a845115>
- Xi, Jinping (2014c). *The Governance of China*. Beijing en Washington: ICP Intercultural Press.
- Yan, Xuetong (2001). The rise of China in Chinese eyes. *Journal of Contemporary China*, 10, 26: 33–9.
- Yan, Xuetong (2011). *Ancient Chinese Thought, Modern Chinese Power*. Princeton en Oxford: Princeton University Press.
- Yan, Xuetong (2013). New Values for New International Norms. *China International Studies*, 38, 1: 15–28.
- Yan, Xuetong (2016). We gaan onvermijdelijk naar een bipolaire wereld, interview door John Vandaele. *MO Mondiaal Magazine*, 119: 30–33.
- Yang, Jiemian (2015). China's 'New Diplomacy' under the Xi Jinping Administration. *China*

- Quarterly of International Strategic Studies*, 1, 1: 1–17.
- Yang, Xiaolong (2016a). Kaifang wushi de Helan duiwai wenhua jiaoliu zhengce [The international cultural exchange policy of the liberal and pragmatic Netherlands], *Zhongguo wenhua bao* [China Culture Daily], 17 maart 2016. http://www.ndcnc.gov.cn/zixun/huanqiu/201603/t20160317_1201951.htm.
- Yang, Xiaolong (2016b). Helan: zhiding wenhua zhengce bixu gaodu zhongshi guoji weidu [The Netherlands: In formulating cultural policies great importance should be attached to the international dimension], artikel op website van de China Cultural Industry Association, 15 augustus 2016. <http://www.chncia.org/hangyezixun-detail.php?mid=26&id=5389>.
- Yang, Ye en Gu, Qiang (2012). Zhong-Ou guanxi zhong de renzhi chayi ji qi yingxiang Pingxi [Analysis of the Cognitive Dissonance in China-Europe Relations and its Influence]. *Zhejiang Social Sciences*, 2: 74–96.
- Ye, Jiang (2013). Ouzhai weiji dui Zhong-Ou guanxi de yinxiang [The impact of the European Sovereign Debt Crisis on Sino-Europe Relations]. *Journal of Shanghai Normal University*, 42, 6: 130–6.
- Zhang, Li en Yu, Ying (2013). Chinese views of the EU: overview of survey findings, in *China and the European Union*, red. Lisheng Dong, 11–36. Londen en New York, Routledge.
- Zhao, Kejin en Gao, Xin (2015). Pursuing the Chinese Dream: Institutional Changes of Chinese Diplomacy under President Xi Jinping. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1, 1: 35–57.
- Zhao, Tingyang (2006). Rethinking Empire from a Chinese Concept ‘All-under-Heaven’. *Social Identities*, 12, 1: 29–41.
- Zheng, Chen (2016). China Debates the Non-Interference Principle. *The Chinese Journal of International Politics*, 9, 3: 349–74.
- Zhou, Hong (2016). Quanmian shengji de Zhong-Ou guanxi yi xian chuxing [The comprehensive upgrade of Sino-EU relations is in its fledgling stage]. *Dangdai Shijie* [Contemporary World], 1: 4–7.
- Zhou, Hong (red.) (2013a). *China-Europe Relations: Review and Analysis*. Portland: Paths International Ltd.
- Zhou, Hong (red.) (2013b). *Zhong-Ou guanxi yanjiu baogao (2014): Pandian zhanlüe huoban guanxi shi nian* [Report on China-EU relations (2014): Assessing Ten Years of the China-EU Comprehensive Strategic Partnership]. Beijing: Social Sciences Academic Press (China).
- Zhou, Hong (red.) (2017). *China-Europe Relations: Reassessing the China-EU Comprehensive Strategic Partnership*. Singapore en Beijing: Springer & Social Sciences Academic Press (China).
- Zhu, Feng en Lu, Peng (2015). Be Strong and Be Good? Continuity and Change in China’s

International Strategy under Xi Jinping. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 1, 1: 19–34.

Zhu, Guichang (2014). Cong ‘gongtongti fangfa’ dao ‘lianmeng fangfa’: Oumeng zhili de xin fazhan [From Community Method to Union Method: The New Development of European Governance]. *Guoji luntan [International Forum]*, 16, 5: 29–34.

Zhu, Liqun (2008). Chinese perceptions of the EU and the China-EU relationship, in in *China-Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, red. Shambaugh, Sandschneider en Zhou (red.), 148–173. Londen en New York: Routledge.

Overige bronnen

China Central Television (CCTV) (2006). *Daguo jueqi [The Rise of the Great Powers]*, 12-delige TV documentaire, deel 2, Xiaoguo daye: Helan [A small nation with a great cause: The Netherlands].

https://www.youtube.com/watch?v=oldKSHIp_Wk.

Chongqing Television (CQTV) (2014). *Canglang wanlichang [Holland and Chongqing: A common past, present and future]*, TV documentaire.

<https://www.youtube.com/watch?v=3vKDX1vfdjc>.